

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

EX. A S. O. U.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1955:39

Socialdepartementet

**STATSSTÖD FÖR
SAMLINGSLOKALER**

BETÄNKANDE AVGIVET
AV EN INOM SOCIALDEPARTEMENTET
TILLKALLAD UTREDNINGSMAN

Stockholm 1955

Statens offentliga utredningar 1955

Kronologisk förteckning

1. Lag om jordbrukskasserörelsen m. m. Kihlström. 160 s. Jo.
2. Stöd åt det mindre och medelstora skeppsfarten. Idun. 280 s. H.
- 3 o. 4. Nordiska post- och teletaxor. Idun. 37 s. U.
5. Prissättningen på jordbruksprodukter. Bilaga 1. Marcus. 10 s. Jo.
6. Vattenvården. Heggström. 133 s. Jo.
7. Det mindre jordbrukets möjligheter att uppnå bättre lönsamhet. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 402 s. Jo.
8. Tvätt. Kihlström. 368 s. S.
9. Frågan om statsinlösen av stamaktierna i LKAB. Marcus. 18 s. Fl.
10. Vidlyftiga rättgångar. Norstedt. 72 s. Ju.
11. Psykologisk utbildning och forskning. Idun. 324 s. E.
12. Rationalisering av sjukhusdriften. Kihlström. 283 s. I.
13. Utlandstransaktionerna och den svenska ekonomin. Av B. Metelius. Idun. 245 s. Fl.
14. Yrkeskolornas handelsundervisning m. m. Marcus. 489 s. E.
15. Detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Kopparbergs och Gävleborgs län. Kihlström. 47 s. K.
16. Pris och prestation i handeln. Idun. 478 s. H.
17. Sekretesser vid förundersökning i brottmål. Kihlström. 92 s. I.
18. Undersökningar rörande små avloppsreningsanläggningar. Victor Pettersson. 105 s. I.
19. Administrativt rättsskydd. Kihlström. 104 s. Ju.
20. Det döva barnets språk- och talutveckling. Idun. 88 s., 2 pl. E.
21. Tekniska skolutbildningen. Idun. 592 s. E.
22. Detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län. Kihlström. 60 s. K.
23. Busslinjeutredningen. 2. Betänkande rörande översyn av vissa bestämmelser i 1940 års förordning angående yrkesmässig automobiltrafik m. m. jämte förslag till lag angående företag, som iriva yrkesmässig trafik med omnibus. Katalog och Tidskriftstryck. 142 s. K.
24. Ny bagerilag. Arbetsutredningens betänkande. 6. Beckman. 98 s. S.
25. Finanspolitikens ekonomiska teori. Av B. Hansen. Almqvist & Wiksell, Uppsala. 403 s. Fl.
26. Flygfotogrammetrisk verksamhet. Gummeson. 216 s., 5 kartor. Jo.
27. Förslag till ny förordning om erkända arbetslöshetskassor m. m. Norstedt. 264 s. S.
28. Samlingslokaler. Beckman. 190 s., 14 s. pl. S.
29. Samhället och barnfamiljerna. Idun. 294 s. S.
30. Tjänstebosäder. Idun. 266 s. C.
31. Skolväsenets lokala och regionala ledning samt lärartillsättningen. Kihlström. 582 s., 3 kartor. E.
32. Allmän pensionsförsäkring. Norstedt. VIII, 476 s. H.
33. Nordiska vägtrafikbestämmelser m. m. Idun. 155 s., 3 s. pl. U.
34. Arbetskraftsbehovet inom offentlig verksamhet. Idun. 266 s. S.
35. Hyresregleringens avveckling m. m. Gummeson. 165 s. Ju.
36. Lag angående jordfästning och gravsättning m. m. Idun. 32 s. Ju.
37. Utredningshem. Beckman. 126 s. S.
38. Tobakshandelsregleringen. Katalog och Tidskriftstryck. 194 s. S.
39. Statsstöd för samlingslokaler. Idun. 128 s. S.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1955 : 39

Socialdepartementet

STATSSTÖD FÖR SAMLINGSLOKALER

*Betänkande avgivet
av en inom socialdepartementet
tillkallad utredningsman*

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1955

Innehåll

Skrivelse till statsrådet och chefen för socialdepartementet	5
INLEDNING	7
Direktiven för utredningen.....	7
Bostadskollektiva kommitténs betänkande	10
Kap. 1. DEN STATLIGA STÖDVERKSAMHETEN FÖR ALLMÄNNA SAMLINGSLOKALER	12
Gällande bestämmelser.....	12
Lån.....	12
Bidrag.....	15
Erfarenheter av stödverksamheten.....	16
Stödverksamhetens omfattning och inriktning.....	16
Länsstyrelseenkäten	22
Kommun- och lokalägarenkäten.....	24
Allmänna samlingslokaler i storstaden.....	33
Kap. 2. ALLMÄNNA RIKTLINJER FÖR DEN FORTSATTA STÖDVERK- SAMHETEN	37
Begreppet allmänna samlingslokaler.....	37
Statsstödets omfattning.....	39
Huvudmannaskapet för allmänna samlingslokaler.....	41
Kommunal medverkan vid anordnande av samlingslokaler.....	45
Planeringen.....	45
Finansieringen	46
Formerna för stödverksamheten.....	47
Kap. 3. SAMORDNINGSPROBLEM	48
Inledning	48
Allmänna samlingslokaler som bostadskomplement.....	49
Gällande praxis	49
Utredningsmannens synpunkter	52
Skolor och allmänna samlingslokaler	54
Statsbidrag för skollokaler	54
Gemensamt utnyttjande	55
Utredningsmannens synpunkter.....	56
Bibliotekslokaler	59
Gällande bestämmelser och praxis	59
Utredningsmannens synpunkter.....	60

Teaterlokaler	62
Samlingslokalslån och bidrag av lotterimedel	62
Utredningsmannens synpunkter	63
<i>Kap. 4. FÖRSLAG TILL LÅNEBESTÄMMELSER</i>	65
Allmänna synpunkter	65
Lånevillkor	72
Förfarandet i låneärenden	79
Övriga frågor	83
<i>Kap. 5. UNGDOMSLOKALER</i>	86
Stödformer och erfarenheter	86
Bidrag från allmänna arvsfonden	90
Utredningsmannens förslag	92
Allmänna synpunkter	92
Förslag angående ungdomskaféer	96
<i>Kap. 6. BIDRAG TILL INVENTARIEANSKAFFNING</i>	99
Gällande bestämmelser	99
Utredningsmannens förslag	102
<i>Kap. 7. ORGANISATIONSFRÅGOR</i>	108
Redogörelse för rådande förhållanden	108
Utredningsmannens synpunkter och förslag	110
<i>Kap. 8. KOSTNADS- OCH ANSLAGSFRÅGOR</i>	118
Lån för allmänna samlingslokaler	118
Bidrag till utrustning m. m. av vissa samlingslokaler	120
Övriga anslagsfrågor	120
<i>Sammanfattning</i>	122
<i>Kalkylbilaga</i>	126

*Till Herr Statsrådet och Chefen för
Kungl. Socialdepartementet*

Med stöd av Kungl. Maj:ts den 17 december 1954 givna bemyndigande uppdrog dåvarande chefen för socialdepartementet, statsrådet Sträng, samma dag åt undertecknad *Algott* att verkställa utredning angående vissa frågor rörande bidrag och lån för anordnande av allmänna samlingslokaler m. m.

Sedermera har, enligt Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1955, utredningsuppdraget vidgats till att gälla även den bidragsverksamhet för inventarieanskaffning m. m. till vissa föreningslokaler som införts efter beslut av 1954 och 1955 års riksdagar.

Med stöd av Kungl. Maj:ts ovannämnda beslut har chefen för socialdepartementet förordnat *dels* den 25 april 1955 byggnadsrådet *Hans Brunnberg* att såsom expert biträda mig vid utredningsarbetet, *dels* den 25 juli 1955 amanuensen hos bostadsstyrelsen *Göte Svenson* att vara sekreterare åt mig.

Under utredningens gång har jag samrått med bl. a. representanter för de tre stora riksorganisationerna för samlingslokaler.

Sedan utredningsarbetet numera slutförts får jag härmed vördsamt överlämna betänkande med förslag angående statsstöd för samlingslokaler.

Stockholm den 8 oktober 1955.

Stig Algott

/ Göte Svenson

Inledning

Direktiven för utredningen

Direktiven för utredningsarbetet framgår av statsrådsprotokollet för den 17 december 1954. Till detta anförde dåvarande chefen för socialdepartementet, statsrådet Sträng, bl. a. följande.

Sedan år 1943 har staten understött tillkomsten av allmänna samlingslokaler, varmed enligt den i ämnet gällande kungörelsen (SFS 1942: 913) förstås för föreningslivet avsedda hörsalar samt rum för sammanträden, samkväm och studiearbete jämte därtill hörande erforderliga utrymmen. Statens stöd lämnas i form av bidrag eller lån, vilka beviljas av Kungl. Maj:t sedan ärendena förberetts av statens nämnd för samlingslokaler. — — —

— — — De låne- och bidragsbestämmelser för denna verksamhet, som fastställdes år 1942, gäller — frånsett vissa jämkningar år 1945 — alltså oförändrade. Den utveckling inom samhället, som ägt rum sedan nämnda år, har helt naturligt inneburit, att även en del av de förutsättningar, på vilka dessa bestämmelser grundades, undergått förändringar. Låne- och bidragsgivningen hade från början karaktären av en försöksverksamhet och någon bearbetning av de under verksamheten vunna erfarenheterna har hittills icke verkställts. Frågan om en översyn av bestämmelserna har också i olika sammanhang aktualiserats.

I viss mån har en sådan översyn redan påbörjats inom bostadskollektiva kommittén. Samlingslokaler av olika slag utgör en del av de gemensamhetsanläggningar, vilka är föremål för kommitténs utredning. Åt kommittén har uppdragits, bl. a., att utreda de lämpliga formerna för finansieringen av gemensamhetsanläggningar och deras drift, varvid kommittén särskilt har att undersöka, huruvida modifikationer i eller kompletteringar till gällande författningar rörande lån och bidrag kan vara motiverade av hänsyn till önskemålet att befordra tillkomsten av gemensamhetsanläggningar och av en rationell samplanering av sådana anläggningar.

Vidare har länsstyrelserna i Västerbottens och Norrbottens län i en år 1951 gemensamt gjord framställning anhållit om utredning av frågan om gynnsammare villkor för statsunderstöd till anordnande av allmänna samlingslokaler. Nämnden för samlingslokaler avgav, efter hörande av samtliga övriga länsstyrelser, yttrande över denna framställning och förordade därvid, att de nuvarande låne- och bidragsbestämmelserna skulle bli föremål för en allmän översyn. Framställningen har därefter överlämnats till bostadskollektiva kommittén för att tagas i beaktande av kommittén vid fullgörande av dess uppdrag.

Ifrågavarande spörsmål har sedermera behandlats av 1954 års riksdag. Med anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1954/55 till Lån till anordnande av allmänna samlingslokaler samt i anslutning därtill väckta motioner (I: 149 och 282 samt II: 235 och 390) uttalade statskottet (utl. nr 73) bl. a., att det statliga stödet till förevarande verk-

(V ht 1955 s. 206) frågan om samordning mellan dessa bidrag och de av riksdagen år 1954 beslutade bidragen till utrustning av vissa föreningslokaler. Jag anförde därvid, att då de båda bidragsformerna i stor utsträckning torde komma till användning beträffande samma lokalkategorier, det torde komma att te sig som ett önskemål att en samordning förr eller senare kommer till stånd. Jag var emellertid inte beredd att då föreslå en sådan. Frågan fordrade enligt min mening ytterligare överväganden, vid vilka det var önskvärt att åtminstone någon tids erfarenhet av de gällande och föreslagna reglerna stod till förfogande.

Statsutskottet påtalade i sitt av riksdagen godkända utlåtande 1955: 5 (s. 52) det otillfredsställande i den brist på samordning som f. n. utmärker den statliga stödverksamheten till samlingslokalerna och vartill även den föreslagna bidragsverksamheten komme att bidra. Utskottet erinrade om tillkallandet av förenämnde utredningsman. Det syntes utskottet angeläget att innan några på denna utredning grundade förslag framlades, även frågorna om utrustningsbidragen upptogs till omprövning i syfte att åstadkomma en större enhetlighet i fråga om den statliga stödverksamheten till samlingslokalerna.

Sistnämnda samordningsproblem bör nu upptagas till behandling. Det bör härvid undersökas hur de enligt kungörelserna 1954: 615 och 1955: 225 (samt motsvarande bestämmelser rörande nykterhetsorganisationernas lokaler) utgående bidragen lämpligen skall kunna samordnas sinsemellan samt med de till anordnande av allmänna samlingslokaler utgående lånen och bidragen. Härvid måste beaktas dels att bidrag enligt kungörelsen 1954: 615 kan utgå även till andra för ungdomsverksamhet använda lokaler än sådana som betecknas såsom allmänna samlingslokaler dels ock att båda formerna av utrustningsbidrag har en nykterhetspolitisk motivering.

Bostadskollektiva kommitténs betänkande

Bostadskollektiva kommittén (BK) har den 8 september 1955 till chefen för socialdepartementet överlämnat sitt betänkande om samlingslokaler (SOU 1955: 28), vari förslag framlägges i praktiskt taget samtliga de ämnen, som det åligger mig att utreda. Då jag enligt de givna direktiven har att, i vad gäller samordningen av olika intressen vid tillgodoseende av lokalbehovet inom en kommun, bedriva arbetet med beaktande av BK:s förslag, innefattar mitt utredningsarbete bland annat en jämförelse av kommitténs samt mina egna premisser och resultat. Härom får jag vidare anföra följande.

De allmänna och historiska förutsättningarna för tillkomsten och utnyttjandet av samlings- och fritidslokaler har utförligt klarlagts i kommitténs betänkande, och detta gäller även tillgången på lokaler av skilda slag samt de linjer enligt vilka lokalfrågorna hittills vunnit sin lösning. Till de beskrivande kapitlen i nämnda betänkande finns därför föga att tillägga. Emellertid har jag, enligt givna direktiv, sammanställt och bearbetat de erfarenheter som samlats inom statens nämnd för samlingslokaler samt, delvis genom enkäter, från kommuner och lokalägande föreningar inhämtat uppgifter, ägnade att ytterligare belysa resultaten av den hittillsvarande stödverksamheten för anordnande av allmänna samlings-

lokaler. Detta material innefattar kompletteringar till kommitténs premiser och redovisas i det följande.

Vid prövning av det utredningsmaterial som sålunda stått mig till buds har jag i flera viktiga hänseenden kommit till samma resultat som kommittén. De båda utredningarna har emellertid i vissa frågor lett till olika slutsatser. Delvis sammanhänger dock dessa skiljaktigheter med den något olika grundsyn som vid utredningarna anlagts på den statliga stödverksamheten inom detta område.

KAPITEL 1

Den statliga stödverksamheten för allmänna samlingslokaler

Gällande bestämmelser

Kungl. kungörelsen den 11 december 1942 (nr 913) om bidrag och lån av statsmedel för anordnande av allmänna samlingslokaler (ändrad genom SFS 1945: 354 och 1949: 605)

Lån

Lån kan utgå till följande ändamål:

1. Nybyggnad (varmed i praxis likställt rivning och återuppförande på ny tomtplats av byggnad, även där denna i samband härmed blivit i större eller mindre omfattning om- eller tillbyggd).
2. Inköp av byggnad.
3. Ombyggnad (= ändring eller modernisering) av befintlig byggnad.
4. Tillbyggnad.
5. Avhjälpan av sådant ekonomiskt trångmål hos ägare av byggnad, som hindrar denne att i tillfredsställande ordning hålla i byggnaden inrymda allmänna samlingslokaler tillgängliga för föreningslivet.

Kombinationer av de under 2—5 angivna låneändamålen förekommer ibland, särskilt vanlig är samtidig om- och tillbyggnad.

Lån utgår med — som det heter i kungörelsen (6 §) — högst 50 procent eller, när synnerliga skäl därtill äro, högst 75 procent av det belopp, var till med ledning av uppgjord kostnadsberäkning (entreprenadkontrakt), värdering eller avgivet försäljningsanbud, byggnadskostnaderna, byggnadsvärdet eller köpesumman prövas böra beräknas.

Kostnader för tomt och inventarier får ej inräknas i det belopp, som sålunda skall utgöra låneunderlag, och detta reduceras vidare med delkostnader som icke kan anses hänförliga till allmänna samlingslokaler (se härom vidare s. 37).

Lånets storlek utgör i allmänhet lägst 50 procent av låneunderlaget. Endast i ett mindre antal fall har det förekommit att lägre lånebelopp utmätts. I dessa fall har anledningen antingen varit den att lånsökanden haft en alldeles särskilt god kapitalställning eller att de allmänna samlingslokaler, ehuru i och för sig behövlige och användbara för sitt ändamål, ej ansetts helt motsvara de krav som bör uppställas ifråga om sådana lokaler. Till följd av den otillräckliga tillgången på lånemedel har vidare under senare år den regeln gällt att lånebeloppet maximerats till 500 000 kronor. I de fall då sistnämnda regel tillämpats har lånsökanden varit understödd av stora och livskraftiga organisationer.

Den genomsnittliga låneprocenten utgör f. n. inemot 60. Helt allmänt gäller att låneprocenten står i omvänd proportion till låneunderlagets stor-

lek, och att lånen självfallet måste bli relativt sett större i den mån låntagarens möjligheter att finansiera anläggnings- och driftskostnader bedöms vara mindre goda. — Vidare har lånen till ombyggnad i allmänhet utmätts efter ett högre procenttal än i övriga fall.

Lån skall, då fråga är om nybyggnad — varmed i praxis likställes tillbyggnad — samt köp, utgöra till ena hälften en amorteringsdel och till den andra en räntefri stående del. Beviljas lån för ombyggnad eller för avhjälpande av ekonomiskt trångmål kan lånets »bidragsdel» utgöra högst fyra femtedelar.

På den räntebärande delen av lånet har sedan verksamhetens början räntan bestämts till 4 procent per år.

Amorteringstiden för nybyggnadslån är högst (i praxis alltid) 25 år. I övriga fall bestämmes amorteringstiden med hänsyn till lånets storlek samt byggnadens ålder och beskaffenhet. Under senare år har amorteringstiderna bestämts till 20 à 25 år, då fråga varit om mera omfattande om- eller tillbyggnadsarbete, eljest 15 år. Vid en räntefot av 4 procent blir annuiteterna å lånens amorteringsdelar

vid 15 års amorteringstid	8,93 %
» 20 »	7,32 %
» 25 »	6,37 %.

Det står låntagaren fritt att när som helst göra extra avbetalningar å statslån. Sådana amorteringar anses hänföra sig till den räntebärande delen av lånet. — Det finns exempel på att denna lånedel härigenom blivit till fullo återbetald långt före den ursprungligen bestämda amorteringstidens utgång.

Sedan sagda tid gått tillända må Kungl. Maj:t på ansökan av låntagaren och »under hänsynstagande till i vad mån lånet medfört avsett gagn för föreningslivet» medgiva, att den räntefria stående delen av lånet skall anses såsom till viss del eller till fullo infriad. Har ej sådant medgivande lämnats inom ett år efter det slutamortering skett, skall den stående delen omedelbart vara till betalning förfallen, Kungl. Maj:t dock obetaget att, där särskilda skäl det föranleder, medgiva återbetalning efter viss amorteringsplan eller befrielse från återbetalningsskyldighet beträffande viss del av lånet. — Dessa bestämmelser — som återfinnes i 9 § andra stycket kungörelsen — har hittills ej varit aktuella att tillämpa.

Låntagaren är skyldig att efter uppsägning återbetala lånets hela belopp i sådana fall, där han åsidosatt lånevillkoren eller eljest förfarit på ett sätt som äventyrar lånets syfte. Uppsägningsbeslut meddelas av statens nämnd för samlingslokaler.

Lån kan beviljas endast åt bolag, förening eller stiftelse. Det får anses ligga i sakens natur att det härvid endast kan bli fråga om sådan juridisk person som främst har till ändamål att anordna och förvalta all-

männa samlingslokaler eller att ombesörja liknande uppgifter. I realiteten är lånsökandena så gott som alltid föreningar, ekonomiska eller ideella; bolag och stiftelser förekommer mycket sällan.

Nämnden för samlingslokaler har, efter mönster av bostadsstyrelsen, ansett det lämpligt att införa institutet förhandsgranskning, varigenom nämnden får tillfälle att pröva huruvida de grundläggande förutsättningarna för tillstyrkande av statslån i det enskilda fallet kan anses föreligga. Granskningen avser följaktligen behovet av allmänna samlingslokaler, de planerade lokalernas allmänna lämplighet för ändamålet — med hänsyn till lokalisering, storlek, differentiering, planlösning, arkitektonisk och byggnadsteknisk beskaffenhet — samt, i vissa fall, huvudmannens möjligheter att finansiera lokalanskaffningen och de med förvaltningen förenade utgifterna; ibland inhämtas därjämte uppgift från vederbörande kommun rörande dess inställning till projektet.

Förhandsgranskning föregår praktiskt taget alla låneansökningar men är icke obligatorisk.

Själva låneansökningen — som skall vara åtföljd av en rad handlingar, ägnade att styrka lånebehovet och säkerställa syftet med det lån som må komma att beviljas — ställes till Konungen och ingives till vederbörande länsstyrelse. Denna har att, efter prövning av handlingarna, varvid bland annat tillses att kommunens beslutande organ (d. v. s. stads- eller kommunalfullmäktige) avgivit yttrande i ärendet, översända dessa jämte eget yttrande till nämnden för samlingslokaler. Nämnden prövar härefter för sin del framställningen och vidarebefordrar sedan, med sitt yttrande, denna till Kungl. Maj:t (i socialdepartementet); det förtjänar framhållas, att handlingarna icke överlämnas till Kungl. Maj:t förrän eventuellt erforderligt byggnadstillstånd beviljats.

Kungl. Maj:ts beslut i låneärendet meddelas i allmänhet kort efter det handlingarna inkommit till socialdepartementet. I beslutet anges de allmänna villkoren för lånet (förräntning och amortering) ävensom de speciella förutsättningar som ibland föreskrives. Nämndens förslag har hittills praktiskt taget undantagslöst accepterats av Kungl. Maj:t.

Sedan i förekommande fall det med lånebeslutet avsedda byggnadsföretaget färdigställts och besiktigats samt övriga förutsättningar för lånets utbetalande konstaterats föreligga har länsstyrelsen att, på ansökan av låntagaren och med ledning av Kungl. Maj:ts beslut, utbetala det beviljade statslånet. Dessförinnan måste låntagaren prestera erforderliga säkerhetshandlingar, som bland annat skall bestå av fastighets- eller tomträttsinteckning; annan säkerhet, t. ex. kommunal borgen är icke godtagbar enligt kungörelsen. Inteckningen skall till förmånsrätten ligga inom 90 % av pantens värde, varmed förstås den verkliga, godtagbara byggnadskostnaden, i

förekommande fall ökad med tomtvärdet. I kungörelsen föreskrives vidare att låntagaren före lånets utbetalande skall ha antagit ett av nämnden godkänt reglemente rörande förvaltningen av ifrågakommande allmänna samlingslokaler; härmed avses att vinna garanti för att dessa kommer att opartiskt, i skälig omfattning och på skäliga villkor hållas öppna för alla inom orten verksamma organisationer.

Uppbörd av räntor och annuiteter verkställs av länsstyrelsen, som även ombesörjer pantvården. Såsom ovan framhållits ankommer det emellertid på nämnden för samlingslokaler att verkställa eventuella uppsägningar av utbetalade statslån.

På grund av rådande medelssituation fann sig statens nämnd för samlingslokaler böra under budgetåret 1954/55 införa ett särskilt ransoneringsystem i fråga om det till Lån till anordnande av allmänna samlingslokaler anvisade investeringsanslaget. Detta innebär att huvuddelen av låne-medlen fördelades på tre kvoter: en för Bygdegårdarnas Riksförbund (BRF), en för Folkets Husföreningarnas Riksorganisation (FHR) och en för Våra Gårdar, riksföreningen för nykterhetsrörelsens allmänna samlingslokaler (VG), vilka tre organisationers medlemmar svarat för drygt 95 procent av det totala lånebelopp, som beviljats sedan låneverksamheten inleddes. Inom de sålunda bestämda kvoterna har vederbörande riksorganisation själv fått bestämma turordningen mellan sina medlemmar. För övriga lånsökande — som varit få till antalet — har nämnden själv bestämt turordningen och härvid haft en »diversekvot» av anslagsmedel, vilken visat sig fullt tillräcklig för ändamålet. Då erfarenheterna av nämndens kvotsystem varit goda har nämnden beslutat tillämpa detsamma även under innevarande budgetår.¹ — Det förtjänar framhållas att ett liknande system sedan flera år tillbaka tillämpas av arbetsmarknadsstyrelsen beträffande byggnadstillståndsgivningen för allmänna samlingslokaler.

Bidrag

Bidrag kan beviljas för samma ändamål som lån, utom såvitt angår avhjälpande av ekonomiskt trångmål.

Storleken av bidrag är högst 25 procent eller, när synnerliga skäl därtill föreligger, högst 40 procent av bidragsunderlaget, vilket bestämmes enligt samma regler som gäller ifråga om låneunderlaget.

Den normala bidragsprocenten är 25.

Såsom framgår av benämningen är bidrag i princip avsett att utgöra en definitiv statlig subvention. Bidrag kan dock återkrävas, varvid samma grunder gäller som för uppsägning av statslån.

¹ Av de 6 milj. kr som anvisats för budgetåret 1955/56 har 3 milj. reserverats för FHR, 1 milj. kr för vardera av BRF och VG samt 1 milj. kr avsatts som »diversekvot».

Berättigad att erhålla bidrag är kommun, d. v. s. borgerlig primärkommun. Med stöd av uttalanden i förarbetena till kungörelsen har dock Kungl. Maj:t ansett sig oförhindrad att i något fall bevilja bidrag jämväl åt kyrklig kommun. Härutöver torde dock kommunbegreppet icke kunna extenderas.

Förfarandet i bidragsärenden är helt analogt med vad härutinnan gäller för låneärenden och beträffande utbetalandet av bidragen har likaledes de för lån gällande bestämmelserna utgjort mönster. Den skillnaden gäller dock att in-teckningssäkerhet icke kräves. Detta förhållande har fått till följd att man ej obetingat behöver fordra att kommunen skall ha äganderätt till den mark varå de allmänna samlingslokalerna är belägna. I ett fall har det också inträffat att bidrag beviljats oaktat vederbörande kommun innehade marken (som var av ecklesiastisk natur) allenast med nyttjanderätt. Tidslängden för denna var dock avsevärd, och fullt betryggande med hänsyn till de allmänna samlingslokalernas presumtiva varaktighet.

Den nu beskrivna statliga stödverksamheten är ej den enda som förekommer på här avsedda område. Långivningen från bostadsstyrelsen har sålunda numera kommit att i någon utsträckning avse även samlingslokaler, och bidragen till folkskolebyggnader får ibland, till följd av gemensamt lokalutnyttjande, betydelse som instrument för skapande av fritidsutrymmen. En närmare redogörelse för dessa och övriga närstående stödformer har lämnats i BK:s betänkande (s. 131—134). För egen del återkommer jag till dessa frågor i kap. 3 och 5.

Erfarenheter av stödverksamheten

Stödverksamhetens omfattning och inriktning

Av de båda stödformerna har alltsedan verksamhetens början låneformen varit helt dominerande, vilket framgår av följande tabell.

Tabell 1. Omfattningen av lån- och bidragsverksamheten, alla belopp i 1 000-tal kr.

Stödform	Antal t.o.m. den 30/6 1955		Belopp, som t.o.m. den 30/6 1955		Byggnads-kostnad hänförlig till kol. 5.	Anslag beviljat t.o.m. 30/6 1955	Reservation per 30/6 1955 å belopp i kol. 7.
	sökta lån	beviljade lån	sökts	beviljats			
1	2	3	4	5	6	7	8
Lån	606	444	75 785	44 546	80 268	145 500	954
Bidrag	65	44	4 621	1 933	7 599	2 500	527

¹ därav 9 000 000 kronor på tilläggsstat.

² av anslaget har cirka 40 000 kronor disponerats till administrationskostnader för statens nämnd för samlingslokaler.

Vid studium av tabell 1 bör man ihågkomma att bidrag normalt utgår med 25 procent av byggnadskostnaden, medan lånet oftast svarar mot mer än 50 procent av denna. Man torde därför kunna säga, att relationen mellan beviljade lån och beviljade bidrag som ett genomsnitt för hela verksamhetstiden utgör ungefär 10:1. Det kan tilläggas, att denna relation varit i stort sett oförändrad alltsedan stödverksamheten påbörjades.

Beträffande fördelningen på olika ändamål av beviljade lån och i förekommande fall byggnadskostnad, lämnas uppgifter i följande tabeller.

Tabell 2. Låneverksamhetens fördelning på olika ändamål t. o. m. den 30/4 1955, alla belopp i 1 000-tal kr.

Ändamål	Byggnads- kostnad hänförlig till ändamål i kol. 1	Beviljade lån		Räntefri stående del
		antal	belopp	
1	2	3	4	5
Nybyggnad.....	58 315	221	29 191	14 596
Ombyggnad.....	5 942	70	3 807	2 736
Om- och tillbyggnad.....	13 586	83	8 906	5 886
Köp.....	570	12	381	191
Köp och ombyggnad.....	1 243	14	742	468
Ekonomisk sanering.....	.	33	943	695
Sanering och ombyggnad.....	.	8	170	123
Totalt	79 656	441	44 140	24 695

Tabell 3. Låneverksamhetens fördelning på olika ändamål (relativa tal).

Ändamål	= kol. 2 i föregående tabell	= kol. 3 respektive 4 i föregående tabell		= kol. 5 i föregående tabell	Kol. 5 i föregående tabell ./. kol. 4 i föregående tabell %
	%	%	%	%	%
Nybyggnad.....	73,2	50,1	66,1	59,1	50,0
Ombyggnad.....	7,4	15,9	8,6	11,1	71,9
Om- och tillbyggnad.....	17,1	18,8	20,2	23,8	66,1
Köp.....	0,7	2,7	0,9	0,8	50,0
Köp och ombyggnad.....	1,6	3,2	1,7	1,9	63,1
Ekonomisk sanering.....	.	7,8	2,1	2,8	73,7
Sanering och ombyggnad.....	.	1,8	0,4	0,5	72,4
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	55,9

Siffrorna i tabellerna 2 och 3 visar, att nybyggnaderna dominerar kostnadmässigt men ej till antalet och att subventionsbeloppet för icke nybyggnader är relativt större än för andra ändamål (köp undantaget). Såsom framgår av redogörelsen för gällande bestämmelser är dessa iakttagelser endast vad man kunde vänta: nuvarande regler gynnar ombyggnads- och

saneringslån i förhållande till nybyggnadslån. Man kan emellertid inte helt värja sig för intrycket att dessa regler stimulerat till ombyggnadsprojekt, även där dessa ej varit lämpliga från strängt rationella synpunkter. Till att närmare följa och eventuellt stävja dylika tendenser har samlingslokalsnämndens resurser varit otillräckliga.

För att ytterligare belysa relationerna mellan å ena sidan nybyggnadsföretag och å den andra om- och/eller tillbyggnadsföretag, har följande tabell (nr 4) utarbetats, som för tre fyraårsperioder av verksamhetstiden visar nybyggnadsföretagens andel — absolut och relativt — av samtliga kostnader respektive samtliga lån för ifrågavarande byggnadsföretag. Tabellen visar, att nybyggnadernas andel i kostnaderna sjunkit från inemot 85 procent under de båda första perioderna till cirka 70 procent under den senaste perioden samt att nybyggnadernas totala låneandel samtidigt reducerats än mera: från 85 å 90 procent till 60 å 65 procent. Resultaten i tabellen får anses utvisa, att om- och tillbyggnader fortfarande har en betydande mission att fylla, även om det siffermässiga utslaget antagligen är för stort på grund av de för ombyggnadslånen gynnsamma reglerna.

Tabell 4. Förhållandet mellan nybyggnader samt om- och tillbyggnader vid låneverksamheten, alla belopp i 1 000-tal kr.

Tid	Total nybyggnadskostnad	Summa lån för ändamål i kol. 2	Total kostnad för om- och/eller tillbyggnad	Summa lån för ändamål i kol. 4	Kol. 2 i % av kol. 2 + kol. 4	Kol. 3 i % av kol. 3 + kol. 5
1	2	3	4	5	6	7
1943/44—						
1946/47.....	7 652	3 927	1 372	666	84,8	85,5
1947/48—						
1950/51.....	13 370	6 949	2 698	1 598	83,3	89,3
1951/52						
1954/55 ¹	37 293	18 314	15 457	10 449	70,7	63,7
Totalt	58 315	29 190	19 527	12 713	74,9	69,7

¹ t. o. m. den 30/4 1955.

Rörande låntagarnas organisatoriska hemvist lämnas uppgifter i tablå 1 (uppgifterna avser tiden 1/7 1943—30/4 1955; alla belopp i 1 000-tal kronor).

Tablå 1. Låntagarnas fördelning på olika organisationer.

A. Total byggnadskostnad för allmänna samlingslokaler: 79 800¹.

Härav faller på:

BRF	FHR	VG	Övriga
11 504	154 756	10 540	3 000
= 14,4 %	= 68,6 %	= 13,2 %	= 3,8 %

Om man bortser från de i not 1 angivna företagen blir procenttalen i stället följande:

BRF	FHR	VG	Övriga
15,4	66,5	14,5	4,0

B. Total lånesumma för allmänna samlingslokaler: 44 141.^{1 2}

Härav faller på:

BRF	FHR	VG	Övriga
² 7 640	^{1 2} 27 666	² 7 101	² 1 733
= 17,3 %	= 62,7 %	= 16,1 %	= 3,9 %

Om man bortser från de i not 2 angivna lånen blir procenttalen i stället följande:

BRF	FHR	VG	Övriga
17,5	62,6	15,9	4,0

C. Total räntefri stående del av lån: 24 694.⁴

Härav faller på:

BRF	FHR	VG	Övriga
4 260	14 829	4 661	944
= 17,3 %	= 60,0 %	= 18,9 %	= 3,8 %

Om man bortser från de i not 4 avsedda lånedelarna blir procenttalen i stället följande:

BRF	FHR	VG	Övriga
17,5	59,8	18,8	3,9

D. I förhållande till byggnadskostnaden (saneringslånen är således ej medräknade) har lånet genomsnittligt motsvarat 55,3 %.⁵

Sistnämnda procenttal utgör för:

BRF	FHR	VG	Övriga
65,7 %	49,3 %	65,1 %	57,1 %

E. I förhållande till lånen (saneringslånen är frånräknade) har den räntefria stående delen utgjort 55,7 %.

Sistnämnda procenttal utgör för:

BRF	FHR	VG	Övriga
55,6	52,1	65,1	54,2

¹ häri ingår 2 stora folkets hus (Göteborg och Jönköping) med en total byggnadskostnad av 5 050, för vilka lånen begränsats till sammanlagt 1 000.

² häri ingår även lån beviljade för sanering med resp. följande belopp: BRF: 83, FHR: 681, VG: 241, Övriga 21. Totalt 1.026.

³ procenttalet sjunker endast en obetydlighet (0,1) om man bortser även från de under not 1 avsedda företagen.

⁴ häri ingår även räntefria stående delar av saneringslån med resp. följande belopp: BRF: 63, FHR: 506, VG: 167, Övriga: 15, Totalt: 751.

⁵ siffrorna stiger till 57,7 resp. 52,3 om man bortser från de under not 1 avsedda företagen.

F. Hela antalet belånade projekt uppgick till 441 (varav 35 avser sanering).

Härav faller på:

BRF	FHR	VG	Övriga
112 (5)	211 (18)	89 (10)	29 (9)
= 25,4 %	= 47,8 %	= 20,2 %	= 6,6 %

Av ovanstående siffermaterial framgår att de tre stora riksorganisationernas medlemmar eller dem närstående samfälligheter helt dominerar låntagarklientelet: de svarar tillsammans för mer än 96 procent av den totala byggnadskostnaden, det sammanlagda lånebeloppet och de däri ingående subventionsdelarna. Att gruppen »övriga» låntagare representerar en något större andel av det totala antalet beviljade lån (se under F) visar vidare, att lokalprojekten inom denna grupp varit mindre än för riksorganisationerna (att gruppen »övriga» ej blivit missgynnad i fråga om lånemedel kan utläsas av siffrorna under D och E).

Det sålunda anförda, sammanställt med materialet i tabell 1, utvisar att folkrörelsernas insatser för lösandet av lokalfrågorna är de utan jämförelse mest betydelsefulla på detta område.

Bland riksorganisationerna dominerar FHR. Dess medlemmar jämte närstående föreningar svarar för mer än $\frac{2}{3}$ av kostnaderna för de byggnader som tillkommit med hjälp av statslån sedan verksamhetens början. Summan av dessa lån och däri ingående subventioner är relativt sett något lägre, drygt respektive jämnt $\frac{3}{5}$; en korrelation härtill utgör siffrorna under D och E. — De båda övriga riksorganisationerna har vardera representerat ungefär hälften av återstående belånade företag med ungefär lika stora lånesummor på båda organisationerna. Även den genomsnittliga lånestorleken är nästan lika — 65,7 respektive 65,1 procent av kostnaden — medan den räntefria stående delen varit betydligt större för VG än för BRF; den senare organisationens siffror skiljer sig härutinnan föga från den för FHR framräknade.

Anledningarna till de inbördes skiljaktigheter som sålunda föreligger mellan riksorganisationernas medeltal är flera.

Folketshusföreningarnas relativt sett lägre lånebehov sammanhänger sålunda delvis därmed att lånepraxis inneburit en större återhållsamhet då det gällt sådana tämligen omfattande anläggningar som dessa föreningar i stor utsträckning är inriktade på; att dylika företag likväl »klarat sig» beror väl delvis på inflationen men också på andra omständigheter. Tillskott torde sålunda t. ex. ha erhållits genom understöd från industriellt håll samt i en del fall fortlöpande uttaxeringar från föreningsmedlemmarna själva. Det förhållandet att folketshusföreningarna till betydande del anordnar sina allmänna samlingslokaler i städer och samhällen innebär vidare — ehuru ej alltid — att förutsättningarna för att finansiera lokalförvaltningen blir något bättre än eljest.

Bygdegårdsföreningarna bygger enligt sakens natur på landsbygden och är därför i många fall i behov av en något större statskredit för att kunna finansiera anläggningskostnaden. Detsamma gäller i åtskilliga fall nykterhetsföreningarna. För deras vidkommande är emellertid ombyggnadsföretagen dominerande (ofta i kombination med tillbyggnad), och det förhållandet att gällande bestämmelser gynnar sådana företag torde vara det främsta skälet till att subventionsdelen för nykterhetsföreningarnas del är avsevärt större än i fråga om övriga föreningar.

Under den tid låneverksamheten pågått har lånens genomsnittliga storlek samt storleken i förhållande till byggnadskostnaden varierat på sätt framgår av nedanstående uppställning, vari även redovisas byggnadskostnadsutvecklingen under senare tid.

Tabell 5. Lånebelopp och lånestorlek under verksamhetstiden.

Budgetår	Genomsnittligt lånebelopp per företag, kr	Genomsnittlig lånestorlek ./. byggnadskostnad %	¹ Byggnadskostnadsindex vid mitten av vidstående budgetår
1944/45	49 100	40,6	160,8
1945/46	68 000	49,4	161,8
1946/47	50 500	55,7	169,8
1947/48	78 500	49,1	182,8
1948/49	58 500	56,7	190,2
1949/50	78 800	55,5	190,0
1950/51	76 400	51,9	211,2
1951/52	144 100	55,7	283,2
1952/53	² 113 800	² 57,4	269,6
1953/54	116 300	59,6	258,5
1954/55	³ 139 000	³ 55,7	260,3

¹ Svenska Handelsbankens index: 1935 = 100.

² Härvid har bortsetts från ett stort byggnadsföretag där lånet, 500 000 kr., utgjorde blott cirka 16 % av byggnadskostnaden.

³ Härvid har bortsetts från ett stort byggnadsföretag där lånet, 500 000 kronor, utgjorde blott cirka 29 % av byggnadskostnaden.

Lånebeloppets medelstorlek per lokalprojekt visar en stark ökning. Denna är emellertid under verksamhetstiden omkring dubbelt så stor (ca 120 %) som indexhöjningen (ca 60 %). Skillnaden torde bero på dels en ökad inriktning på större företag, dels den allmänna stegringen av byggnadsstandarden. Även ökningen av lånens relativa storlek spelar en viss roll. Denna ökning är dock ojämn, vilket delvis sammanhänger med tillfälliga omständigheter; det genomsnittliga antalet lån per budgetår under 1940-talet var sålunda blott ca 25. Det synes dock tydligt, att lånens högre procental under senare år avspeglar en strävan från nämnden för samlingslokaler att söka motverka den ogynnsamma byggnadskostnadsutvecklingen. Att siff-

ran för det allra senaste budgetåret markerar en viss nedgång i lånestorleken beror möjligen på det kvoteringsystem som tillämpas för låneverksamheten (se ovan s. 15): riksorganisationerna för samlingslokaler har ibland anledning att till lån prioritera de föreningar som har den mest solida ekonomiska ställningen.

Länsstyrelseenkäten

Såsom tidigare nämnts har vederbörande länsstyrelse att avgiva yttrande över ansökningar om bidrag och lån till allmänna samlingslokaler enligt kungörelsen 1942: 913. Vidare skall de handha förmedlingen av dylika bidrag och lån samt svara för pantvård, bevakning och indrivning.

För att tillvarata de erfarenheter som inom länsstyrelserna vunnits av arbetet med lån och bidrag för allmänna samlingslokaler har utredningen genom en enkät infordrat yttranden från länsstyrelserna rörande definitionen av begreppet allmänna samlingslokaler, förfarandet i låne- och bidragsärenden, lånevillkoren, villkoren för utbetalning av beviljade bidrag och lån, förvaltningen av beviljade lån samt övriga bestämmelser i ämnet.

Enkäten har ej besvarats av länsstyrelserna i Malmöhus, Västmanlands och Norrbottens län. De övriga länsstyrelserna har övervägande avgivit mycket knapphändiga yttranden, i en del fall begränsade till en eller ett par frågor under hänvisning till att antalet handlagda ärenden har varit för ringa för att något på egen erfarenhet grundat uttalande i övrigt om den bedrivna verksamheten skulle kunna göras. Länsstyrelserna i Uppsala, Södermanlands, Blekinge och Kristianstads län har under hänvisning till sin ringa erfarenhet på området förklarat sig överhuvud ej ha något att anföra. Enkätsvaren är som helhet betraktade ej tillräckligt utförliga för att kunna leda till några egentliga slutsatser av värde för utredningsarbetet men redovisas här i korthet.

Beträffande definitionen av begreppet allmänna samlingslokaler har 13 länsstyrelser gjort uttalanden. Länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Kalmar, Hallands och Värmlands län anser, att den nuvarande definitionen kan bibehållas, den sistnämnda dock utan att göra någon erinran mot en utvidgning av begreppet. Två länsstyrelser har uttalat sig för en inskränkning av begreppet; länsstyrelsen i Gotlands län anser, att bostad för tillsyningsman utan olägenhet kan undantagas och länsstyrelsen i Jämtlands län anför, att dylikt undantag bör kunna göras på orter där »hyresmarknad» finnes. Båda länsstyrelserna uttalar dock samtidigt, att en utvidgning av begreppet till att avse fritidslokaler i allmänhet icke föranleder erinran från deras sida; den sistnämnda länsstyrelsen framhåller, att införande av rätt till lån och bidrag för dylika lokaler *i samband med* uppförande av allmän samlingslokal bör övervägas. För en utvidgning av begreppet utan reservationer uttalar sig länsstyrelserna i Östergötlands, Älvsborgs, Skaraborgs, Örebro och Västerbottens län.

För ett oförändrat förfarande i låne- och bidragsärenden uttalar sig länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Kalmar, Värmlands och Jämtlands län. Den sistnämnda länsstyrelsen framför dock, under hänvisning till den begränsade tillgången på medel för anordnande av samlingslokaler, tanken på en inventering, lämpligen genom länsarkitektkontorens försorg, av förekomsten och beskaffenheten av nu befintliga samlingslokaler inom kommunerna i respektive län. I samband med en sådan inventering borde genom kommunernas och länsstyrelsernas försorg en undersökning göras i syfte att klarlägga och lokalisera behovet av statliga stödåtgärder. I syfte att lånsökande skall besparas kostnader för upprättande av ritningar m. m. föreslår länsstyrelsen i Älvsborgs län sådan ändring av ansökningsförfarandet, att nämnden för samlingslokaler, efter att ha mottagit låneansökningen, skulle göra ett förhandsuttalande till sökanden, huruvida något bistånd från statens sida överhuvud kunde påräknas för det ifrågavarande ändamålet. Endast i den mån så vore fallet, skulle nämnden överlämna ärendet till länsstyrelsen för infordrande av ritningar o. dyl. och för vidare handläggning.

Länsstyrelserna i Östergötlands, Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län anser, att den befattning med låneärendena, som ankommer på länsstyrelserna efter utbetalningen av beviljade lån, med hänsyn till göromålsens bankmässiga karaktär bör överföras på riksbanken. Länsstyrelsen i Kalmar län önskar överflytta dessa uppgifter till nämnden för samlingslokaler, och länsstyrelsen i Gotlands län föreslår, att nämnden och riksbanken övertar ansvaret för de ifrågavarande arbetsuppgifterna. Länsstyrelsen i Örebro län föreslår en närmare samordning mellan den nu ifrågavarande stödverksamheten och bidragsgivningen med stöd av medel från allmänna arvsfonden, och länsstyrelsen i Skaraborgs län framkastar tanken på en sådan författningsändring, att bestämmelserna i vissa avseenden skulle kunna anpassas till gällande regler för utanordnande av statsbidrag till folkskolebyggnader. Länsstyrelsen i Hallands län uttalar sig för en viss decentralisering av uppgifter till länsstyrelserna. Några länsstyrelser förordar en allmän förenkling av förfarandet i låne- och bidragsärenden.

Länsstyrelserna i Kalmar och Gotlands län anser, att såväl tomt- som inventariestkostnad bör få inräknas i det värde, som utgör underlag för bestämmande av lån eller bidrag. Länsstyrelserna i Jönköpings och Örebro län föreslår, att tomtkostnaden skall få inkluderas i sagda värde, och länsstyrelserna i Älvsborgs och Kopparbergs län uttalar, att inventariestkostnaden bör få inräknas. Endast länsstyrelsen i Jönköpings län uttalar sig för en höjning av procentsatsen för lånens storlek, under det att de åtta övriga länsstyrelser, som gjort uttalanden härom, anser de nu gällande reglerna tillfyllest. Länsstyrelsen i Örebro anför dock, att procenttalen bör höjas, därest ej inventariestkostnaden inräknas i det belopp, efter vilket storleken av lån och bidrag bestämmes. Länsstyrelsen i Jämtlands län föreslår sådan

ändring av bestämmelserna för långivningen, att det högre procenttalet vid ombyggnad icke bör gälla, då sakkunnig myndighet förklarar om- eller tillbyggnad mindre lämplig av byggnadstekniska eller ekonomiska skäl.

Beträffande ränte- och amorteringsfriheten har ingen länsstyrelse framfört någon erinran mot gällande bestämmelser.

Ej heller i fråga om räntesats och amorteringstid har några förslag till ändringar av gällande bestämmelser framförts.

Beträffande villkoren för utbetalning av beviljade bidrag och lån föreligger förslag till ändring endast från länsstyrelsen i Kopparbergs län, som föreslår införande av förskottsutbetalning av beviljade lån i syfte att underlätta finansieringen under byggnadstiden.

Bortsett från en del andra förslag i detaljfrågor har några synpunkter i övrigt icke inkommit genom enkäten till länsstyrelserna.

Kommun- och lokalägarenkäterna

I syfte att få resultaten av den statliga stödverksamheten till allmänna samlingslokaler i form av bidrag och lån enligt kungörelsen 1942: 913 ytterligare belysta och tillvarataga kommunala organs och lokalägande föreningars erfarenheter av denna verksamhet har utredningen inhämtat vissa uppgifter från dels samtliga de kommuner, inom vilka stöd i en eller annan form för allmänna samlingslokaler har utgått enligt den nämnda författningen, dels ock de kommuner och föreningar som har erhållit respektive bidrag och lån enligt bestämmelserna i densamma, allt i den mån bidraget eller lånet varit utbetalat före utgången av januari 1955. Uppgifterna avser främst att belysta huruvida och i vad mån behovet av allmänna samlingslokaler i vederbörande kommuner har blivit tillgodosett genom det erhållna stödet, i vilken utsträckning kommunerna själva stöder tillkomsten av sådana lokaler, för vilka ändamål och i vilken omfattning lokalerna utnyttjas, vilka speciella problem, i första hand ekonomiska, som uppkommer i samband med lokalernas förvaltning, och vilka författningsändringar som mot bakgrunden av de vunna erfarenheterna kan vara påkallade. I det följande redogöres närmare för undersökningens omfattning och resultat.

Antalet *kommuner, inom vilka stöd för allmänna samlingslokaler hade utgått* enligt kungörelsen 1942: 913, var 239. Till dessa har utredningen riktat en enkät (*kommunenkäten*) i syfte att erhålla uppgifter om kommunernas medverkan vid planering och finansiering av allmänna samlingslokaler, tillgången på lokaler inom kommunen, kommunens utnyttjande av befintliga lokaler och upplåtelse av kommunägda lokaler såsom samlingslokaler eller för fritidsverksamhet i övrigt, m. m. Enkäten har besvarats av 173 kommuner, däribland 22 städer och 15 köpingar.

Vidare har utredningen till de 21 *kommuner, som hade utbetalt bidrag för allmänna samlingslokaler*, samt till ett antal i samråd med vederbörande riksorganisationer utvalda *föreningar, som hade utfått lån* för ända-

målet, riktat en enkät (*lokalägarenkäten*) rörande lokalernas utnyttjande, det ekonomiska resultatet av uthyrningar för olika ändamål, lokalernas betydelse för den icke föreningstillhöriga ungdomens fritidsverksamhet m. m. Svar har erhållits från 13 kommuner och 25 föreningar. Av föreningarna tillhör åtta FHR, nio VG och åtta BRF. Föreningarna fördelar sig på kommuner av olika storlek och med olika struktur med avseende på näringsliv och bebyggelse. I stort sett torde svaren från föreningarna kunna antagas vara representativa för hela antalet föreningslokaler, som har tillkommit med stöd av statslån. Enär urvalet har gjorts under hänsynstagande till önskemålet att få så utförliga och belysande svar som möjligt — för vilket ändamål vederbörande riksorganisationer medverkat vid urvalet — bör den reservationen likväl göras, att de av undersökningen omfattade föreningslokaler sannolikt är mera välskötta än genomsnittet.

De uppgifter som har erhållits genom kommunenkäten tyder på, att det statliga stödet i form av bidrag och lån har varit av stor betydelse för att häva bristen på allmänna samlingslokaler i de ifrågasvarande kommunerna. Av 169 kommuner, som har lämnat uppgift om tillgången på samlingslokaler, uppger 83 eller omkring hälften att behovet av allmänna samlingslokaler inom kommunen är i stort sett tillgodosett efter tillkomsten av de lokaler, för vilka statsstödet utgått (se tablå 6). De kommuner, som uppger att brist på samlingslokaler alltjämt föreligger inom kommunen, åsyftar i stor utsträckning lokaler, avsedda för fritidsverksamhet utanför föreningslivets ram, t. ex. hobbylokaler, för vilka statligt stöd ej har kunnat beviljas på grund av bestämmelsernas nuvarande utformning.

I tabell 6 redovisas frekvensen av uthyrningar för olika ändamål under år 1954 enligt lokalägarenkäten. Vidare återges de tillfrågade föreningarnas och kommunernas uppfattning om lönsamheten ur ekonomisk synpunkt av uthyrning för de angivna ändamålen.

Till siffrorna i tabellen bör göras en del kommentarer. Av antalet upplåtelser för studieverksamhet (4 644) belöper ej mindre än 2 212 på en enda lokal (i Uppsala). I antalet upplåtelser för teaterföreställningar (776) ingår 606 upplåtelser i städerna Malmö, Norrköping och Uppsala. Det bör vidare anmärkas, att enkätsvaren delvis är ofullständiga och i några fall avgivna efter andra grunder än som hade avsetts. I sådana fall har utredningen gjort antaganden på grundval av det föreliggande materialet. Vissa slutsatser torde dock kunna dragas av de redovisade siffrorna. Det framgår sålunda, att verksamheten i de allmänna samlingslokalerna är mycket mångskiftande och erbjuder fritidssysselsättning för skilda medborgargrupper, i många fall av påtagligt gagn för samhällslivet. Föreningsmöten med eller utan samkväm, biograf-föreställningar och studiecirkelsammanträden synes vara dominerande. Även antalet upplåtelser för kommunala ändamål är betydande. Av intresse är det förhållandet att lokaluthyrningar för religiösa ändamål har förekommit i ej obetydlig omfattning. Det för-

Tabell 6. Lokalägarenkäten. Frekvensen av uthyrningar för olika ändamål samt deras ekonomiska lönsamhet.

Uthyrningsändamål	Antal uthyrningar under år 1954	Antal lokalägare, som har ansett vederbörligt uthyrningsändamål i tur och ordning ur ekonomisk synpunkt					
		mest förmånligt			minst förmånligt		
		a	b	c	a	b	c
1. a) Föreningsmöten av ej religiös karaktär med efterföljande samkväm.....	3 615	3	3	7	—	—	—
b) D:o utan efterföljande samkväm.....	2 435	—	2	2	1	1	1
2. Sammanträden med föreningsstyrelser..	931	—	2	—	3	3	4
3. Studiecirkelsammanträden och liknande bildningsarbete.....	4 644	—	—	2	6	9	—
4. Gudstjänster och andra religiösa möten.	761	—	—	—	2	—	1
5. Biografföreläsningar.....	2 519	7	4	2	—	—	—
6. Teaterföreläsningar.....	766	3	1	3	4	1	4
7. Konserter o. dyl.....	74	—	—	—	—	—	—
8. Föreläsningar.....	255	—	—	—	—	1	2
9. Kommunala ändamål.....	3 057	2	—	2	2	—	—
Därav:							
Skolundervisning.....	907						
Skolbespisning.....	1 264						
Sammanträden med kommunala organ	243						
Valförrättningar.....	28						
Andra ändamål.....	615						
10. Ungdomsverksamhet.....	Uppg. saknas	—	—	1	5	2	—
11. Offentliga fester, basarer o. dyl.....	479	6	5	1	1	—	1
12. Firmafester, familjefester och andra privata tillställningar.....	749	6	10	2	—	1	—
31. Övriga ändamål.....	1 047	—	—	1	1	1	—

tjänar framhållas, att denna företeelse ej är begränsad till ett mindre antal lokaler utan tämligen allmänt förekommande.

Frekvensen av upplåtelser för ungdomsverksamhet kan ej utläsas ur tabellen. Av svaren från bidrags- och låntagare framgår dock, att flertalet lokaler upplåtes för sådan verksamhet, och att den har stor omfattning. Där den är mindre omfattande, synes detta bero på antingen befolkningsunderlagets sammansättning eller bristen på lämpliga ungdomsledare. För ungdomsverksamhet upplåtes lokalerna till övervägande del kostnadsfritt eller mot en betydligt nedsatt hyra.

De ur ekonomisk synpunkt mest förmånliga uthyrningsändamålen synes vara biografföreläsningar, offentliga fester och privata fester samt föreningsmöten med samkväm. Minst lönande är upplåtelser för bildningsarbete och ungdomsverksamhet. Någon direkt korrelation mellan uthyrningsfrekvens och ekonomisk lönsamhet kan ej spåras i de föreliggande uppgifterna. Praktiskt taget samtliga lokalägare uppger, att uthyrning i intet fall har måst vägras av ekonomiska skäl. Endast på en ort har detta förekommit; ett folkdanslag ansåg en hyra av 10 kronor per kväll för en ordenslokal för hög. I ett fall uppges, att ungdomsverksamheten har måst begrän-

sas av ekonomiska skäl, och i två fall har teaterverksamheten av samma anledning måst inskränkas.

De anförda omständigheterna tyder på, att lokalägarna — såväl kommuner som föreningar — i första hand låter andra synpunkter än ekonomiska bestämma uthyrningsverksamhetens inriktning. Nöjesanordningar med vinstsyfte synes — bortsett från biografverksamheten — icke förekomma i anmärkningsvärt stor utsträckning. I den mån de förekommer, torde detta kunna härledas främst ur två motiv. Det ena är att sådana anordningar är ett effektivt medel att stärka ideella föreningars kassor och därigenom öka föreningarnas möjligheter att bedriva icke vinstgivande verksamhet med direkt samhällsnyttig inriktning, såsom bildningsarbete och ungdomsverksamhet, det andra att de är outhärliga med hänsyn till lokalernas driftsekonomi. Systemet att delvis finansiera de allmänna samlingslokalerna med vinstgivande nöjesanordningar i syfte att kunna hålla låga lokalhyror för bildningsverksamhet och annat föreningsarbete synes på åtskilliga håll ha vunnit de kommunala myndigheternas sanktion. Av de kommuner, som i en eller annan form lämnar stöd åt lokalägande föreningar — omkring fyra femtedelar av alla kommuner som besvarat enkäten — har sålunda drygt en tredjedel valt formen att medge restitution av kommunens del i nöjesskatten. Från de synpunkter staten såsom lån- och bidragsgivare måste företräda med hänsyn till stödverksamhetens sociala syfte kan enligt min mening icke finnas något att erinra mot de nu angivna förhållandena, så länge de vinstgivande användningsändamålen ej spelar större roll än som för närvarande synes vara fallet.

∞ Såsom framgår av tabell 6 har kommunerna i avsevärd omfattning betjänat sig av de allmänna samlingslokalerna för sådana ändamål som faller inom kommunens eget kompetensområde. I tablå 2 visas att företeelsen är tämligen allmänt spridd och att det dessutom är mycket vanligt, att kommunerna upplåter sina egna lokaler för sådana ändamål, som de allmänna samlingslokalerna avser att tillgodose, eller för ungdomsverksamhet. Det är påtagligt, att förekomsten av samlingslokaler inom en kommun ganska allmänt uppfattas icke blott såsom en föreningarnas egen engelägenhet utan såsom ett intresse, gemensamt för föreningarna och kommunen.

∞ Det sist anförda bekräftas också av de uppgifter som genom kommunenkäten har erhållits rörande omfattningen av kommunernas stöd åt och medverkan vid planeringen av allmänna samlingslokaler. Såsom framgår av tablå 3 har av 173 tillfrågade kommuner endast sex helt avböjt att lämna stöd åt sådan organisation, som erhållit statligt lån för anskaffande av samlingslokal. Ej mindre än 160 har lämnat stöd, och i de återstående sju kommunerna torde någon ekonomisk hjälp icke ha påkallats av vederbörande förening. Antalet kommuner, som har medverkat vid planeringen av samlingslokalerna, är icke stort — drygt en fjärdedel. Detta bör emellertid ses mot bakgrunden av att kommunens yttrande i låneärendena

Tablå 2. Kommunenkäten. Utnyttjandet av allmänna samlingslokaler för kommunala ändamål och upplåtelser av kommunens lokaler för föreningslivets behov eller för ungdomsverksamhet.

Hela antalet kommuner.....	173
Antalet kommuner som	
(1) utnyttjar befintliga allmänna samlingslokaler för kommunala ändamål	
regelbundet.....	125
undantagsvis.....	18
(2) upplåter kommunen tillhöriga lokaler (t. ex. skolor) för sådana ändamål som de allmänna samlingslokalerna avser att tillgodose eller för ungdomsverksamhet	
regelbundet.....	139
undantagsvis.....	12

Tablå 3. Kommunenkäten. Ekonomiskt stöd åt och medverkan vid planeringen av allmänna samlingslokaler.

Hela antalet kommuner.....	173
Antalet kommuner som	
(1) har lämnat ekonomiskt stöd åt organisation, som erhållit statligt lån för köp, uppförande eller ombyggnad av allmän samlingslokal eller för sanering av dylik lokals driftsekonomi	160
(2) har helt avböjt att lämna ekonomiskt stöd åt sådan organisation.....	6
(3) har medverkat vid planeringen av den ifrågavarande lokalen	45

enligt gällande författning främst skall avse behovet av lokaler. Någon skyldighet för lånsökande förening att samverka med kommunen vid projekteringen av den tillämnade lokalen föreligger inte. Flera kommuner har framfört önskemål om sådan författningsändring, som skulle göra en dylik medverkan från kommunens sida obligatorisk.

Tabell 7 visar arten och omfattningen av kommunernas ekonomiska stöd för allmänna samlingslokaler. Såsom framgår av tabellen är direkta kapitaltillskott i form av andelsteckning eller anslag den dominerande stödformen. Omkring hälften av kommunerna lämnar årliga driftbidrag, flertalet genom eftergift helt eller delvis av kommunens andel av nöjesskatten. Flera kommuner har kombinerat de olika stödformerna. Utredningen har även sökt utröna, huruvida det föreligger något direkt samband mellan det ekonomiska stödets omfattning och kommunens ekonomiska bärkraft, sådan denna kommer till uttryck i förhållandet mellan antalet skattekronor per invånare och den kommunala utdebiteringen per skattekrona. Jämförelsen i tabellen visar, att de kommuner som i detta hänseende befinner sig i medelläge har varit betydligt generösare, när det gällt storleken av direkta kapitalbidrag, under det att de har varit mera återhållsamma än övriga kommuner i fråga om årliga driftbidrag. På det hela taget synes dock något enkelt samband mellan skatteförhållandena i kommunen och det ekonomiska stödets totala omfattning icke föreligga.

De kommuner som själva förvaltar allmänna samlingslokaler, torde i

Tabell 7. Kommunekäter. Omfattningen av kommunernas ekonomiska stöd åt allmänna samlingslokaler. (Uppgifterna avser kommuner, i vilka allmän samlingslokal har tillkommit med stöd av statligt lån för köp, nybyggnad eller ombyggnad.)

Förhållandet mellan antalet skatte-kronor per inv. i kommunen o. utdebit. per skattekrona den 1 jan. 1953	Hela antalet kommuner som har lämnat ekonomiskt stöd	Antalet kommuner som har lämnat ekonomiskt stöd åt vederbörande lokalägare i form av															
		direkt bidrag (andelsteckning eller beviljande av anslag till belopp motsvarande nedanstående procent av byggnadskostnaden för företaget															
		5.1—10.0		10.1—15.0		15.1—20.0		20.1—25.0		25.1—30.0		> 30					
		Till- hops		Till- hops		Till- hops		Till- hops		Till- hops		Till- hops					
—1.....	8	1	2	1	1	1	1	—	—	—	5	2	1	—	2	—	2
1,1—1,5.....	25	7	10	3	1	1	—	—	—	—	21	6	4	4	3	—	4
1,6—2,0.....	42	6	6	5	5	4	2	—	—	—	30	11	3	3	9	—	4
2,1—2,5.....	37	5	7	8	6	3	—	—	—	—	31	9	5	8	4	—	4
2,6—3,0.....	18	1	5	2	2	2	—	—	—	—	11	3	1	3	4	—	5
>3.....	9	3	1	—	1	—	—	—	—	—	6	3	1	3	2	—	2
Totalt	139	23	31	19	16	7	2	6	104	34	16	22	22	22	22	17	17

väsentlig utsträckning få lämna subventioner för driftunderskott. Av de 13 kommuner, som omfattas av lokalägarenkäten, har nio anslagit sådana driftsbidrag, en kommun lämnar intet bidrag, och de övriga tre har icke lämnat någon uppgift om saken.

En särskild fråga är i vad mån de lokaler, som har tillkommit med stöd av gällande bestämmelser om bidrag och lån, kan sägas ha tillgodosett det lokalbehov som gör sig gällande utanför föreningslivets och den kommunala verksamhetens ram. Främst kommer härvidlag behovet av lokaler för den icke föreningstillhöriga ungdomens fritidsverksamhet i blickpunkten. Även i detta ämne har utredningen sökt erhålla uppgifter genom de utförda enkäterna. I tablå 4 visas lokalägarnas uppfattning om den verkan, som tillkomsten av lokaler genom statligt stöd har haft på den föreningslösa ungdomens fritidsliv. Flertalet lokalägare hyser, som synes, den uppfattningen, att lokalernas tillkomst har utövat en positiv inverkan på sådan ungdoms fritidsverksamhet och sålunda medverkat till att reducera det samhällsproblem, som denna ungdom till äventyrs representerat i kommunen.

Genom kommunenkäten har utredningen inhämtat kommunernas synpunkter på behovet att vidga begreppet allmänna samlingslokaler. Svaren, som har uppdelats på kommuner med över 10 000 invånare och övriga kommuner, har sammanfattats i tablå 5. Ett övervägande flertal av kommunerna anser, att begreppet icke bör vidgas, eller antyder genom att ej redovisa några synpunkter, att den föreningslösa ungdomen för dem uppenbarligen icke utgör något problem. Det sagda gäller framför allt de egentliga landsbygdskommunerna. Flera av de landskommuner, som har uttalat sig för att begreppet skall vidgas, har helt motiverat detta ståndpunktstagande med principiella skäl under samtidigt framhållande, att de hittillsvarande reglerna för deras del icke har skapat några konkreta problem. Att döma av spridda uttalanden bland enkätsvaren synes det dock ej uteslutet, att dessa i en del fall har grundats på uppfattningen, att den föreningslösa ungdomens problem helt enkelt bör lösas genom att den attraheras till föreningarna.

Det redovisade materialet synes motivera slutsatsen att problemet med fritidssysselsättning för den ungdom, som icke tillhör föreningar, främst gör sig gällande i de större tätorterna, under det att landsbygdskommunerna ej alls eller endast i ringa utsträckning beröres därav. Detta förhållande återspeglas också i tablå 6, som visar kommunernas uppfattning om hur behovet av lokaler skall tillgodoses. Såsom framgår av tablå 6, är det endast 16 av 86 kommuner, som överväger eller har beslutat att anordna allmänna samlingslokaler i egen regi. Flertalet av de övriga hänvisar till, antingen att föreningslivets egna initiativ är tillfyllest och att kommunen kan begränsa sig till att stödja dessa, eller att lokalerna ur driftsekonomisk synpunkt och med hänsyn till vården av inredning och inventarier hellre bör ägas och förvaltas av föreningarna själva.

Tablå 4. Lokalägarenkäten. Lokalernas betydelse för den föreningslösa ungdomen.

	Antal	
	kommuner	föreningar
Intresset för föreningsliv och därmed jämförlig verksamhet har efter lokalernas tillkomst		
(a) ökat	9	16
(b) förblivit oförändrat	1	6
(c) minskat	—	—
Ingen uppgift	3	3
Tillkomsten av lokalerna har positivt påverkat den icke föreningstillhöriga ungdomens fritidssysselsättning	7	15
Lokalerna har icke påverkat denna ungdoms fritidsliv	1	2
Ingen uppgift	5	8

Tablå 5. Kommunenkäten. Synpunkter på definitionen av begreppet allmänna samlingslokaler.

	Kommuner med över 10 000 inv.	Övriga kommuner	Tillhopa
Hela antalet kommuner	24	149	173
Antal kommuner som			
(1) anser att begreppet bör vidgas till att avse även lokaler för verksamhet bland ungdom, som icke är ansluten till föreningar	13	30	43
(2) anser att den nuvarande definitionen bör bibehållas på grund av			
(a) att föreningslös ungdom har tillgång till befintliga lokaler eller av andra skäl ej representerar några problem	4	53	57
(b) andra skäl (eller utan angivet skäl)	2	29	31
(3) icke har några synpunkter på frågan	5	37	42

Bland de 16 kommuner som själva planerar att bygga lokaler är städerna Uppsala, Malmö, Göteborg, Karlstad och Gävle. Lika förståeligt som det är att landsbygdskommunerna i första hand önskar tillgodogöra sig de resurser som föreningarna själva ställer till förfogande för skapandet och förvaltningen av allmänna samlingslokaler, lika självklart är det att i städer av denna storleksordning de kommunala organen ej kan lita helt till föreningslivets initiativ utan själva måste vidta åtgärder för att tillgodose behovet av lokaler för fritidsverksamhet. I själva verket är det naturligtvis nödvändigt för kommuner av denna storlek att uppmärksamma frågan om allmänna samlingslokaler redan vid stadsplaneringen. Denna omständighet jämte det förhållandet att fritidsverksamheten för ungdom, som står utanför föreningslivet, otvivelaktigt skapar helt andra problem i stadsmiljöer än på landsbygden har givit anledning till att i föreliggande betänkande i viss utsträckning anlägga ett annat betraktelsesätt i fråga om större tätorter än i fråga om landsbygdskommuner. För en sådan åtskillnad talar också de erfarenheter man gjort i Stockholm vid förvaltning av allmänna samlingslokaler samt arten av de åtgärder man hos huvudstadens myndigheter funnit erforderliga för lösande av lokalproblemen i staden. Härtill återkommer framställningen i det följande.

Tablå 6. *Kommunenökäten. Behovet av lokaler och hur detta behov enligt kommunernas uppfattning bör tillgodoses.*

Hela antalet kommuner	169
Antal kommuner som	
(1) anser behovet av allmänna samlingslokaler inom kommunen någorlunda tillgodosett..	83
(2) anser behov av allmänna samlingslokaler föreligga och har beslutat eller överväger att i egen regi anordna sådana lokaler	16
(3) anser behov av allmänna samlingslokaler föreligga men avser ej att anordna sådana i egen regi på grund av	
(a) att föreningslivets egna initiativ på området är tillräckliga och/eller lokalerna av praktiska skäl bör ägas och förvaltas av särskilda organisationer	42
(b) att kommunen saknar ekonomiska förutsättningar	12
(c) andra skäl	10

Enkäten till kommunerna har även givit de kommunala organen tillfälle att framföra synpunkter rörande sådana ändringar i gällande bestämmelser om lån och bidrag som de med ledning av erfarenheterna inom den egna kommunen kan ha funnit påkallade. Icke mindre än 78 av 173 kommuner har härtill anfört, antingen att bestämmelserna bör bibehållas oförändrade eller att de ej har några synpunkter på frågan.

De övriga kommunerna har framfört förslag om ändring i ett eller annat hänseende. Flertalet av dem, 53 kommuner, har föreslagit sådana ändringar som skulle medföra åtgärder för en förbättring av lokalernas driftsekonomi. Bland förslag med detta syfte kan nämnas en höjning av den räntefria, stående delen av lån till samlingslokaler, lägre annuitet, restitution till lokalägarorganisationer av statens andel i nöjesskatten och statliga driftbidrag på vissa orter eller för vissa särskilda användningsändamål, t. ex. ungdomsverksamhet.

22 kommuner har yrkat på större kapitaltillskott från statens sida, i en del fall genom att tomtkostnaden inkluderas i belåningsvärdet, i andra fall genom att lån eller bidrag lämnas även till inventarier. Ytterligare andra kommuner har föreslagit ett förenklat förfarande i låneärenden, införande av prioritet för små lokaler och för glesorter vid lånemedlens fördelning, införande av förskottsutbetalning av beviljade lån o. s. v.

Sammanfattning. De uppgifter som erhållits genom de utförda enkäterna torde kunna sammanfattas på följande sätt.

Syftet med det statliga stödet åt allmänna samlingslokaler synes i stort sett ha kunnat tillgodoses med de nu gällande bestämmelserna. Genom den stegring av byggnadskostnaderna, som har ägt rum sedan bestämmelserna tillkom, har dock kravet på egna insatser från föreningar och kommuner ökat, i absoluta tal räknat. Vidare har kostnaderna för inventarier, utrustning och reparationer stigit. Tendensen att hålla nere hyrorna, när det har gällt lokalupplåtelse för sådana ändamål som bildningsarbete och föreningsverksamhet, har lett till en eftersläpning i utvecklingen av hyrorna för samlingslokaler, som i åtskilliga fall har vållat lokalägarna bekymmer med finansieringen av lokalernas förvaltning. Kommunala bidrag för detta

ändamål har lämnats i stor utsträckning och synes av kommunerna betraktas som en normal kommunens angelägenhet. De kommunala bidragen och de inkomster som har inlutit från de lokalägende föreningarnas egna vinstgivande nöjesanordningar har dock inte alltid varit tillräckliga för att undanröja de finansiella svårigheterna i samband med lokalernas förvaltning. Åtgärder från statens sida i syfte att förbättra lokalernas drifts-ekonomi synes med hänsyn härtill böra övervägas.

Den begränsning av statens stödåtgärder som har följt av den gällande definitionen av begreppet allmänna samlingslokaler synes i flertalet fall icke ha varit till men för sådan fritidsverksamhet, som faller utanför föreningslivets ram. Arbetet bland den s. k. föreningslösa ungdomen har i stort sett kunnat försiggå i de föreningsägda lokalerna eller i lokaler, som kommunerna har ställt till förfogande. I ett antal kommuner synes dock den gällande lokaldefinitionen ha direkt hindrat tillkomsten av behövliga och angelägna ungdomslokaler. I första hand har detta varit fallet i större tätorter. Dessa omständigheter tarvar särskilda överväganden.

Även för de kommunala organens arbete synes de genom statligt stöd tillkomna allmänna samlingslokaler ha varit till gagn. I vissa fall synes dock en bristande samverkan mellan lokalägaren och kommunen vid lokalens projektering ha hindrat ett samordnat tillgodoseende av de samlade lokalbehoven inom kommunen. En översyn av bestämmelserna på området i syfte att trygga en dylik samverkan mellan skilda intressen i kommunen vid tillskapandet av nya samlingslokaler synes motiverad.

Allmänna samlingslokaler i storstaden

De uppgifter som redovisats i det föregående avser till huvudsaklig del förhållandena i landsbygdskommuner och mindre tätorter. För att komplettera bilden med synpunkter från en storstad lämnar utredningen en kortfattad beskrivning av lokalförhållandena i Stockholms ytterområden och av sådana speciella frågeställningar som uppkommer vid lösandet av Stockholms lokalproblem.

Såsom nämnts i BK:s betänkande (s. 115) har Stockholms stadsfullmäktige våren 1954 antagit en generalplan för anordnande av ett antal nya samlingslokaler i stadens ytterområden. Till grund för planen ligger en av stadens fastighetskontor verkställd utredning (stockholmsutredningen). Av denna framgår, att det under 1930-talet anlagda betraktelsesätt, enligt vilket behovet av samlingslokaler för ytterområdena borde tillgodoses genom uppförande av särskilda medborgarhus, gemensamma för vidsträckta områden, numera har övergivits. I de hyreshusstadsdelar, som har byggts ut eller håller på att byggas ut i ytterområdena, har ett starkt behov gjort sig gällande av närbelägna samlingslokaler för stadsdelens egen befolkning. Detta behov har man sökt tillgodose genom att i anknäring till butikshus och andra byggnader för enskilda och offentliga gemen-

Tabell 8. Uthyrningen av Årsta centrums fritidslokaler under tiden 1 november 1953
—31 oktober 1954

Hyresgäst	Antal hyresgäster	Antal uthyrningar		
		Förenings- sal	Musiksal	Teater
Politiska föreningar.....	13	58	7	3
Religiösa föreningar.....	6	28	107	1
Idrottsföreningar.....	6	32	3	19
Bildningsorganisationer, konstfräm- jande föreningar m. fl.....	8	21	15	8
Fackliga organisationer.....	13	22	1	6
Kooperativa organisationer och hy- resgästföreningar.....	11	8	8	25
Barn- och ungdomsorganisationer m. fl.....	11	23	8	14
Övriga organisationer samt firmor och enskilda personer.....	14	65	4	38
Summa	82	257	153	114

Tabell 9. Antalet uthyrningar i Årsta centrums fritidslokaler under
1954, fördelade på månader

Månad	Antal uthyrningar			
	Förenings- salen	Musiksalen	Teatern	Tillhoppa
januari.....	26	12	17	55
februari.....	32	14	17	63
mars.....	30	13	22	65
april.....	26	28	16	70
maj.....	17	11	7	35
juni.....	4	5	1	10
juli.....	—	—	—	—
augusti.....	2	5	—	7
september.....	25	15	11	51
oktober.....	46	23	20	89
november.....	43	15	17	75
december.....	29	13	12	54
Totalt	280	154	140	574

samhetsanordningar i stadsdelens centrum förlägga även allmänna samlingslokaler. Till följd av kommunikationsnätets utformning har sådana samlingslokaler i stadsdelscentra endast undantagsvis kunnat betjäna även andra stadsdelar eller äldre villaområden.

Enligt stockholmsutredningen bör det på senare år tillämpade programmet för anordnande av samlingslokaler i ytterområdena följas även i fortsättningen. Med undantag för storcentra av typen Vällingby är dock stadsdelarna i Stockholm icke av den storleksordning att de kan bära upp egna större samlingslokaler i konkurrens med innerstaden. I fastighetskontorets utredning konstateras därför, att det främst föreligger behov av mindre

Tabell 10. Uppgifter om Årsta centrums driftsekonomi enligt vinst- och förlusträkning för tiden 1 oktober 1953—30 september 1954

Slag av kostnad/intäkt	Kostnader: %	Intäkter: %
Skatt.....	1,3	—
Avgäld för tomträtt samt för andel i värme-central.....	7,3	—
Löner och arvoden samt pensionskostnader....	17,9	—
Kostnader för bränsle, el, vatten, sotn., renh. m. m.....	17,1	—
Räntor.....	41,5	—
Avsättning till yttre reparationer.....	10,4	—
Avskrivn. på inventarier.....	4,5	—
Lokalhyror:		
fasta uthyrningar.....	—	44,7
tillfälliga uthyrningar.....	—	13,1
Driftbidrag från Stockholms stad.....	—	34,5
Underskott.....	—	7,7
Summa	100,0	100,0

Tabell 11. Tillämpade hyror vid upplåtelse av samlingslokalerna inom Årsta centrum¹

Lokal	Hyra för enskilda möten o. dyl., kr.		Hyra för offentliga möten och tillställningar, kr.		Hyra för fören. o. sammanslutn. vid samkväm m. dans el. teaterförest. m. vinstgiv. syfte samt filmföreställning., kr.
	för bolag, ekon. fören. o. enskilda personer	för ideella fören. o. sammanslutningar	för bolag, ekon. fören. o. enskilda personer	För ideella fören. o. sammanslutningar	
Teatern ² (248—404 sittpl.).....	180	60	225	75	100
Musiksalen (180—240 sittpl.).....	110	25	185	40	50
Föreningslokalen (100 sittpl.).....	65	15	110	25	35

¹ Till de angivna beloppen kommer särskilda ersättningar för speciella tjänster och anordningar såsom vakthållning, garderob, omdisponering av lokaler m. m. samt vid teaterföreställningar ersättning för belysning och scentekniska anordningar.

² Hyran för teatern reduceras med $\frac{1}{3}$, om endast utrymmet framför ridån disponeras.

samlings- och föreläsningssalar, klubbbrum, studiecirkelrum, scoutlokaler och hobbylokaler. Sådana lokaler bör enligt utredningen inrymmas i någon institutions- eller affärsbyggnad i stadsdelens centrum. Större samlingslokaler bör komma till stånd i större centra eller på platser, där kommunikationerna gör det möjligt att utnyttja dem för ett flertal stadsdelar eller där de kan utnyttjas kommersiellt.

Beträffande förvaltningsformen framhålles i stockholmsutredningen att de av samlingslokalerna intresserade och beroende föreningarna inom stads-

delen bör bilda ett särskilt organ, lämpligen i form av en ekonomisk förening, som påtager sig ansvaret för driften. Ett sådant organ bör stå som hyresgäst gentemot lokalägaren men tillförsäkras ett på förhand bestämt driftbidrag av staden. Detta bidrag beräknas i utredningen till ej mindre än 25 kronor per m² lägenhetsyta för samlings-salar, klubbrum, styrelse- och studierum. Därvid har jämväl förutsatts, att tomtupplåtelsen skall vara kostnadsfri samt att staden skall tillhandahålla inventarier. Större samlings-salar skall staden själv förvalta.

På sid. 34—35 redovisas vissa uppgifter om utnyttjandefrekvensen och driftsekonomin vid ett typiskt stadsdelscentrum i Stockholm, Årsta centrum.¹ Årsta centrum förvaltas av AB Stockholmsbyggen, som är ett dotterföretag till vissa organisationer inom Svenska Riksbyggen. Bolagets styrelse behärskas emellertid av Stockholms stad som tillsätter 3 av de 5 ledamöterna.

Tabell 8 visar antalet uthyrningar under ett år av de tre större i centrum-anläggningen ingående samlingslokalerna samt fördelningen på hyresgäster av skilda kategorier. Det totala antalet uthyrningar fördelar sig på det hela taget ganska jämnt på olika slag av organisationer. För religiösa föreningar är dock antalet uthyrningar avsevärt större än för någon av de övriga kategorierna. Religiösa föreningar svarar till mer än två tredjedelar för förhyrningen av musiksalen; 75 upplåtelser faller på statskyrkoförsamlingen.

I tabell 9 redovisas antalet uthyrningar under 1954, fördelade på årets månader. Uthyrningsfrekvensen är som framgår av tabellen synnerligen låg under juni och augusti. I juli förekommer överhuvud ingen uthyrning.

Beträffande Årsta centrum driftsekonomi lämnas uppgifter i tabell 10. Såsom tabellen visar, har Stockholms stad lämnat ett driftbidrag motsvarande 34,5 procent av de totala driftkostnaderna. Trots detta redovisas ett driftsunderskott, motsvarande 7,7 procent av driftkostnaderna. Tabell 11 utvisar differentieringen av hyrorna för lokalupplåtelser efter hyresgästens status och ändamålet med förhyrningen. Som synes åtnjuter ideella föreningar och sammanslutningar en betydande hyresnedsättning för föreningsverksamhet utan vinstsyfte. Denna tendens — att utan egentlig hänsyn till lokalernas driftsekonomi prioritera viss föreningsverksamhet — är påtaglig även i fråga om de lokalupplåtelser, för vilka har redogjorts i samband med redovisningen av enkätmaterial.

¹ Vissa uppgifter om Årsta centrum samt en plan över anläggningen finnes intagna i BK:s betänkande (s. 26 f.).

KAPITEL 2

Allmänna riktlinjer för den fortsatta stödverksamheten

Begreppet allmänna samlingslokaler

Den statliga stödverksamheten för anordnande av allmänna samlingslokaler vilar ytterst på det demokratiska samhällets vilja att i ett hänseende säkerställa sitt eget fortbestånd: det är församlingsfrihetens princip som hävdas, då staten ekonomiskt främjar inrättandet av lokaler, som till överkomliga hyror skall stå öppna för alla inom samhället verksamma organisationer. Det är alltså helt följdriktigt, att den nuvarande definitionen på allmänna samlingslokaler knyter ifrågakarande begrepp till föreningslivet — och detta oberoende av om det är en kommun eller en privat samfällighet som är huvudman för anläggningen. Föreningarna är emellertid icke i stånd att, ens med hjälp av det ekonomiska stöd som staten (och kommunerna) lämnat, finansiera driften av lokalerna blott och bart på grundval av sin ideella verksamhet. Till detta ekonomiska faktum har hänsyn också tagits i den nu gällande kungörelsen på området: utrymmen för filmförevisningar har t. ex. hänförs till allmänna samlingslokaler. Det kan också påpekas, att kommunerna genom sin nöjesskattepolitik gentemot de lokalägande föreningarna för sin del legitimerat lokalernas uthyrande för nöjesändamål. Om dessa utrymmen uteslutande eller i väsentlig utsträckning upplåtes för biografdrift, undantages de emellertid från statsstödet helt eller delvis. Detsamma gäller i fråga om sådana utrymmen som företrädesvis utnyttjas för exempelvis danstillställningar.

Det faktum att ideell föreningsverksamhet — och hit bör hänföras också den organiserade studieverksamheten — icke är i stånd att bestrida marknadsmässiga hyreskostnader, är sedan länge känt av föreningsfolket. Och man har dragit konsekvenserna härav. Biografdriften har i betydande utsträckning tagits i anspråk som inkomstkälla, och de tre stora riksorganisationerna för samlingslokaler har, delvis i samarbete med varandra men också i inbördes konkurrens, anordnat »biografkedjor» för att förbättra driftsresultaten i stort. I vissa fall har man gått ett steg längre och själv upptagit filminspelningar på sitt arbetsprogram. Även andra grenar av förströelse- och nöjesverksamhet har systematiskt utnyttjats för finansierandet av de anslutna föreningarnas lokalbestånd. Under senare år har man vidare, särskilt på landsbygden, uthyrt de allmänna samlingslokaler för sådana privata tillställningar, där utrymmeskravet varit stort, t. ex. vid familjehögtider av olika slag.

Den kompromiss mellan ideella och ekonomiska intressen som sålunda ägt rum är nödvändig. Nämnden såsom rådgivande organ och Kungl. Maj:t såsom beslutande myndighet har också båda i sin verksamhet erkänt detta förhållande. En väsentlig och stundom svårlöst uppgift har härvid varit att åstadkomma en såvitt möjligt riktig avvägning mellan de båda intressena: det ideella föreningslivets och studieverksamhetens anspråk på tillgång till lokaler, som upplåtes mot billig hyra, samt lokalägarens möjligheter att tillgodose dessa anspråk. — Det kan icke med säkerhet göras gällande att denna avvägning alltid varit riktig, men det förtjänar framhållas att staten hittills icke tillskyndats någon förlust i sin stödverksamhet för anordnande av allmänna samlingslokaler — allvarliga tillbud härtill har dock inte saknats.

De allmänna samlingslokaler som tillkommit med stöd av den statliga lån- och bidragsverksamheten har som framgår av den tidigare redogörelsen fått en mångsidig användning. Lokalerna fungerar ej blott som forum för det egentliga föreningslivet utan betjänar även en rad andra ändamål: de är biografer och teatrar — ej sällan de enda på platsen — de nyttjas för religiösa sammankomster, de upplåtes för fester och danstillställningar, för familjebjudningar av olika slag, för studiearbete och kursverksamhet, i viss utsträckning såsom ungdoms- och hobbylokaler, för kommunalt bruk och som lokaler för skolmältider — åtskilliga andra ändamål oräknade.

Det finns, såvitt man kan se, ingen anledning tro, att förhållandena skulle komma att ändras så radikalt, att behovet av lokaler som här avses försvinner eller får ett väsentligt ändrat innehåll. Uppenbarligen är det också av andra skäl angeläget, att lokalerna får en mångsidig användning och därigenom blir effektivt utnyttjade. Dels är det sålunda för popularisering av lokalerna viktigt att allmänheten där kan tillgodose sina skiftande behov av fritidssysselsättningar, antingen dessa är av seriös eller lättsam natur, dels är det från ekonomisk synpunkt utomordentligt betydelsefullt att lokalerna blir väl utnyttjade. Ihågkommas bör dock att det allmännas stöd till lokalbyggandet ursprungligen motiveras med angelägenheten av att främja församlingsfriheten. Denna tanke får självfallet icke övergivras.

På grund av det här anförda synes det naturligt att den nuvarande definitionen på allmänna samlingslokaler utvidgas på ett sådant sätt, att den bättre ansluter sig till de faktiska förhållandena. Bestämningen »för föreningslivet avsedda» i 1 § kungörelsen 1942: 913 bör därför utgå och anknytningen till föreningslivet markeras på annat sätt. BK har i sitt betänkande på ungefär samma grunder framlagt ett nytt förslag till begreppsbestämning (s. 144), som innebär att med allmänna samlingslokaler bör förstås »alla för allmänheten avsedda hörsalar och rum för sammanträden, samkväm och studiearbete jämte därtill hörande erforderliga utrymmen, vilka prövas behövliga för det offentliga livet och de kulturella strävanden».

dena i orten, särskilt med hänsyn till föreningslivets behov». Denna formulering anser jag i allt väsentligt välfunnen och vill därutöver tillägga följande.

Enligt nuvarande bestämmelser skall allmänna samlingslokaler förvaltas enligt reglemente, som fastställes av nämnden för samlingslokaler. För detta ändamål utarbetade nämnden redan vid sin tillkomst ett normalreglemente, som med obetydliga ändringar fortfarande tjänar sitt syfte. Praktiskt taget alla som erhållit lån eller bidrag antager detta reglemente i oförändrat skick. Då fråga uppkommit om jämkning i reglementstexten har det merendels rört sig om justeringar av oväsentlig innebörd, som utan vidare kunnat medgivas av nämnden. Någon gång har det emellertid inträffat att man ifrågasatt införande av möjlighet för lokalägaren att vägra upplåtelse av lokalerna åt exempelvis politiska extremistpartier. Med hänsyn till församlingsfriheten har nämnden tagit avstånd från sådana förslag. Om man emellertid skulle på ovan föreslaget sätt tunna ut lokalbegreppets anknytning till föreningslivet, kan det vara skäl att till en blivande författningstext överflytta bestämmelserna om att ägare av allmänna samlingslokaler skall vara skyldig att opartiskt, i skäligen omfattning och på skäligen villkor upplåta lokalerna åt envar inom orten verksam organisation. (Att härvid — såsom i gällande normalreglemente — uttryckligen undantaga organisation som huvudsakligen eller uteslutande har till ändamål att anordna nöjeställningar synes varken behövt eller ens försvarligt).

Risken för att det egentliga föreningslivet skulle trängas tillbaka därigenom att lokalerna komme att i ökad omfattning tagas i anspråk för andra ändamål torde vara obefintlig. För det första synes man — som i annat sammanhang utvecklats — få räkna med att förvaltningen av de allmänna samlingslokalerna i landet under överskådlig tid kommer att till väsentlig del ombesörjas av föreningarna själva. Att kommunerna skulle sätta föreningslivets intressen i fara synes uteslutet. Till sist finns för övrigt det korrektiv som ligger däri att statsstödet — liksom nu är fallet — bör kunna återtagas, om lokalerna nyttjas på annat sätt än som varit avsett.

Den bestämning av begreppet allmänna samlingslokaler som ovan förordats omfattar inte ungdomslokaler i mera vidsträckt bemärkelse. I ett hänseende är jag emellertid beredd förorda en viss modifikation i avseende å ungdomslokalernas möjligheter att komma i åtnjutande av statsunderstöd såsom för allmänna samlingslokaler. Härtill återkommer framställningen i kapitel 5.

Statsstödet omfattning

Den omständigheten att allmänna samlingslokaler fungerar och avses skola fungera som utrymmen för allmänhetens fritidssysselsättningar och

intressen gör det befogat att något beröra avvägningen mellan det allmännas och medborgarnas egna insatser för lokalernas tillkomst och förvaltning.

Man bör sålunda, och i vart fall i ett läge då samhällets ekonomiska resurser är hårt tagna i anspråk, kunna kräva att de som behöver och utnyttjar fritidslokalerna själva gör en insats för att deras önskemål skall kunna tillgodoses. En sådan inställning till lokalfrågorna har sedan länge varit och är alltjämt utmärkande för de föreningar som främst rekryterat låntagarklientelet hos statens nämnd för samlingslokaler. Denna i grunden självklara inställning — att aktivt medverka vid tillkomsten och vidmakthållandet av de lokaler man finner sig behöva för att berika sin fritid — vill jag här av flera skäl understryka.

Det låter sig givetvis med visst fog sägas att allmänna samlingslokaler bör betraktas som nödvändiga bostadskomplement. Men om man härmed vill utsäga något mera än att allmänna samlingslokaler erfarenhetsmässigt bör anordnas där en samling bostäder, d. v. s. ett antal människor finns, ter sig satsen diskutabel, åtminstone om man på samlingslokalerna vill anlägga samma synpunkter som uppbär bostadspolitiken. Ty bostaden representerar ett elementärt och för alla medborgare i stort sett likartat behov medan fritidslokalen har en angelägenhetsgrad, som för de enskilda medborgarna varierar inom ganska vida gränser — något som självfallet sammanhänger med att fritiden utnyttjas på så skiftande sätt; härom torde få hänvisas till den redogörelse i ämnet som lämnats av BK (s. 11 ff). Stödverksamheten för anordnande av allmänna samlingslokaler synes därför icke utan vidare kunna utformas efter mönster av de bestämmelser som reglerar den statliga lån- och bidragsgivningen för bostäder.¹

Det förhållandet att man inom landet har ett stort antal föreningar, som äger icke blott intresse för och kompetens att lösa en mycket betydande del av förevarande lokalfrågor utan även är beredda att tillskjuta egna medel och fritid för lokalbygget och förvaltningen är enligt min uppfattning en omständighet, som i detta sammanhang bör tillmätas den allra största betydelse. I all den utsträckning som är möjlig bör självfallet dessa resurser tillvaratagas, dels på grund av deras ekonomiska värde dels — och ej minst — därför att föreningsliv och föreningsledning visat sig vara ett ypperligt medel att fostra och skola människor till sådan insiktsfullhet, vakenhet och ansvarskänsla som är omistlig hos ledarskiktet i en levande demokrati; det är ingen tillfällighet att detta i stor utsträckning rekryterats ur folkrörelserna. Parentetiskt bör här inskjutas att det ekonomiska värdet av föreningsfolkets insatser på detta område är vida större än man vid ett hastigt påseende skulle tro, vilket i stor utsträckning sammanhänger med att man på föreningshåll har omfattande erfarenheter av lokalplanering och -förvaltning men också beror på det välkända faktum att känslan av

¹ Det är av intresse att konstatera, hurusom bostadsstyrelsen i sin verksamhet kommit till tämligen likartade slutsatser: se s. 50 ff.

ägarskap till ett värde och självständigt ansvar för dess förvaltning föder och vidmakthåller ett starkt och levande intresse hos dem som känner sig delaktiga i äganderätten och ansvaret; denna känslolinställning försvagas som bekant ju större samfälligheten blir och går väl oftast helt förlorad, när det blir fråga om så månghövdade institutioner som staten eller större kommuner. — Ytterligare ett skäl att så långt det går utnyttja de föreliggande föreningsinitiativen är föreningsformens företräden när det gäller förvaltningen av just lokaler, som här avses. En förening har sålunda i regel väsentligt bättre möjligheter än en kommun att kombinera ett kommersiellt utnyttjande av lokalerna, t. ex. för biografdrift, med upplåtelser för föreningsliv. Överhuvud kan det väl göras gällande att föreningen, som är en frivillig sammanslutning, står närmare dem som utnyttjar lokalerna än den på obligatorisk grund uppbyggda kommunen, och att kommunal förvaltning av allmänna samlingslokaler därför blir en mera tungrodd procedur än den som utövas av en sammanslutning av kooperativ typ.

Enligt min uppfattning bör man fördenskull vid avvägningen av de insatser som bör göras från det allmännas respektive de enskilda medborgarnas sida utgå från vad de senare genom sina frivilliga sammanslutningar visat sig allmänt kunna prestera och anpassa samhällets stöd därefter. Till frågan om den närmare utformningen av denna princip och därmed sammanhängande spörsmål återkommer framställningen i det följande.

Huvudmannaskapet för allmänna samlingslokaler

Av redogörelsen i det föregående framgår att det övervägande flertalet allmänna samlingslokaler som tillkommit med statsunderstöd äges och förvaltas av föreningar, medan de kommunägda anläggningarna är få till antalet; det kan för övrigt tilläggas att några av dessa på kommunalt initiativ överlåtits till för ändamålet bildade föreningar. Att härav draga den slutsatsen att kommunerna skulle vara ointresserade av lokalfrågorna vore dock fullständigt felaktigt; tvärtom visar den s. k. kommunenkäten att kommunerna nästan undantagslöst lämnat lokalföretagen ekonomiskt bistånd, i åtskilliga fall av betydande storlek. Vad man emellertid kan konstatera är att kommunerna gärna sett att huvudmannaskapet för de allmänna samlingslokalerna utövas av föreningslivets egna representanter.

Förklaringen till detta förhållande är uppenbar och har i huvudsak lämnats i föregående båda avsnitt: lokalförvaltning i föreningsregi är i allmänhet ekonomiskt avgjort mera fördelaktig.¹ Ett medverkande mo-

¹ Att erhålla ett enhetligt mått härpå är självfallet ogörligt, men ett par siffror skall dock redo visas. Om man sålunda räknar med att den räntefria stående delen för en medelstor anläggning representerar ungefär 25 procent av byggnadskostnaden och vidare som ett genomsnitt (jfr kommunenkäten s. 29) kalkylerar med en kommunal subvention motsvarande — jämte eventuellt bidrag från någon industri — ett lika stort avskrivningsbidrag, kan halva byggnadskostnaden och följaktligen halva kapitalkostnaden omedelbart avskrivas. Den totala förvaltningskostnaden

tiv har väl också varit att kommunerna på grund av övriga trängande arbetsuppgifter helt enkelt saknat tid för att själva penetrera och lösa lokalfrågorna.

Den utvidgning av lokalbegreppet som tidigare förordats innefattar väsentligen blott en anpassning av detta till den faktiska utvecklingen, och bör följaktligen icke försvåra föreningarnas möjligheter att även framdeles fungera som huvudmän för flertalet allmänna samlingslokaler i landet. Att kommunerna skulle hysa en latent önskan att övertaga denna uppgift finns inget som tyder på — kommunenkäten pekar snarast i motsatt riktning. Man kunde därför fråga sig, om icke staten borde koncentrera sin stödverksamhet till de på frivillig grund arbetande föreningarna, som tydligen vunnit förtroende både hos kommunerna och allmänheten samt helt avlysa den hittillsvarande, på kommunerna inriktade men av dem själva föga omhuldade bidragsverksamheten.

Det sålunda uppställda spørsmålet synes dock icke kunna lösas enligt en så förenklad formel.

För det första bör erinras om att lokalproblemen har en ganska skiftande innebörd allt efter samhällsstrukturen. Några typexempel skall här anföras och ett försök till analys göras.

Att anordna samlingslokaler inom en ort eller en bygd där befolkningen är bofast och homogen, där in- och utflyttningen är tämligen obetydlig, där arbetsplatsen är belägen i omedelbar närhet av bostaden, kort sagt där en naturlig och relativt varaktig intressegemenskap råder, är en förhållandevis enkel angelägenhet: man kan här repliera på de initiativ som spontant framträder, ty dessa är enligt sakens natur representativa för samhället eller området i dess helhet. — Bygdegården blir ofta den naturliga lösningen av lokalfrågan i här beskrivna fall.

Det blir strax något annat, om en eller ett par av de nyss angivna förutsättningarna saknas eller rubbas. Här får en ekonomiskt starkare och mera varaktig intressent träda till för att kompensera den strukturmässiga svagheten. Ett typiskt exempel härpå är det utpräglade industrisamhället på landet, där det dominerande företaget genom subventioner till en trivsam lokalanläggning söker förbättra sina möjligheter att behålla sin arbetarstam; lokalerna bidrar här till att skapa den bofasthet som i det förut beskrivna fallet konstituerar lokalbehovets permanens och ortsbefolkningens intresse för lokalerna. Liknande synpunkter anföres ej sällan i kommunala yttranden rörande behovet av allmänna samlingslokaler inom en ort,

---

sjunker emellertid härigenom blott med cirka 30 procent, eftersom driftkostnaderna för allmänna samlingslokaler motsvarar inemot hälften av hela förvaltningskostnaden. Med detta tänkta, men alls icke verklighetsfrämmande exempel bör jämföras det av stockholmsutredningen framräknade kommunala subventionsbehovet för planerade samlingslokaler i huvudstaden: cirka 75 procent av de totala utgifterna. — I det förra fallet har vidare förutsatts att föreningen själv finansierar tomt- och inventarieanskaffningen, något som i Stockholm skall ombesörjas av staden. Det skall dock erkännas att de av stockholmsutredningen planerade företagen måste arbeta under ogynnsamma förutsättningar.

liksom för övrigt i kommunenkäten: man framhåller att lokalerna är erforderliga för att förhindra ortens avfolkning och man markerar sitt intresse för lokalfrågans lösning genom att själv tillskjuta ett rundligt tillmätt bidrag. — En vanlig metod för att ordna lokalfrågan på orter som här avses är att bilda en folkets hus- eller medborgarhusförening, vari industriföretaget eller kommunen är en betydande intressent.

Tänker man slutligen på en storstad, finner man att nästan alla de förutsättningar saknas, som gör lokalfrågornas lösande så pass okomplicerad som i det först beskrivna typexemplet. Föreningarna är för stora, talrika och heterogena för att kunna sammanslutas till en gemensam, arbetsduglig organisation. Eftersom de enskilda föreningarnas medlemmar ofta är utspridda över hela stadsområdet minskas vidare förutsättningarna för bildande av föreningssammanslutningar för begränsade delar av detta; dessa förutsättningar försvagas måhända än mer därav att de inom samma del av staden verksamma föreningarna ej har några kontakter med varandra eller ens vetskap om varandras existens. Storstadens lokalfrågor löses också enligt andra linjer än de mindre och medelstora samhällenas. Föreningar tillhörande samma intressegrupp — fackföreningar, nykterhetsföreningar etc. — sluter sig samman var för sig och skapar sedan, efter måttet av sina resurser, egna lokaler för gruppen: man får ett Folkets hus, en godtemplargård o. s. v. I överensstämmelse med folkrörelsernas traditioner upplåtes dessa lokaler även för utomstående organisationer och uppfyller därmed kravet på att kunna betraktas som allmänna samlingslokaler, men enligt sakens natur får lokalerna icke den allmänlighet som bygdegården inom jordbrukskommunen eller Folkets hus i brukssamhället. I storstaden kvarstår därför i stor utsträckning olöst lokalproblemet för de små föreningarna, vilka ej var för sig har möjligheter att anordna lokaler och ej heller har tillräckliga anknytningar till övriga organisationer för att i samverkan med dem anskaffa de erforderliga fritidsutrymmena. — Det är svårt att se hur dessa speciella lokalproblem skall kunna lösas utan kommunens både ekonomiska och organisatoriska medverkan: jämför resultatet av stockholmsutredningen.

En omständighet som jämte de nyss beskrivna strukturmässiga förhållandena börjar få betydelse i detta sammanhang är utvecklingen av samhällsplanerandet och samhällsbyggandet. När en stadsdel som Högdalen i Stockholm eller Fröslunda i Eskilstuna planeras, måste självfallet hänsyn tagas till det enligt all erfarenhet uppkommande behovet av samlings- och fritidslokaler inom stadsdelen. Eftersom fullständig bebyggelseplanering av samhället äger rum i ett sammanhang, måste planeringsarbetet innefatta även en avvägning av lokalernas storlek och differentiering. Någon medverkan från de blivande samhällsinvånarnas sida kan härvid ej förekomma — man vet ju inte ens vilka dessa är — och det blir följaktligen staden själv som på detta stadium får taga initiativet till och ansvaret för

lokalfrågans lösande. När stadsdelen sedan utbygges och befolkas — bostäder kommer härvid först, därefter butiker och övriga oundgängliga servicelokaler — dröjer det erfarenhetsmässigt inte länge förrän behovet av samlingslokaler aktualiseras av samhällsinvånarna. I detta läge kunde naturligtvis kommunen (som regelmässigt är företräd av ett allmännyttigt bostadsföretag) låta detta lokalprojekts förverkligande bli beroende av att samhällsinvånarna själva i viss utsträckning medverkar härtill. Praktiska och psykologiska skäl utgör dock merendels hinder härför. Samlingslokalerna är vanligen planerade så att de utgör integrerande delar av byggnader, som kommunen av andra skäl ej kan undandraga sig att uppföra. Det kan för övrigt inträffa att kombinationen härvid är sådan, att underskotten från driften av samlingslokalerna kompenseras av överskott vid uthyrningen av andra utrymmen i byggnaden (så var fallet i Fröslunda), varvid motivet för att begära en särskild insats från stadsdelens invånare bortfaller. Även där en sådan tribut skulle vara från ekonomisk synpunkt angelägen torde det emellertid bli mycket svårt att utkräva densamma. Samhällets invånare kan med visst fog invända att staden som själv planerat och bestämt hur lokalerna skall anordnas rimligen också bör ta ansvaret för planernas fullföljande; de kan tillägga att lokalerna är »nödvändiga bostadskomplement» och att det vore opraktiskt att bryta ut någon del av bebyggelsekomplexet från den ägar- och förvaltningsenhet som detta i övrigt utgör.

I detta läge är det knappast möjligt för staden att uppställa några långtgående villkor för sitt fullföljande av de uppgjorda lokalplanerna.

Det här anförda ger vid handen, att man icke kan lösa frågan om huvudmannskapet för allmänna samlingslokaler på ett uniformt sätt. Det är, om man inte vill lämna vissa föreningar eller vissa områden ofullständigt eller icke alls försörjda med fritidslokaler nödvändigt att kommunerna själva i vissa fall tar ansvaret både för planerandet, anordnandet och — åtminstone till en början — förvaltandet av lokalerna. Av betydande intresse i detta sammanhang är att den moderna samhällsplaneringen är i stånd att skapa förutsättningar för en ur driftsekonomisk synpunkt fördelaktig lösning av lokalproblemen; i det fall som ligger till grund för påståendet (Fröslunda) synes detta förhållande delvis sammanhånga därmed att vederbörande kommunala bostadsföretag kunnat på ett smidigt sätt kombinera kommersiell uthyrning med driften av samlingslokalerna. Det får emellertid inte förbises att i nyss åsyftade fall tertiärlån utgick jämväl i relation till den kostnad som belöpte på samlingslokalerna jämte därtill hörande andel i tomtkostnaden samt att lånet sträckte sig till 100 % av anskaffningskostnaden. Icke heller får man glömma bort att förvaltning i föreningsregi medför sådana speciella fördelar som tidigare beskrivits. Det bör därför i många fall bli en naturlig angelägenhet för kommunen att, så snart förutsättningar finns, söka överföra förvaltningen av de kommu-

nala lokalerna till de på frivillig grund uppbyggda föreningar som för sin verksamhet är i behov av lokalerna. Jag delar alltså den mening som stockholmsutredningen i detta spörsmål givit uttryck åt (jfr s. 35—36).

Övervägandena rörande huvudmannaskapet för allmänna samlingslokaler har sålunda givit till resultat att, ehuru förvaltning i föreningsregi i övervägande antalet fall är den mest fördelaktiga och följaktligen bör eftersträvas, man icke har anledning ändra de nuvarande bestämmelserna på detta område. — För tydlighetens skull bör tilläggas att ställning härmed icke tagits till frågan om statsbidragets lämplighet som stödform för kommunägda lokaler.

Kommunal medverkan vid anordnande av föreningsägda samlingslokaler

Planeringen

Såsom framgår av kommunenkäten har kommunernas medverkan vid planerandet av de samlingslokaler som tillkommit med stöd av statslån avsett blott en dryg fjärdedel av dessa. Att resultatet av verksamheten det oaktat ter sig som acceptabelt¹ vittnar gott om föreningarnas förmåga att lösa åtminstone de mindre samhällenas lokalfrågor. Det synes emellertid uppenbart, att man på detta område bör eftersträva en bättre ordning. Tilläggas kan att nämnden för samlingslokaler i ett alltmer ökande antal fall funnit sig böra inkoppla kommunen redan på förhandsgranskningsstadiet: det har framstått som en brist att kungörelsen i ämnet icke föreskriver skyldighet för de ansvariga lokala myndigheterna att yttra sig rörande ett lokalprojekt förrän i samband med låneansökningen, d. v. s. vid en tidpunkt då fullständiga planer rörande de blivande lokalerna skall föreligga.

För kommunerna själva — som ju nästan undantagslöst lämnar lokalförretagen ekonomiskt stöd i en eller annan form — måste det vidare vara en angelägenhet av vikt att redan på ett tidigt stadium bli informerade om de lokalprojekt som framkommer och deltaga i utformningen av dessa; önskemål i denna riktning har framförts i svaren på kommunenkäten.

Det nu anförda har avseende på alla kommuner. Med hänsyn till det ansvar för samhällsplaneringen som kommunerna har och utvecklingen av denna till att avse allt flera och mångskiftande spörsmål torde man emellertid inte kunna stanna härvid.

Allmänna samlingslokaler är i viss mening att betrakta som bostadskomplement. Då kommunerna ålagts vittgående skyldigheter i fråga om bostadsförsörjningen är det en naturlig konsekvens att man på kommunalt håll planeringsmässigt underlättar även tillkomsten av fritidslokaler. Med

¹ 83 av de 169 kommuner, som i samband med kommunenkäten lämnat uppgift härutinnan, förklarar lokalbehovet vara i stort sett tillgodosett inom kommunen efter tillkomsten av de lokaler för vilka statsstödet utgått.

utgångspunkt närmast härifrån har BK framlagt rekommendationer om vilka åtgärder som bör ankomma på en kommun: inventering av tillgången och behovet av allmänna samlingslokaler, anpassande av nya stadsplaner till det presumtiva lokalbehovet inom området m. m.

I dessa rekommendationer instämmer jag, liksom också i uttalandet (s. 120) att en ändamålsenlig lösning av samlingslokalfrågorna i allmänhet förutsätter samarbete med föreningslivets intressenter. Däremot måste jag ställa mig tveksam till förslaget om sådan ändring i 70 § byggnadslagen att markägare, när stadsplan lägges över hans markområde, skall vara skyldig att utan ersättning avstå mark till byggnad för samlingslokaler. Oavsett betydelsen av dessa lokaler anser jag det inte möjligt — i varje fall ej utan ingående utredning — att jämställa byggnad för samlingslokaler med sådan allmän byggnad som avses i nyssnämnda lagrum.

Finansieringen

Kommunenkäten visar att de kommuner hör till undantagen som underlåtit att ekonomiskt stödja tillkomsten av allmänna samlingslokaler: en överväldigande majoritet av de tillfrågade kommunerna har lämnat eller lämnar bistånd åt de lokalägande företagen. Omfattningen av och även formen för denna kommunala stödverksamhet är mycket skiftande. Något säkert samband mellan å ena sidan kommunernas skatteunderlag och utdebitering samt å den andra subventionernas storlek har inte kunnat påvisas, och man torde bland annat därför få antaga att denna främst bestämts med utgångspunkt från det enskilda fallet, därvid den presumtiva nyttan av lokalerna för kommunens egna behov ibland varit av betydelse. Även valet av subventionsform torde ofta varit beroende av de föreliggande särskilda omständigheterna.

Tydligt är emellertid att kommunerna allmänt fattat det som en tämligen självklar angelägenhet att de bör ekonomiskt bistå kommunmedlemmarna i deras strävan att anordna allmänna samlingslokaler eller att, då detta är nödvändigt, själva påtaga sig ansvaret för lokalfrågornas lösande.

Jag kan därför, både i fråga om motivering och slutsatser, instämma med BK då den (s. 150) behandlar förevarande spörsmål: det finns för närvarande icke någon anledning att såsom allmänt villkor för det statliga stödet till samlingslokaler uppställa krav på ekonomisk medverkan från vederbörande kommuns sida. I ett, sannolikt rätt sällan förekommande specialfall som nedan skall närmare beskrivas — nämligen då behov uppstår av att lämna lån för s. k. ekonomisk sanering — vill jag emellertid ifrågasätta om inte sådant lån bör göras beroende av en medprestation från kommunens sida. — Med hänsyn till kommunens nyckelställning på förevarande område anser jag vidare, att kommun som tillstyrkt att statsunderstöd utgår för viss anläggning men avböjt att själv lämna företaget ekonomiskt bistånd, obligatoriskt bör motivera detta sitt ställningstagande. Då

det av flera skäl är angeläget att vederbörande statliga organ så tidigt som möjligt får vetskap om kommunens inställning härutinnan, bör denna i princip meddelas statsorganet redan på förhandsgranskningsstadiet.

Enligt den uppfattning som jag tidigare givit uttryck åt (s. 39) kan ungdomslokaler, åtminstone i mera vidsträckt bemärkelse, inte gärna inrymmas i den för allmänna samlingslokaler föreslagna definitionen. Det är därför inte någon motsägelse då i det följande föreslås att statligt stöd för anordnande av s. k. ungdomskaféer ej skall beviljas med mindre vederbörande kommun lämnar viss ekonomisk utfästelse.

Formerna för stödverksamheten

Statsunderstöd till anordnande av samlingslokaler lämnas, som redan förut omtalats, i två former, lån och bidrag, av vilka den förra är avsedd för föreningar, bolag och stiftelser samt den senare för kommuner. Då lånets ränte- och amorteringsfria del — åtminstone för nybyggnader — är ungefär lika stor som det bidrag vilket skulle ha utgått om en kommun varit huvudman för anläggningen, kan det påstås att de båda stödformerna är ungefär likvärdiga i subventionshänseende. Detta var naturligtvis också avsikten då bestämmelserna tillkom. Att man införde bidragsformen för kommunerna torde bland annat ha berott på att det ansågs överflödigt att tillhandahålla dem medel utöver själva subventionsbeloppet, eftersom en kommun själv utan svårighet borde kunna upplåna övriga för lokalprojektets förverkligande behövliga medel.

Redogörelsen för den hittills bedrivna stödverksamheten visar att låneformen hela tiden varit den dominerande. Det finns anledning tro att denna dominans efterhand kommer att bli än starkare. De kommunala initiativen till anordnande av samlingslokaler som framdeles kan förväntas, torde nämligen i flertalet fall komma att formellt förverkligas av s. k. allmännyttiga bostadsföretag, vilka merendels är organiserade som bolag eller stiftelser och följaktligen enligt gällande bestämmelser låneberättigade. Direkt kommunalt huvudmannaskap i fråga om allmänna samlingslokaler torde förden skull bli än mindre vanligt än nu. Det synes därför knappast rationellt att upprätthålla en särskild stödform för kommunerna. Från kommunernas egen synpunkt torde det för övrigt vara likgiltigt under vilken form staten stöder tillkomsten av allmänna samlingslokaler.

Det enda motiv som kan åberopas till förmån för bibehållande av bidragsformen skulle därför vara att en fullständig övergång till låneformen är ägnad att öka statens upplåningsbehov. Denna ökning är dock absolut sett mycket obetydlig och — om jämförelsen får avse bostadskreditgivningen — av mikroskopisk storlek. Man synes därför utan olägenhet kunna avskaffa bidragsformen och för framtiden utnyttja endast det statliga *lånet*, i erforderlig utsträckning fritt från ränta och amortering, såsom instrument för den statliga stödverksamheten på området.

Samordningsproblem

Inledning

Såväl vid planeringen av allmänna samlingslokaler och fritidslokaler inom kommunen som när det gäller finansieringen av de olika lokalerna uppkommer problemet att avväga skilda intressen mot varandra. De intressen som i detta sammanhang gör sig gällande representeras av kommunen själv (hit hör t. ex. intresset att tillgodose den icke föreningsanslutna ungdomens lokalbehov) och dess enskilda medlemmar samt av skolan och föreningslivet, vilket sistnämnda även innefattar den religiösa verksamheten i vidsträckt mening. En avvägning av dessa intressen utfaller ej på samma sätt i alla kommuner utan varierar efter den olika tyngd, med vilken de skilda intressena manifesterar sig. Kommunens storlek och strukturella förhållanden är härvid betydelsefulla faktorer. Vad som här kallas »intressen» är f. ö. ej något entydigt begrepp. Det som i *en* kommun framstår som t. ex. föreningslivets enskilda intresse kan i en annan kommun uppfattas som ett samfällt kommunintresse.

Planeringen inom kommunerna för att tillgodose de lokalbehov, som olika intressen sålunda gör gällande, är icke enhetlig. Visserligen torde den under gången tid dominerande tendensen att låta envar lösa sina lokalproblem på egen hand numera på de flesta håll vika för uppfattningen att ett så långt möjligt samordnat tillgodoseende av lokalbehoven tjänar alla de olika intressena bäst. Sålunda torde det numera vara ganska ovanligt att olika föreningar — om man bortser från religiösa sammanslutningar — var för sig uppför större föreningshus. Till ett mera vidgat samgående mellan t. ex. skolan och föreningslivet vid lokalplaneringen torde dock steget vara långt i de flesta kommuner. På andra håll åter kan det ur rent exploateringsekonomiska synpunkter te sig inte bara fördelaktigt utan praktiskt taget nödvändigt att de olika intressena samordnas inom lokalutrymmen som i stor utsträckning är gemensamma.

Det är angeläget att bestämmelserna om statligt stöd åt lokaler av olika slag i kommunerna anpassas till varandra på ett smidigt sätt, så att sådana varierande lösningar av lokalproblemen underlättas som var för sig ter sig mest ändamålsenliga i sitt sammanhang. I detta kapitel granskas olika praktiska problem ur den aspekt som en dylik målsättning erbjuder. Då

det har syntts mig lämpligt att behandla frågor rörande ungdomslokaler i ett särskilt kapitel, har jag emellertid hänfört behandlingen av de samordningsproblem som berör ungdomslokalerna till det särskilda kapitlet.

Allmänna samlingslokaler som bostadskomplement

Gällande praxis

När det gäller att inom en kommun, en tätortsbildning eller en stadsdel anordna allmänna samlingslokaler och andra fritidslokaler kan det under stundom visa sig ändamålsenligt att dessa projekteras och uppföres samtidigt med bostäderna i området. Ofta är det därvid lämpligt, särskilt när fråga är om mindre samlingslokaler, att inrymma dessa i byggnader, som även och kanske primärt innehåller bostadslägenheter. Dylika lösningar av lokalproblemen torde främst vara aktuella i större städer och andra större tätortsbildningar, där stadsplaneringen sedan några år synes ha inriktats på att söka åstadkomma centrumanläggningar, gemensamma för jämförelsevis små bebyggelseområden. Sådana centrumanläggningar kan inrymma olika institutioner och funktioner, erforderliga för de boende, såsom butiker av olika slag, tandklinik, barnavårdscentraler, socialbyråer, allmänna samlingslokaler samt utrymmen för fritids- och hobbyverksamhet. Inte minst med hänsyn till betydelsen av att skilda intressen i samhället på ett lämpligt sätt avväges mot varandra vid bedömningen av de olika lokalbehov som gör sig gällande, torde en samordnad projektering av centrumanläggningar för tillgodoseende av differentierade samhällsfunktioner i många fall vara en god lösning.

Framför allt i de större städernas ytterområden torde en lösning av samlingslokalproblemen enligt nu antydda grunder eftersträvas. Ett skäl härtill, och kanske det viktigaste, är att initiativen till lokalbehovets tillgodoseende i de större städerna i viss utsträckning måste tagas av de kommunala planeringsorganen, under det att de kommunala myndigheterna på mindre orter ofta kan i allt väsentligt lita till föreningslivets initiativ, när det gäller lokaler för fritidsverksamheten. Även på mindre orter kan det dock, oberoende av om initiativet ligger hos kommunen eller hos föreningarna, te sig ändamålsenligt att lösa samlingslokalproblemen genom att inrymma samlingslokaler och bostadslägenheter i samma byggnad eller i varje fall i en från arkitektonisk synpunkt enhetlig anläggning.

Kombinerade byggnadsprojekt av nu nämnt slag torde i övervägande antalet fall för sin finansiering vara beroende av statliga tertiär- och tilläggs-lån. Oftast torde det vara fråga om byggnadsprojekt, som uppgöres av något helkommunalt eller i varje fall ett allmännyttigt bostadsföretag under direkt hänsynstagande till de beslutande kommunala organens intentioner. Dylika bostadsföretag kan för bostadsbyggnader erhålla tertiärlån intill 100 procent av det avkastningsvärde, som det långgivande organet åsätter fastigheten.

Är byggherren ett kooperativt organiserat företag, som arbetar utan enskilt vinstsyfte och under kommunal kontroll, beviljas tertiärlån normalt intill 95 procent av avkastningsvärdet, och är det fråga om ett enskilt företag är belåningsgränsen i regel 85 procent av sagda värde.

Flertalet ärenden avseende byggnadsföretag av nu ifrågavarande slag handlägges av bostadsstyrelsen. Ärendena prövas från fall till fall under beaktande av en mångfald olika faktorer, men en viss enhetlighet i praxis har efterhand utvecklats. Bostadsstyrelsens praxis kan beskrivas på följande sätt.

Som allmän regel beträffande belåning av centrumanläggningar gäller att lån endast beviljas för anläggning, av vars yta åtminstone hälften avser bostäder. Gemensamhetsanordningar, vilka bedöms som nödvändiga inom bostadsområdet, tertiärbelånas efter samma grunder som bostadslägenheterna. Hit hör t. ex. utrymmen för butiker, kontor och skilda slag av sociala anordningar. Beträffande anordningar, som utan att vara direkt nödvändiga bostadskomplement har till syfte att tillgodose behovet av trivsel eller att betjäna religiösa eller kulturella ändamål, är bostadsstyrelsens hållning mera restriktiv.

Uppkommer t. ex. fråga om belåning av centrumanläggning, inrymmande simhall eller idrottsanläggning, borträknas kostnaderna för dessa anläggningar vid avkastningsvärdets bestämmande. Samma hållning intar styrelsen till belåning av samlingslokaler, avsedda för verksamhet av mer eller mindre kommersiell natur, t. ex. biograf- och teaterlokaler. Vidare brukar styrelsen iaktta restriktivitet när fråga är om lokaler, som är avsedda uteslutande för religiöst bruk eller eljest för något exklusivt ändamål. Är kostnaden för dylik lokal helt oväsentlig i sammanhanget, kan den likväl inkluderas i styrelsens byggnadskostnadsberäkning. Är det däremot fråga om en i förhållande till det totala byggnadsprogrammet stor anläggning, uteslutes den från belåning. Styrelsen kan dock i sistnämnda fall medge att förmånsrättsgränsen för de inteckningar, som skall utgöra säkerhet för statslånen, förskjutes uppåt för att ge utrymme under statskrediten för ett lån i öppna marknaden för det särskilda ändamålet.

Mindre bibliotek brukar utan särskilda restriktioner inkluderas i tertiärbelåningen liksom även hobbylokaler o. dyl. Beträffande samlings-salar har styrelsen intagit den ståndpunkten, att lån skall kunna beviljas, om kostnaden för samlings-salen utgör en icke alltför betydande andel av den totala kostnaden för byggnadsföretaget. Ett villkor för belåning är dock att lokalen skall vara allmänt tillgänglig för olika ändamål.

Vid belåning av centrumanläggningar, som ägs av kommun eller allmännyttigt bostadsföretag, brukar ofta det förbehållet stipuleras, att staten fritages från ansvar enligt 33 § tertiärlånekungörelsen för förluster, som härrör från förvaltningen av de särskilda lokalerna.

Något tilläggs-lån utgår ej för andra utrymmen än bostadslägenheter, så-

ledes ej heller för allmänna samlingslokaler. Däremot har hittills räntegaranti beträffande underliggande kredit medgivits, oavsett att en del av denna kredit avser andra lokaler än bostäder. I den mån byggnadsprojektet innehåller uthyrningslokaler, för vilka hyran väsentligt överstiger bostads-
hyran (t. ex. butiker), reduceras tilläggslånet för bostäderna med ett be-
lopp, som motsvarar det kapitaliserade värdet av ett bidrag av högst 3 kronor
per m² lokalyta.

I anslutning till saneringsdelegationens förslag (SOU 1954: 31) att ter-
tiärlåneräntan för lånedel som avser lokal, för vilken höga hyror kan ut-
tagas, skall kunna sättas högre än eljest och att ränteeftergift i fråga om
motsvarande del av de underliggande lånen ej skall beviljas, förordade stats-
utskottet i utlåtande nr 150 till 1955 års riksdag (s. 33 f.) att styrelsen
skulle erhålla bemyndigande att i åsyftade fall, dels fastställa räntan å ter-
tiärlån, dels besluta att ränteeftergift i fråga om underliggande lån ej skall
utgå eller utgå endast i reducerad omfattning. Med anledning av statsut-
skottets uttalande har bostadsstyrelsen i kungl. brev den 3 juni 1955 anbe-
fallts att inkomma med förslag i ämnet.

Styrelsen har ännu ej avgivit något sådant förslag, men på senare tid har
styrelsen i preliminära lånebeslut, avseende centrumanläggningar, intagit för-
behåll, att högre tertiärlåneränta än 3 procent kan komma att i samband
med det slutliga lånebeslutet uttagas på den del av tertiärlånet som avser
uthyrningslokaler för annat än bostadsändamål samt att ränteeftergiften
kan komma att beräknas endast på motsvarande del av den underliggande
krediten.

Här må anföras två exempel på kombinerade anläggningar, som har be-
lånats av bostadsstyrelsen. Det första avser ett större byggnadsprojekt,
innefattande huvudsakligen bostadslägenheter. I projektet har, förutom
butiker, ett par mindre fritidslokaler inrymts. Det andra exemplet är en
centrumanläggning.

1. Byggnadsföretag i kvarteren Talismanen, Lyran, Luftslottet, Lunden, Lycko-
hjulet och Lysmasken i Linköping. Byggherre: Fastighetsföreningen Linköpings-
hem, allmännyttigt bostadsföretag.

Bostadslägenheter och övriga lokaler i bostadsläge:	m ² lägenhetsyta
bostadslägenheter	22 759
butiker	568
lekskola	253
samlingsal	220.

Företaget har belånats intill 100 procent av avkastningsvärdet. Något förbehåll
om frihet från ansvar enligt 33 § tertiärlånekungörelsen har ej gjorts.

2. Byggnadsföretag i kvarteren Talangen och Teknologen i Eskilstuna (Frös-
lunda centrum). Byggherre: Eskilstuna stads stiftelse Hyresbostäder, allmännyt-
tigt bostadsföretag. (Antalet invånare i Fröslundaområdet var den 1 november
1954 omkring 6 000.)

Bostadslägenheter och övriga lokaler i bostadsläge	m ² lägenhetsyta
bostadslägenheter	5 531
butiker, bank och postkontor	1 747
ungdomsgård, tandklinik, bibliotek, kontorslokaler	1 093
restaurang	359
samlingsal	527

Företaget har belånats intill 100 procent av avkastningsvärdet. I det preliminära lånebeslutet, som meddelats den 15 september 1955, har intagits förbehåll dels att staten fritages från ansvar enligt 33 § tertiärlånekungörelsen för ev. förluster i fråga om lokalerna, dels ock att högre tertiärlåneränta än 3 procent i det slutliga lånebeslutet kan komma att uttagas för den del av lånet som avser uthyrningslokaler för annat än bostadsändamål ävensom att ränteeftergift kan komma att beräknas allenast på motsvarande del av den underliggande krediten.

I en till statsrådet och chefen för socialdepartementet den 27 augusti 1954 överlämnad promemoria angående statlig belåning av centrumbebyggelse i samband med utbyggnad av större bostadsområden föreslog styrelsen en vidgad belåning av anordningar, hänförliga till centrumanläggningar. Styrelsen anförde härvid bl. a. följande.

Principerna för belåning av centrumbebyggelse är icke till alla delar klarlagda. Bostadsstyrelsen följer vid långivningen den huvudregeln, att centrumanläggning skall belånas efter de för bostäderna tillämpade grunderna, om lokalerna bedömes vara nödvändiga komplement till en med statliga lån finansierad bostadsbebyggelse och de hade kunnat belånas, om de varit utspridda inom bebyggelseområdet. Såsom exempel på nödvändiga servicelokaler må nämnas affärs- och kontorslokaler, apotek och lokaler för folktandvård, mödravård och barnavård.

Tveksamhet har emellertid uppkommit, om och i vad mån den statliga långivningen skall omfatta jämväl en del lokaler, som tillgodoser kulturella behov och trivselönskemål hos olika grupper av medborgare, exempelvis biograf- och teaterlokaler, bibliotek, sim- och idrottshallar, kyrkolokaler och andra samlingslokaler. Understundom råder tvekan jämväl i fråga om belåning av sådana ur samhällets synpunkt nödvändiga lokaler som polis- och brandstationer.

Bostadsstyrelsen föreslår, att lokaler av nämnt slag, som ingår i en centrumbebyggelse, må omfattas av den statliga belåningen, om icke särskilda skäl för visst fall talar emot belåning. Dock synes staten icke böra iklädas något ansvar enligt 33 § tertiärlånekungörelsen för eventuella förluster, som härrör från biografer och liknande verksamhet.

Bostadsstyrelsens framställning har hittills icke föranlett någon åtgärd från statsmakternas sida.

Utredningsmannens synpunkter

Såsom framgått av det föregående kan stundom anordnandet av allmänna samlingslokaler — i enstaka fall t. o. m. av ganska betydande storlek — finansieras inom ramen för den statliga bostadskrediten. Antalet låneärenden, där så har varit förhållandet, torde dock vara ganska ringa. I regel torde de samlingslokaler som finansieras på detta sätt spela en mycket blygsam roll i förhållande till den totala omfattningen av det byggnadsföretag,

i vilket de inrymmes. Även det sammanlagda antalet sådana ärenden har varit tämligen begränsat. Dessa förhållanden har självfallet varit av stor betydelse för utformningen av bostadsstyrelsens praxis på området. Den ökning av anspråken på lånemedel från anslagen för bostadskrediter som har föranletts av att samlingslokaler har inrymts i byggnader, belånade med tertiärlån, har icke varit större än att bostadsstyrelsen har ansett sig kunna acceptera den utan att därigenom tillskynda bostadsproduktionen något men.

De tertiärlåneärenden, varom här är fråga, prövas dock från fall till fall även med hänsyn till de anspråk på lånemedel som de medför. Nyligen av-slog bostadsstyrelsen t. ex. en ansökan om lån för Vällingby centrum i Stockholm under hänvisning till bristen på lånemedel samtidigt som styrelsen framhöll, att anläggningen i och för sig med hänsyn till sin utformning skulle kunna belånas. Sedan lånsökanden anfört besvär över bostadsstyrelsens beslut är ärendet nu (okt. 1955) beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

Av särskild vikt vid bostadsstyrelsens prövning av lånefrågan är till vilket resultat styrelsen kommer i sin hyreskalkyl för anläggningen. Det är därvid av grundläggande betydelse att kombinationen av bostadslägenheter med lokaler för annat ändamål i ett och samma låneobjekt ej får inverka ogynnsamt på hyressättningen i vad det gäller bostadslägenheterna. I allmänhet inrymmer emellertid centrumanläggningarna ett stort antal butiker och andra lokaler för kommersiellt ändamål, för vilka hyran är avsevärt högre än bostadshyran. Från denna synpunkt är därför centrumanläggningar ofta förmånliga, och det förhållandet att en mindre del av lokalytan utgöres av icke kommersiella samlingslokaler är av ringa betydelse för hyressättningen.

Där det framstår som ändamålsenligt att kombinera bostäder med allmänna samlingslokaler och andra lokaler av skilda slag i centrumanläggningar torde det vara en smidig form för finansieringen att hela objektet belånas med tertiärlån efter enhetliga grunder. Härför talar även — och med styrka — det förhållandet, att statlig kapitalsubvention icke erfordras för samlingslokaler, insprängda i sådana anläggningar, liksom att förfarandet är förenat med vissa administrativa förenklingar, inte minst med hänsyn till säkerhetsfrågorna. Skulle belåning med tertiärlån i dylika fall begränsas till den del av byggnadsprojektet som avser bostadslägenheter och nödvändiga bostadskomplement, är det att befara, att finansieringssvårigheter skulle uppkomma beträffande samlingslokalerna. Begränsningen av anslagen för samlingslokalslån i förhållande till efterfrågan på sådana lån skulle kunna medföra, att samlingslokalslån alls ej komme i fråga för samlingslokaler i viss centrumanläggning. Detta skulle kunna leda till att sådana lösningar av kommunens lokalproblem som är ändamålsenliga ur såväl planteknisk som exploateringsekonomisk synpunkt finge vika för anordningar som är mindre lämpliga på lång sikt.

Det sagda talar för att bostadsstyrelsens praxis i låneärenden avseende

centrumanläggningar och övriga anläggningar, som inrymmer såväl bostäder som allmänna samlingslokaler, bibehålles. Det bör dock starkt understrykas, att endast lokaler som är allmänt tillgängliga för olika ändamål skall få komma i fråga för belåning. Jag bortser i detta sammanhang från sådana smärre lokaler, som uteslutande eller huvudsakligen avser att betjäna hyresgästerna i fastigheten.

Med hänsyn till att efterfrågan såväl på bostadskrediter som på samlingslokalslån vida överstiger tillgången på medel, ligger det nära till hands att tänka sig något slags begränsning av långivningen för allmänna samlingslokaler inom ramen för de statliga bostadskrediterna. Detta kunde framstå som desto mera motiverat som tertiärlångivningen begränsas av en årligen av riksdagen fastställd ram, inom vilken bostadsstyrelsen och länsbostadsnämnderna får meddela preliminära lånebeslut.

Det ligger emellertid i sakens natur, att antalet låneobjekt av det slag som nu är i fråga är starkt begränsat. Man kan vidare utgå från att bostadsstyrelsen, vars främsta uppgift är att främja bostadsförsörjningen, icke kommer att medge belåning av samlingslokaler i sådan omfattning att bostadsproduktionen därav äventyras. Det förhållandet, att statlig kapitalsubvention icke kommer i fråga för samlingslokaler, som belånas med tertiärlån, innebär därjämte, att en särskild ram för tertiärbelåning av samlingslokaler från anslagen för bostadskrediter icke skulle fylla någon viktigare funktion. Med hänsyn till dessa förhållanden och då jag dessutom erfarit, att uppställandet av en särskild ram för nu ifrågavarande ändamål är ägnad att vålla vissa tekniska komplikationer vid ärendenas handläggning, har jag funnit övervägande skäl tala för att någon sådan ram ej fastställles.

Jag får därför föreslå, att praxis i nu berörda hänseende bibehålles, och att det liksom hittills skall ankomma på bostadsstyrelsen att pröva lånefrågan från fall till fall.

Skolor och allmänna samlingslokaler

Statsbidrag för skollokaler

Om statsbidrag till byggnadsarbeten för folkskoleväsendet stadgas i kungörelsen 1945: 882. Enligt denna kungörelse kan skoldistrikt erhålla statsbidrag till bestridande av kostnader för anskaffande av nya skollokaler genom nybyggnad eller om- och tillbyggnad samt för utförande av mera omfattande ändrings- och reparationsarbeten. Statsstödet har formen av direkt kapitalbidrag, som fastställles i relation till skatteunderlaget i vederbörande skoldistrikt och kommunens ekonomiska förhållanden i övrigt samt utmättes på grundval av en bedömning av skolöverstyrelsen rörande

lokalbehovet. Bidraget utgår till kostnader för klassrum, gymnastiksal, lokaler för slöjd och hushållsgöromål, specialrum, samlingsrum, lärarum, expeditjonsrum, biblioteksrum, läkarrum, frukostrum, lokaler för barnbispisning, torkrum samt vissa biutrymmen. I bidragsunderlaget får även inräknas kostnaden för inomhusledning och fast inredning samt utgifter för ritningar, arbetsledning och kontroll. Bidrag må jämväl, där så prövas skäligt, med viss begränsning utgå för första uppsättningen inventarier till klassrum, gymnastiksal, slöjdsalar och skolkök.

Om skolbyggnaden inrymmer även andra lokaler än sådana som prövas erforderliga för skolan, t. ex. allmänna samlingslokaler, skall vid bestämningen av bidragsunderlaget avdrag göras för de beräknade kostnaderna härför. Samma bestämmelse gäller, om lokaler, vilka i och för sig behövs för skolan, erhåller större dimensioner för att även kunna utnyttjas för andra ändamål. Därest dessa förhållanden ej medför nämnvärd volymökning, kan avdraget dock begränsas till de merkostnader, som följer av de särskilda utrymmenas iordningställande för sitt ändamål. Bestämmelserna om bidrag och lån för anordnande av allmänna samlingslokaler innehåller likaledes stadgande om att, därest den ifrågavarande byggnaden skall innehålla jämväl andra lokaler än allmänna samlingslokaler, bidrag eller lån skall beräknas allenast på den del av byggnadskostnaderna som belöper på samlingslokalerna.

Beträffande statsbidrag till inventarier för skolmåltidslokaler gäller särskilda bestämmelser (SFS 1946:553). Även dessa bidrag utgår i förhållande till skatteunderlaget.

Om statsbidrag av det först angivna slaget beslutar Kungl. Maj:t efter hörande av folkskolinspektör och länsstyrelse samt skolöverstyrelsen. Statsbidrag till inventarier för skolmåltidslokaler beviljas av länsstyrelsen efter yttrande av folkskolinspektören.

Utöver det bidrag som må utgå enligt kungörelsen 1945:882 kan enligt kungl. brev den 30 juni 1955 utgå särskilt statsbidrag till bestridande av kostnader för anskaffande av skollokaler åt försöksdistrikt. Detta bidrag motsvarar 8 procent av det belopp, som utgår enligt kungörelsen.

Gemensamt utnyttjande

BK har i sitt betänkande (s. 78 ff.) lämnat en beskrivning angående skolornas användning som samlings- och fritidslokaler. Enligt denna skildring skulle skollokaler i betydande utsträckning kunna nyttjas för ändamål, som eljest finge tillgodoses med särskilda samlingslokaler. Emellertid vill det synas som om BK:s skildring av möjligheterna till ett gemensamt lokalutnyttjande är väl optimistisk. Att klassrum nyttjas som lokaler för frivilligt studiearbete torde visserligen förekomma i icke ringa omfattning, men det bör framhållas, att dessa lokaler är allt annat än idealiska för ändamålet. Den viktigaste invändningen mot klassrummens användning som

studiecirkelrum är, att pulpeterna är avsedda för barn och därför obekväma för vuxna. Härtill kommer att klassrummen ofta är för stora för studiecirkelar av normalstorlek och att möbleringen är avpassad för didaktiska metoder av annat slag än dem som tillämpas i studiecirkelar. Att skolbibliotek skulle lämpa sig som allmänt bibliotek torde likaledes, med hänsyn till den begränsning som naturligen måste gälla beträffande skolbibliotekets bokbestånd, innehålla en viss överskattning. Likaså torde skolbibliotekens användbarhet som studiecirkelrum i åtskilliga fall vara skäligen begränsad. Vad åtskilliga andra lokaler beträffar, som BK omnämner, är det visserligen riktigt att de kan användas för olika slags fritidsverksamhet, men deras användbarhet såsom *allmänna samlingslokaler* torde vara väsentligt mera begränsad än som BK gör gällande.

Att en samlingsal (aula) i en skolbyggnad i och för sig kan vara lämplig som allmän samlingslokal är däremot obestridligt. Detsamma kan i viss mån sägas om skolmältidslokaler, gymnastiksalor och slöjdsalar även om användbarheten ej är fullt så påtaglig beträffande dessa senare. När det gäller skolmältidslokalerna uppkommer stundom svårigheter beträffande sambruk av köket, vilka inte alltid är så lätta att lösa, särskilt om personalen skiftar, allteftersom lokalerna nyttjas för det ena ändamålet eller det andra. Vad angår flertalet av de nu existerande gymnastiksalorna föreligger en del problem, som sammanhänger med golvens tekniska utförande; om golven användes för t. ex. dans, försämras deras kvalitet till men för gymnastikverksamheten. Nämnda problem lär dock kunna lösas därigenom att golven utförs av särskilt motståndskraftigt plastmaterial, varigenom gymnastiksalorna skulle kunna få ökad användning som samlingslokaler. De från estetisk synpunkt ej särskilt tilltalande anordningar, som merendels finns i en gymnastiksal, t. ex. ribbstolar, repstegar och lodlinor, medför dock alltjämt en begränsning av salens användbarhet som festlokal, för teater eller biograf o. s. v. Beträffande slöjdsalarna har BK framhållit en del bekymmer, förenade med förvaringen av verktyg och andra hjälpmedel.

Utredningsmannens synpunkter

Det torde vara en självskriven sak och behöver därför ej närmare motiveras, att ett gemensamt utnyttjande av en och samma lokal för skilda ändamål i görligaste mån bör eftersträvas. Om sålunda behovet av skollokaler och allmänna samlingslokaler kan tillgodoses i samma byggnad eller i någon typ av centrumanläggning genom en lösning, som är godtagbar såväl från pedagogisk som från arkitektonisk och ekonomisk synpunkt, bör därför statsbidrag och lån utgå för lokaler, anordnade på nu angivet sätt, i minst samma utsträckning och på lika förmånliga villkor som för separata lokaler.

Vissa möjligheter finnes till ett sambruk av allmänna samlingslokaler och skollokaler. Dessa möjligheter bör dock inte överskattas. Det torde

emellertid få anses klart, att föreliggande möjligheter till gemensamt lokalutnyttjande hittills icke i full utsträckning har tillvaratagits vid planering av lokaler för respektive skolans och föreningslivets behov. Jag vill därför understryka vad BK i sitt betänkande på s. 116 anför i detta ämne, nämligen att vid kommunens behandling av frågor om samlingslokaler en samordning av olika lokalbehov och möjligheten att fylla dem genom en kombinerad användning särskilt av skolans lokaler bör väl övervägas; liknande tankegångar har f. ö. kommit till uttryck i ett särskilt kungligt cirkulär, SFS 1954: 671. Likaledes bör skoldistrikt, som planerar uppförande av skolbyggnad, på lämpligt sätt, naturligen genom samråd med representanter för ortens föreningsliv, tillse att möjligheterna till ett samordnat tillgodoseende av olika lokalbehov i samband med skolbygget blir noggrant utredda.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen är statens finansiella stöd för respektive skollokaler och allmänna samlingslokaler utformat enligt olika grunder, och stöd för det ena ändamålet kan ej innefatta lokaler, som i huvudsak avser att tillgodose det andra. BK har i anslutning till en principiell deklaration av 1946 års skolkommision om skolans funktion som samhällscentrum föreslagit (s. 154 f.) att reglerna för de statliga byggnadsbidragen till folkskoleväsendet skulle ändras så, att i kostnadsunderlaget för beräkning av statsbidraget finge ingå skolbyggnaden i sin helhet, »sådan den anses böra planeras och byggas för att tillgodose sin uppgift att tillika vara en samlingspunkt för bygden». Denna tanke är i och för sig tilltalande, men ett genomförande av förslaget skulle vara förenat med vissa problem, som BK ej berör.

Frågan om utformningen av statens stöd för finansiering av folkskolebyggnader behandlas för närvarande av 1952 års sakkunniga för översyn av vissa statsbidrag på skolväsendets område. Jag har i ärendet samrått med denna kommitté, som dock ännu ej har tagit ställning till frågor som sammanhänger med bidragsgivningen till folkskolebyggnader, enär de sakkunniga avvaktar resultatet av vissa inom allmänna statsbidragsutredningen pågående undersökningar, vilka syftar till att åstadkomma ett förenklat förfarande vid bestämningen av statsbidragen till bland annat folkskolebyggnader. Enligt vad jag erfarit anser sig de sakkunniga icke kunna taga ställning till BK:s förslag, enär detta synes dem alltför allmänt hållet och oklart beträffande konsekvenserna, och de först önskar taga ståndpunkt till statsbidragsbestämmelsernas principiella utformning.

Jag har inhämtat, att det system för bestämningen av statsbidraget som överväges av allmänna statsbidragsutredningen är uppbyggt på tanken att bidragsunderlaget skulle fastställas med utgångspunkt direkt från det lokalbestånd som skolöverstyrelsen på grundval av elevantalet i varje särskilt fall prövar erforderligt. Härvid skulle ingen hänsyn behöva tagas till utformningen av den blivande skolanläggningen. En sådan beräkningsmetod

skulle åstadkomma en väsentlig förenkling av statsbidragsärendenas handläggning. Enär beräkningsmetoden helt utgår från elevantalet och således endast tar sikte på skolans eget lokalbehov, skulle metodens införande naturligen leda till att i skolbyggnad ingående lokaler för annat än skolans behov finge finansieras i särskild ordning.

De anförda omständigheterna synes mig tala för att stödgivningen för allmänna samlingslokaler och för skollokaler även i fortsättningen hålles isär. Reglerna bör emellertid utformas så, att en rationell lösning av lokalproblemen med tillvaratagande av alla möjligheter till gemensamt lokalutnyttjande underlättas. Enligt min mening torde den enda möjligheten att lösa finansieringsfrågan beträffande lokaler, som både skall tillgodose skolans behov och fungera som allmänna samlingslokaler, vara att stöd lämnas från två håll. Obligatoriskt samråd mellan de myndigheter som skall handlägga ärenden av det ena och det andra slaget bör i så fall föreskrivas.

Det kan hävdas, att ett system, som kombinerar statsbidrag och statligt lån — vilken senare stödform jag av andra skäl ansett vara att föredraga för samlingslokalernas del — för ett och samma stödbjekt, är otympligt. Skäl skulle sålunda kunna anföras för ett bibehållande av stödformen bidrag för sådana samlingslokaler som kombineras med skollokaler. Ytterligare ett skäl härför skulle vara, att kombinerade lokaler av det slag, varom nu är fråga, icke gärna kan tillkomma annat än i kommunens regi, vilket borde utesluta behovet att låna medel av staten.

Självfallet föreligger det ingen anledning för staten att lämna ut räntebärande lån till kommun men samtidigt förefaller det klart, att kommunen skall ha samma möjlighet som annan lokalägare att komma i åtnjutande av den statliga subventionen. Ett bibehållande av bidrag som stödform för allmänna samlingslokaler skulle kunna tänkas men komme att bryta enhetligheten i stödbestämmelserna. Bidragets funktion skulle emellertid fyllas lika bra om lånen till företag av nu ifrågavarande typ bleve i sin helhet räntefria och stående. En motsvarighet härtill finnes i de statliga egnahemslånen som beviljas av den bostadspolitiska organisationen. Hinder föreligger sålunda inte att egnahemslåntagare, som är i stånd att själv tillskjuta erforderligt kapital, kommer i åtnjutande enbart av ett räntefritt, stående lån. Att ett sådant arrangemang indirekt påverkar behovet av avskrivningsmedel på driftbudgeten och sålunda kan komma att i någon mån rubba förutsättningarna för den budgettekniska beräkningen av avskrivningsanslag för ändamålet har icke ansetts utgöra något hinder att praktisera det. Ej heller när det är fråga om räntefria, stående lån för allmänna samlingslokaler torde eventuellt uppkommande budgettekniska problem utgöra något skäl mot systemet, helst som antalet ärenden av detta slag har varit mycket ringa och inte heller framdeles torde få särskilt stor omfattning; av naturliga skäl lär för övrigt samlingslokalslånen till de kombinerade anläggningarna bli tämligen små till sitt belopp.

Såväl frågor om statsbidrag för skolbyggnader som ärenden avseende lån och bidrag för samlingslokaler avgöres för närvarande av Kungl. Maj:t, de förra i ecklesiastikdepartementet och de senare i socialdepartementet. Av skäl som jag närmare utvecklar i ett följande kapitel föreslår jag, att stöd-givningen för samlingslokaler i fortsättningen skall handhavas av annan myndighet. Därest handläggningen av ärenden rörande bidrag till skolbyggnader skulle komma att överflyttas till förvaltningsmyndighet, bör bestämmelse gälla om samråd mellan de två myndigheterna i alla ärenden som berör båda slagen av lokaler.

Så länge ärenden avseende någon av de två stödformerna alltjämt avgöres av Kungl. Maj:t, torde emellertid böra föreskrivas skyldighet för vederbörande förvaltningsmyndighet att till Kungl. Maj:ts prövning hänskjuta alla ärenden, som avser statsstöd för en kombination av skollokaler och allmänna samlingslokaler.

Bibliotekslokaler

Gällande bestämmelser och praxis

Generella statliga byggnadsbidrag för biblioteksutrymmen förekommer endast i den meningen, att statsbidrag till byggnadsarbeten för folkskoleväsendet kan utgå till kostnaderna för bl. a. biblioteksrum (3 § kungörelsen 1945: 882). Emellertid kan i vissa fall för ändamålet även förekomma statsbidrag enligt andra grunder eller lån från staten. Enligt bestämmelserna om bidrag och lån av statsmedel för anordnande av allmänna samlingslokaler kan i detta begrepp även innefattas biblioteksrum, i den mån sådant utrymme är erforderligt som komplement till huvudlokalen: för föreningslivet avsedda hörsalar samt rum för sammanträden, samkväm och studiearbete. Såsom framhållits i annat sammanhang (s. 50) kan vidare biblioteksrum, som är inrymt i bostadsbyggnad eller i en av bostäder och andra lokaler bestående s. k. centrumanläggning, finansieras genom statligt tertiärlån (SFS 1948: 587).

Det förslag till biblioteksreform som framlades av 1946 års folkbiblioteks-sakkunniga (SOU 1949: 28) innefattade bl. a. förslag till sådan ändring av bestämmelserna om statens stöd för anordnande av allmänna samlingslokaler, att bidrag eller lån skulle kunna utgå även för bibliotekslokal, som vore fristående i förhållande till allmänna samlingslokaler. Härom anförde utredningen i huvudsak följande (s. 57 f.).

Att låta begreppet allmänna samlingslokaler utvidgas till att omfatta även bibliotekslokaler enbart är inte bara motiverat av praktiska skäl utan ligger mycket nära till hands. Bibliotekslokalerna tjänar ofta samma syfte som allmänna samlingslokaler. Biblioteken är bildningsinstitutioner, som står till disposition för alla medborgare i samhället. Dessutom är de i många fall kombinerade med föreläsningssalar, läsrum och lokaler för studiecirkelverksamhet till tjänst för det allmänna folkbildningsarbetet.

1955 års riksdag har beslutat en skolbiblioteksreform i huvudsaklig överensstämmelse med folkbibliotekssakkunnigas förslag. Även beträffande statens stöd åt folkbiblioteken har ändringar beslutats, som i viss mån anknyter till förslag av folkbibliotekssakkunniga. De nya bestämmelserna om statsbidrag till skolbibliotek och till folkbiblioteksväsendet — vilka bidrag uteslutande avser kostnaderna för anskaffande och underhåll av böcker, avlönande av bibliotekspersonal o. dyl. — finnes intagna i kungörelserna 1955: 506 och 540. De sakkunnigas förslag att jämka bestämmelserna rörande lån och bidrag för allmänna samlingslokaler har emellertid ännu ej framlagts för riksdagen.

I oktober 1952 hade statens nämnd för samlingslokaler att ta ställning till en ansökning av ett kommunalt byggnadsaktiebolag om lån för anordnande av allmänna samlingslokaler genom ombyggnad. Den ifrågavarande byggnaden inrymde även lokaler för stadsbibliotek. I utlåtande till Kungl. Maj:t över låneansökningen anförde nämnden bl. a. följande.

De planerade allmänna samlingslokalerna äro enligt nämndens bedömande behövliga för stadens föreningsliv och lämpliga för sitt ändamål. Beträffande de i byggnaden inrymda bibliotekslokalerna har nämnden å ena sidan beaktat länsstyrelsens uppfattning, som torde innebära att stadsbiblioteket är att anse som en i förhållande till samlingslokalerna tämligen fristående anläggning och på grund härav icke hänförligt till dessa lokaler. Å andra sidan måste ihågkommas att enligt 1 § i Kungl. kungörelsen 1942: 913 »bibliotek» är att betrakta som allmän samlingslokal. Efter övervägande av dessa synpunkter och med hänsyn tagen därtill att bibliotekslokalerna i praktiken torde komma att i stor utsträckning användas jämsides med de övriga lokalerna i byggnaden och av delvis samma personer som frekventera sistnämnda lokaler, har nämnden kommit till den uppfattningen att viss del, förslagsvis hälften, av den till bibliotekslokalerna hänförliga kostnaden, bör få inräknas i de på samlingslokalerna belöpande kostnaderna.

I sitt beslut den 13 mars 1953 om lån till företaget följde Kungl. Maj:t nämndens förslag. Detta lånebeslut bildar utgångspunkt för praxis, som därefter har tillämpats i åtskilliga likartade fall. Praxis innebär sålunda, att hälften av den kostnad, som belöper på kommunbiblioteket, inräknas i låneunderlaget. Då lån för anläggningar av förevarande storleksordning i regel utgår med högst 50 procent av hela byggnadskostnaden, utgör alltså statslånet ca 25 procent av byggnadskostnaden för bibliotekslokalen.

Utredningsmannens synpunkter

Såsom jag anförde i ett föregående avsnitt om finansiering av allmänna samlingslokaler med bostadskredit förordar jag ett bibehållande av bostadsstyrelsens praxis, enligt vilken kostnaden för vissa slag av gemensamhetslokaler, däribland mindre biblioteksrum, vilka är inrymda i bostadsbyggnader eller utgör del av en centrumanläggning, inräknas i det avkastningsvärde, som bildar underlaget för bestämmande av tertiärlånets storlek. Mindre bibliotek i centrumanläggningar och i bostadsfastigheter skulle alltså

komma att finansieras med tertiärlån enligt grunderna för den statliga bostadskrediten.

Av redogörelsen för gällande bestämmelser angående stöd för anordnande av bibliotekslokaler framgår, att dylika lokaler kan finansieras med hjälp av samlingslokalslån, i regel utgörande ca 25 procent av byggnadskostnaden. En förutsättning härför är att bibliotekslokalen anordnas i omedelbar anslutning till allmänna samlingslokaler och därigenom i viss mening utgör ett komplement till dessa. Då syftet med samlingslokalslånen enligt den hittills gällande definitionen av begreppet allmänna samlingslokaler har varit att stödja föreningslivet, har biblioteken i de med stöd av statslån uppförda samlingslokalerna i huvudsak utgjorts av s. k. studiecirkelbibliotek och endast i mindre utsträckning kommunala folkbibliotek. Skolbibliotek torde överhuvud icke ha belånats i denna ordning.

Folkbiblioteks-sakkunnigas förslag till folkbiblioteksreform innefattade även en successiv avveckling och överföring till kommunerna av studiecirkelbiblioteken. Något beslut härom har ej fattats, men utvecklingen går otvetydigt i riktning mot en sådan avveckling. Antalet studiecirkelbibliotek, som i slutet på 1930-talet utgjorde drygt 5 000, hade 1948 sjunkit till 3 280 och 1953 till 2 549, en minskning som torde bero på, att de folkbildningsorganisationer, som driver studiecirkelbibliotek, själva är benägna att överlämna ansvaret för dessa åt kommunerna i syfte att rationalisera biblioteksverksamheten. De särskilda anordningar till stöd för ett organiserat folkbildningsarbete, som är förenade med studiecirkelbiblioteken (särskilda studierum, längre utlåningsterminer m. m.) torde i viss utsträckning, där så kan ske, bibehållas jämväl efter att sådana bibliotek har kommunaliserats.

Den nya och vidgade tolkning av begreppet allmänna samlingslokaler som jag föreslagit torde i och för sig bereda ökat utrymme för stöd i form av samlingslokalslån åt anordnandet av bibliotekslokaler. Behovet av sådant stöd har kommit att framstå som desto mera påtagligt som den nyligen genomförda tekniska omläggningen av statsbidragen till folkbiblioteks-väsendet innebär, att bidrag ej längre utgår för hyreskostnader.

Emellertid skulle det ej vara förenligt med de av mig förordade allmänna grunderna för statens långivning för samlingslokaler att bevilja lån för uppförande av större, i förhållande till lokaler för föreningsverksamhet och folkbildningsverksamhet i övrigt helt fristående kommunala folkbibliotek. Sådana anläggningar bör enligt min mening kunna åtnjuta stödet av samlingslokalslån endast om och i den mån de innehåller lokaler, direkt avsedda för ett organiserat studiearbete. Låneunderlaget bör alltså bestämmas under hänsynstagande till omfattningen av lokaler av sistnämnda slag i förhållande till anläggningen i dess helhet. Med det sagda har jag självfallet ej velat uttala mig mot att smärre biblioteksutrymmen, som anordnas i föreningslokaler för förvaring av föreningarnas egna boksamlingar eller mindre bokdepositioner från folkbibliotek, avsedda för den frivilliga bildnings-

verksamheten, och vilka utrymmen därför kan sägas utgöra en integrerande del av den ifrågavarande lokalen, liksom hittills i sin helhet får tagas i beräkning vid bestämmande av låneunderlaget.

Nuvarande praxis att bevilja lån till belopp, motsvarande ca 25 procent av byggnadskostnaden för bibliotekslokalen, oavsett i vilken utsträckning den är försedd med studiecirkelrum o. dyl., är enligt min mening icke tillräckligt smidig för att i de enskilda fallen ge det statliga stödet en lämplig anpassning till de särskilda förhållandena. Det bör därför ankomma på den lånebeviljande myndigheten att, efter prövning från fall till fall och med beaktande av de allmänna riktlinjer som här angivits, bestämma, i vilken omfattning statslån skall beviljas för bibliotekslokaler. Även storleken av statslånets räntefria, stående del bör, när fråga är om samlingslokal, som inrymmer biblioteksrum, prövas med utgångspunkt från dessa riktlinjer.

Teaterlokaler

Samlingslokalslån och bidrag av lotterimedel

Åtskilliga av de lokaler som har tillkommit med stöd av bidrag eller lån av statsmedel jämlikt kungörelsen 1942:913 har försetts med teaterscen och utrustats med scenanordningar, som gör det möjligt för dem att mottaga riksteaterturnéer. Av de ca 400 allmänna samlingslokaler som inom ramen för de tre stora riksorganisationernas verksamhet har tillkommit eller ombyggt med stöd av lån enligt den nämnda kungörelsen sedan stödformens tillkomst, har sålunda uppskattningsvis omkring 275 försetts med dylika scenanordningar. Av dessa torde knappt hälften vara försedda med scener, som gör det möjligt för dem att mottaga turnéer, som kräver tämligen stora utrymmen. De övriga scenerna har dimensionerats endast för mindre utrymmeskrävande teaterföreställningar. Även om teaterscener alltjämt saknas på många orter, har genom den ifrågavarande låneverksamheten icke föraktliga insatser gjorts för att främja vårt lands kulturliv.

Statligt stöd åt teaterverksamhet förekommer även i annan form, främst genom bidrag från lotterimedelsfonden. Dessa bidrag utgår nästan uteslutande i form av periodiska driftsunderstöd. Enligt ett förslag, som har framlagts av 1948 års utredning om en statens kulturfond (stencilerat betänkande), skall lotterimedelsfonden uppdelas i två fonder, teater- och musikfonden samt fonden för särskilda kulturella ändamål. Från den förstnämnda fonden skulle anslag i första hand utgå i form av driftbidrag till operan, fasta och ambulerande teatrar samt yrkesorkestrar. Emellertid skulle enligt kulturfondsutredningens förslag denna fond därjämte tillföras medel från inkomsten av ett för ändamålet anordnat engångslotteri av det slag som beviljades för Dramatiska teaterns ombyggnad. Dessa medel skulle användas för särskilda ändamål, exempelvis ombyggnad eller förbättring av teaterlokaler.

Utredningsmannens synpunkter

Därest kulturfondsutredningens förslag förverkligas, skulle statligt stöd för tillgodoseende av teaterverksamhetens lokalbehov komma att utgå från två håll för likartade ändamål. I och för sig finns ingenting att invända mot tanken att lotterimedel skall kunna göras tillgängliga även för lokaländamål. Tvärtom förhåller det sig så, att långivningen för allmänna samlingslokaler icke tillnärmelsevis har kunnat tillgodose det behov av teaterlokaler som föreligger, i synnerhet på landsbygden. Kulturfondsutredningen har själv framhållit, att en upprustning av samlingslokalerna på landsbygden är »en oefftergivlig förutsättning för att större delen av vår landsbygd skall kunna komma i åtnjutande av god teaterkonst». Uppenbart är emellertid att om två stödformer för samma ändamål skall finnas en samordning mellan dem bör komma till stånd.

Med hänsyn till angelägenheten att främja de kulturella strävandena i landet framstår det som ett starkt önskemål, att förutsättningar skapas för att i allmänna samlingslokaler, som med statens stöd tillkommer på olika håll, inrymma anordningar för fast eller ambulerande teaterverksamhet. Kostnaden för uppförande av scen med därtill hörande utrustning, avsedd för den yrkesmässigt bedrivna teaterverksamheten, är emellertid i förhållande till den totala anläggningskostnaden av sådan storleksordning, att det ofta ställer sig svårt för att inte säga omöjligt att finansiera kapitalkostnaderna, helst som övriga på teaterscenen belöpande driftkostnader också torde vara avsevärt högre än för lokalerna i övrigt.

På landsbygden finnes ännu åtskilliga äldre och för turnéteater otillräckliga scener, som är i starkt behov av upprustning. De höga kostnader som lokalägarna måste vidkännas för att i dylika fall påtaga sig ansvaret för ombyggnaden utgör ofta ett hinder för projektets förverkligande, helst som knappheten på lånemedel för samlingslokaler ofta gör det svårt för dessa lokalägare att i konkurrens med nybyggnadsföretagen hävda sina låneanspråk. Likartade svårigheter uppkommer då nyprojekterade samlingslokaler av särskilda skäl anses böra förses med scener, dimensionerade för framträdande av större teatersällskap, operettföreställningar o. dyl.

De antydda svårigheterna skulle kunna övervinnas, om kapitalsubventionen till allmänna samlingslokaler avsevärt ökades. Det kan emellertid förutsättas, att behov av subvention för nu ifrågavarande ändamål i många fall ändock ej kommer att kunna tillgodoses helt inom ramen för de av mig föreslagna lånebestämmelserna. Då lotterimedel förutsättes skola i viss utsträckning göras tillgängliga för byggnadsändamål, förefaller det mig därför naturligt, att det särskilda subventionsbehov som kan göra sig gällande vid anordnandet av teaterscener täckes med anslag av dylika medel.

Jag tillstyrker alltså det av kulturfondsutredningen framlagda förslaget, att lotterimedel i viss utsträckning användes för byggnadsändamål och får förorda, att byggnadsbidrag ur den blivande teater- och musikfonden i

huvudsak skall komma i fråga dels för upprustning av scener på landsbygden, vilka är i behov av dylik upprustning för att kunna mottaga turnéteater, dels ock för anordnande av scener, som av särskilda skäl anses böra dimensioneras för framträdande av större teatersällskap, operettföreställningar o. dyl. och som eljest icke kan beräknas ge ett tillräckligt driftsekonomiskt underlag härför. Med en sådan ordning som här föreslagits skulle de anslag som står till förfogande för att utgiva samlingslokalslån i större utsträckning kunna anlitas för att finansiera egentliga lokalbyggnadskostnader.

Ett genomförande av det här framlagda förslaget förutsätter att frågor om statligt stöd för anordnande av teaterscener göres till föremål för ett obligatoriskt samråd mellan den av kulturfondsutredningen föreslagna teater- och musiknämnden och den myndighet som kommer att handlägga ärenden avseende lån för allmänna samlingslokaler. Sådant samråd bör under alla omständigheter föreskrivas, därest kulturfondsutredningens förslag vinner beaktande.

KAPITEL 4

Förslag till lånebestämmelser

Allmänna synpunkter

Vid övervägande av de allmänna villkoren för statslånen till allmänna samlingslokaler är åtskilliga synpunkter att beakta. Det första spørsmålet som uppställer sig är väl huruvida de hittillsvarande stödbestämmelserna visat sig effektiva för sitt ändamål, d. v. s. ägnade att befordra produktionen av fritidslokaler och att säkerställa finansieringen av lokalförvaltningen.

I stort sett kan dessa frågor besvaras jakande. Den ökning av efterfrågan på statliga lån som ägt rum under verksamhetstiden tyder på, att stödmöjligheten stimulerat till produktionsinitiativ som eljest skulle ha uteblivit, och detta antagande bestyrkes av riksorganisationerna för samlingslokaler. Beträffande erfarenheterna från låneförvaltningen kan vidare sägas att dessa hittills ej givit direkt oroande erfarenheter: någon definitiv förlust på långivningen har sålunda icke konstaterats.

Allt är dock ingalunda väl beställt.

Till en början torde få erinras om den undersökning som statens nämnd för samlingslokaler fann sig böra föranstalta om i anledning av remissen till nämnden av länsstyrelsernas i Umeå och Luleå skrivelse till socialdepartementet i november 1951 med begäran om utredning för att åstadkomma gynnsammare villkor för statsunderstöd till samlingslokaler. För denna undersökning har en utförlig redogörelse lämnats i BK:s betänkande (s. 134—142), och det kan därför räcka med att här erinra om att såväl de tre stora riksorganisationerna för samlingslokaler som nämnden själv med utförlig motivering tillstyrkte en utredning i det av länsstyrelserna angivna syftet.

Under de tre år som förflutit sedan nämnden avgav sitt omförmälda remissvar har en stabilisering av byggnadskostnaderna ägt rum på den högre prisnivå som framkom efter inflationen i början av 1950-talet. Såsom framgår av tabell 5 har detta förhållande satt spår i fråga om lånestorleken, som från och med budgetåret 1951/52 stadigt håller sig mellan 55 och 60 procent av byggnadskostnaden mot knappt 50 procent som ett genomsnitt för de fyra första verksamhetsåren. Då den i lånen ingående räntefria, stående delen torde ha haft ungefär samma relativa storlek under hela verksamhetstiden, har alltså subventionen sedan verksamheten inleddes ökat med omkring 15 procent. Eftersom vid nybyggnad — den avgjort viktigaste

produktionsfaktorn då det gäller anordnande av allmänna samlingslokaler — subventionsdelen kan motsvara högst hälften av lånet, har en allmän höjning av dettas relativa storlek varit den enda utvägen att söka kompensera den speciellt med hänsyn till inkomsterna från lokalförvaltningen ogynnsamma byggnadskostnadsutvecklingen. Att detta är en otymplig metod ligger i öppen dag: statslånet har kommit att »fördjupas» ehuru något direkt behov därav ofta icke förelegat¹ och anslaget har härigenom räckt till färre antal låntagare än som skulle varit fallet om compensationen i stället hade inneburit förbilligade lånevillkor.

Viktigare än det nyss anförda är emellertid det förhållandet, att man torde få räkna med en del latent förlustrisker, särskilt i fråga om de lån som beviljats under 1950-talet. Flera sådana risker har under de senare åren varit nära att utlösas, men faran har hittills kunnat avvärjas genom motåtgärder av olika slag, kapitaltillskott från lokala intressenter — industrier och kommuner — och ibland ökning i efterhand av statslånets procenttal, eventuellt också dess räntefria stående del. Dylika s. k. tilläggs-lån har, som naturligt är, varit tämligen vanliga efter den stora kostnadsökningen år 1951. I de fall där statslånet ursprungligen bestämts till maximalt belopp resp. där bestämmelserna om ränte- och amorteringsfrihet utnyttjats så långt författningsbestämmelserna medger, kan en anpassning av lånestorleken till de faktiska kostnadsförutsättningarna dock ej alltid säkerställa finansieringen av byggnadskostnaderna eller lokalförvaltningen, eftersom lokalägaren måste i motsvarande mån öka sin egen insats. Kan han icke detta, och finns ingen annan intressent som är beredd att skjuta till vad som fattas, befinner sig företaget i riskzonen. Eftersom byggnadskostnadsökningen på sina håll, särskilt i Norrland, varit mycket starkare än som framgår av indexmätningar, finns det för närvarande flera sådana lokalföretag.

Ytterligare en omständighet, som är ägnad att framkalla vissa farhågor, är att man icke vet vilka anspråk på amortering av underliggande krediter som framdeles kan uppställas. Som bekant innebär den nuvarande ekonomiska planen att statslånet skall slutamorteras under en tid av längst 25 år. Möjligheten till samtida amorteringar å bottenlånet torde vara ytterst begränsade; man bör ihågkomma att statslånet likvideras enligt annuitets-systemet, d. v. s. med exakt lika stora årliga dividender. Hittills — drygt 10 år efter de första lånens utbetalande — har inga svårigheter försports till följd av nyss angivna förhållanden, men anledningen till krav på amortering av underliggande kredit eller förstärkande av säkerheten å denna blir med tiden större ej blott av det naturliga skälet att byggnaden åldras och dess taxeringsvärde sänkes utan även därför att bottenlångivarens trygghets-

¹ Härvid bortses från de för närvarande föreliggande svårigheterna att erhålla bottenlån; dessa svårigheter utgör väl emellertid ett övergående kreditmarknadsproblem som för övrigt sträcker sig över stora delar av investeringsfältet.

känsla antagligen minskas i takt med statslånet; så länge statens fordran till någon del kvarstår, har bottenlånggivaren ett slags garanti för statens fortsatta intresse i företaget.

Till det här anförda kommer den försämring av driftsresultatet vid föreningsuthyrningar som är en följd av att föreningssamvaron under loppet av de senaste decennierna i någon mån trängts tillbaka av andra fritidssysselsättningar, som baseras på utvecklingen av de s. k. massmedierna, radion, filmen och — efterhand — televisionen; liknande synpunkter har framförts av televisionsutredningen i dess år 1954 avgivna betänkande (SOU 1954: 32). — Ytterligare bör påpekas att nämnden för samlingslokaler vid sin granskning av låntagarnas årsredovisningar kunnat konstatera, att åtskilliga föreningar är ur stånd att verkställa erforderliga avskrivningar på inventarier samt att ej så få redovisar förluster på lokalförvaltningen.

Det bör slutligen framhållas, att riksorganisationerna för samlingslokaler, med vilka jag under utredningen samrått, starkt understrukit behovet av förbättrade lånevillkor för här ifrågavarande verksamhet.

Vad ovan anförts kan möjligen leda till antagandet att låneverksamheten för allmänna samlingslokaler vilar på en mycket bräcklig grund och att man måste vara beredd på åtskilliga förlustfall och betydande avskrivningar av statsmedel för att säkerställa resultaten av den hittillsvarande låneverksamheten. Så torde dock icke vara fallet. Men vad jag här velat med viss emfas framhålla är att gällande stödbestämmelser under trycket av utvecklingen blivit så försvagade, att man vid ett sammanträffande av ogynnsamma omständigheter antagligen måste räkna med vissa låneförluster.

Härav är två slutsatser att draga: man bör för framtiden tillse att stödbestämmelserna anpassas efter de faktiskt rådande förutsättningarna och att möjligheter öppnas för att bispringa de företag som framdeles kan komma i ekonomiska svårigheter.

De förslag som betingas härav sammanhänger med frågorna om storleken, förräntningen och löptiden för de lån som, enligt vad jag tidigare framhållit, bör vara instrument för den statliga stödverksamheten på förevarande område. Innan framställningen kommer in på dessa mera detaljbetonade problem, bör emellertid ett par andra spörsmål av principiell vikt avhandlas. Det första av dem gäller ändamålet med lånen.

Såsom framgår av redogörelsen i kap. 1 kan lån nu utgå för alla slags byggnadsändamål (rena underhållsarbeten undantagna) samt för köp och ekonomisk sanering. Lånevillkoren är emellertid något olikartade, i det att lån för ombyggnad och sanering intill fyra femtedelar kan få utgöra en räntefri stående del, medan denna eljest är begränsad till hälften.

Statistiken utvisar att nybyggnad är den viktigaste produktionsfaktorn. Detta förhållande kommer antagligen att göra sig starkare gällande med den

fortskridande tätortskoncentrationen. Byggnadsteknikens snabba utveckling under senare år — kännetecknad bland annat genom tillkomsten av nya material och metoder — samt kraven på förbättrad utrustningsstandard torde verka i samma riktning. Såsom framgår av tabell 4 har emellertid om- och tillbyggnadsföretagen under den senaste 4-årsperioden av verksamhetstiden väl hävdad sin ställning inom lokalproduktionen, och det kan antagas att vi fortfarande har ett avsevärt bestånd av äldre byggnader, som kan utbyggas och moderniseras på ett sådant sätt, att de däri inrymda lokalerna kommer att motsvara nutida standardkrav. Någon gång kan också äldre byggnader, som ursprungligen avsetts för helt andra ändamål än att bereda utrymme för föreningsliv och fritidssysselsättningar, efter viss ombyggnad fungera som allmänna samlingslokaler. I dessa senare fall får man dock i allmänhet vara beredd på ganska kostnadskrävande byggnadsarbeten — det har t. o. m. hänt, att byggnaden fått nedrivs och i ändrat skick återuppföras på en ny och mera välbelägen tomtplats. Det låga pris för vilket en sådan byggnad kan förvärfvas är därför i allmänhet blott ett uttryck för att denna efterhand blivit fellokaliserad. Undantag finns dock enligt de erfarenheter man gjort hos nämnden för samlingslokaler, och jag anser därför att man inte bör helt utesluta möjligheten att lämna statslån även för inköp av byggnad; härvid förutsätter jag emellertid, att den lånebeviljande myndigheten noga prövar ändamålsenligheten av köpet, speciellt från lokaliseringssynpunkt.

Lån för ekonomisk sanering har varit tämligen sparsamt förekommande och en klar tendens till minskning i frekvensen av sådana låneansökningar och lån har kunnat iakttagas. Under budgetåret 1954/55 förekom icke något sådant lån.

Motivet för införandet av sistnämnda låneform var att man ville göra en lokaläggande sammanslutning mindre beroende av inkomster från nöjeställningar genom att ge den ett ekonomiskt understöd som möjliggjorde upplåtelser i ökad omfattning av lokalerna till rena föreningsändamål. Denna tankegång förefaller något ofullständig. Om lokalerna väsentligen upplåtes för nöjeställningar tyder detta på att de är behövliga för dylika ändamål, och en minskning av dessa uthyrningar medför därför inom orten krav på nya utrymmen för bio, dans o. s. v. Den rationella lösningen borde därför vara att de ifrågavarande lokalerna genom tillbyggnad kompletterades med utrymmen för föreningslivet. För detta ändamål kan emellertid lån beviljas under annan titel. Skall saneringslånet behållas bör därför motiveringen vara en annan än den hittillsvarande.

Om en lokaläggande sammanslutning efter ett antal år kommer i ekonomiska svårigheter utvisar detta, att någon eller några av de förutsättningar på vilka lokalförvaltningen varit baserad, bortfallit eller rubbats. Det ekonomiska trångmålet kan sålunda bero på försvagning i medlemskadern hos den lokaläggande organisationen, omlokalisering av bebyggelsen inom orten,

nedgång i befolkningsunderlaget, eftersatt underhåll av byggnaden o. dyl. Lokalernas faktiska existens, medvetandet om att deras skapande krävt insatser i arbete och kapital — ofta givna i osjälvisk och offervillig anda — samt hågkomsten att lokalerna under ett antal år fyllt en betydelsefull mission inom ortens liv skymmer ibland blicken för det faktum att lokalerna i realiteten spelat ut sin roll, att de numera blivit helt otidsenliga eller fel-lokaliserade och att det följaktligen skulle vara en felinvestering att satsa pengar på deras bevarande. Jag har därför övervägt att föreslå ett fullständigt slopande av saneringslånen, som ju för övrigt i praktiken spelat en mycket ringa roll. Riksorganisationerna för samlingslokaler har emellertid under utredningsarbetets gång samstämmigt uttalat det önskemålet att låneformen bibehålles. Vad i det föregående anförts angående latent förlustrisker för vissa statsbelånade lokaler talar vidare för att en utväg hålles öppen att i efterhand stödja lokalägande organisationer. Jag har därför slutligen stannat vid följande förslag.

Lån för avhjälpande av ekonomiskt trångmål bör kunna beviljas lokalägande, icke-kommunal sammanslutning eller stiftelse, därest lokalerna fortfarande finnes erforderliga för föreningslivet och övriga fritidssysselsättningar, under förutsättning tillika att lånet prövas behövt för att förhindra att lokalerna kommer att användas för andra än dessa ändamål. I syfte att eliminera risken för felinvesteringar bör emellertid föreskrivas att statslån ej får beviljas med mindre vederbörande kommun lämnar företaget ett ekonomiskt stöd, som till sitt värde motsvarar viss del, förslagsvis 25 procent av statslånets subventionsdel. Med hänsyn till kommunernas väl dokumenterade vilja att stödja angelägna lokalprojekt anser jag det uppenbart att kommunerna ej kommer att ställa sig avvisande till ett sådant krav, då det gäller lokaler »som finnes erforderliga för föreningslivet och övriga fritidssysselsättningar», helst som saneringslånen och därmed det kommunala bidraget måste antagas bli av relativt ringa storlek. För säkerhets skull bör dock det tillägget göras att kravet på kommunalt bidrag må kunna helt eller delvis eftergivvas, där kommunen tidigare lämnat det ifrågavarande företaget ekonomiskt stöd i en omfattning som ej kan anses ringa. Det får antagas att tillämpningen av det sålunda föreslagna stadgandet i viss mån göres beroende av förhandlingar mellan det lånebeviljande organet och kommunen.

Med de beträffande lånen för köp och ekonomisk sanering gjorda modifieringerna har jag sålunda funnit, att gällande bestämmelser om ändamålet med lånen bör bestå.

Ytterligare ett principspörsmål som här bör avhandlas är frågan om den räntefria stående delens relativa storlek: denna är som bekant maximerad på olika sätt för å ena sidan ombyggnads- och saneringslån samt å den andra lån för övriga ändamål.

Vid bedömande av denna fråga bör man väl först fråga sig om de skäl som på sin tid anfördes till förmån för premieringen av ombyggnads- och saneringslånen fortfarande är hållbara. Enligt min mening är så icke fallet. Rena ombyggnadsföretag är sålunda ganska sällsynta, och de torde efterhand bli än färre, helt enkelt av det skälet att byggnadsarbeten, som uteslutande består i ombyggnad av ett äldre hus, nästan alltid är otillräckliga för att åstadkomma en rationell lösning av en Orts lokalproblem. Erfarenheten visar också att ombyggnad oftast kombineras med tillbyggnadsarbeten, merendels av avsevärd omfattning. Kostnaderna för dylika projekt blir emellertid i storlek jämförbara med nybyggnadskostnader och den situation som beskrives på s. 33 i prop. 1942: 118, där det heter att för » — — — en föga kostsam ombyggnad, varigenom lämplig samlingslokal dock erhålles — — — torde erfordras ett kraftigare stöd från statens sida än vad som behöver vara fallet, då statens bidrag beräknas i förhållande till en byggnads hela värde», har därför numera knappast någon relevans. Tvärtom kan det befaras att premieringen av villkoren för ombyggnadslån har frestat till skenlösningar av lokalproblemen inom en ort: man har byggt om ett äldre hus därför att statsstödet var så förmånligt, men redan efter någon tid befinnes att lokalerna i det ombyggda huset inte är tillräckliga för ortens behov, varför ytterligare ett lokalprojekt måste komma till stånd. En dylik kraftsplittring är särskilt på de mindre orterna till stor skada för fritidsverksamheten och även från statens synpunkt direkt oförmånlig i det att större kapitalinsats kräves än som eljest varit påkallad.

Jag har därför kommit till den uppfattningen att ombyggnadsföretag ej bör åtnjuta större subvention än övriga företag. Det sålunda anförda bör, såsom inses av det föregående, gälla även lån för ekonomisk sanering.

Att gå ett steg längre och i avseende å subventionsmomentet ställa ombyggnads- eller saneringsfall i ett sämre läge än övriga belåningsändamål kan jag däremot icke förorda, eftersom en dylik åtgärd direkt skulle försämra möjligheterna att tillvarata det som är värt att bevara av vårt stora bestånd av äldre samlingslokaler. Principiellt bör alltså lån av alla slag vara jämställda i fråga om storleken av den räntefria, stående delen; härigenom säkerställs en förutsättningslös jämförelse mellan de olika byggnadsalternativ som kan föreligga, då fråga uppkommer om att lösa ett samhälles lokalfrågor.

Det sålunda anförda innebär inte att den räntefria stående delen måste fixeras till ett visst procenttal för alla lån. Denna del bör i stället bestämmas med hänsyn till de inom orten och för företaget rådande allmänna förutsättningarna: befolkningsunderlagets storlek och struktur, omfattningen av understöd som eventuellt lämnas av kommun eller annan, lokalägarens egna ekonomiska resurser. Till denna fråga återkommer framställningen i det följande.

Ett tredje spörsmål, slutligen, som naturligen bör diskuteras i detta avsnitt är huruvida tomtkostnaden skall få inkluderas i låneunderlaget.

Det kan anföras skäl både för och emot en sådan ändring i gällande bestämmelser.

Till förmån för status quo kan åberopas att låntagarna i gemen knappast torde ha haft några svårigheter att anskaffa och bekosta tomten. Kostnaden för denna lär väl blott i enstaka undantagsfall ha överskridit 10 procent av den totala produktionskostnaden (= byggnadskostnad + tomtkostnad), och eftersom statslånet skall säkerställas av inteckning inom 90 procent av produktionskostnaden blir minimikravet på egeninsats större än 10 procent av sagda kostnad endast i den mån tomten betingar ett högre pris.¹ Det bör kanske också nämnas att tomten ej sällan är skänkt till låntagaren av kommun eller någon privat intressent.

Sistnämnda förhållande är emellertid understundom en sak på gott och ont. Gott därför att marken självfallet alltid representerar ett ekonomiskt värde i låntagarens hand, men motsatsen därest tomten är mindre välbelägen. Av naturliga skäl tackar en förening inte gärna nej till en tomt-donation, men givarens subjektiva uppfattning blir då lätt avgörande för lokalernas placering, och det är alls icke säkert att hans uppfattning är förenlig med rationella planeringssynpunkter. — Fall som det här antydda är faktiskt icke okända i samlingslokalnämndens praktik.

Vidare torde det ibland inträffa att låntagarna för att kunna göra så mycket större kontantinsats i själva bygget och därigenom nedbringa ränteutgifterna söker spara in på tomtkostnaden. Även på detta sätt kan tomtvalet bli irrationellt och lokalernas placering därigenom mindre lämplig.

Överhuvud kan det sålunda göras gällande, att regeln om att tomtpriset ej får inräknas i den belåningsbara kostnaden är ägnad att något minska lokalföretagarnas möjlighet att lösa tomtfrågan på mest rationella sätt. Då en sådan lösning självfallet bör eftersträvas av alla parter, ej minst av det lånebeviljande organet, utgör det anförda ett skäl för att överväga en ändring i gällande bestämmelser. Till förmån för en sådan kunde dessutom möjligen anföras att man härigenom skulle i detta hänseende nå överensstämmelse med de för bostadsbelåningen gällande bestämmelserna.

Av vikt vid bedömningen av frågan är vilka konsekvenser den ifrågasatta ändringen skulle få för staten i dess egenskap av långgivare. Såvitt jag kan förstå skulle dessa följder bli mycket obetydliga. För det första bör då utsägas att det lånebeviljande organet självfallet icke skulle få godkänna vilka tomtkostnader som helst. Det synes sålunda naturligt och lämpligt att bostadsstyrelsens praxis beträffande sådana kostnader finge

¹ BK:s på s. 152—153 anförda räkneexempel vilar således på en missuppfattning rörande gällande lånebestämmelser och är, på grund av den antagna höga tomtkostnaden, även eljest något orealistiskt.

bli vägledande även vid beviljande av lån till samlingslokaler. Visserligen skulle en prövning som här avses medföra ökade administrativa besvär för vederbörande statsorgan, men dessa torde, om bostadsstyrelsens rikhaltiga erfarenhetsmaterial rörande tomtkostnader hålles lättillgängligt, bli av mycket måttlig omfattning. — Beträffande härefter lånemedelsbehovet torde detta bli oförändrat. Det ökade lånemedelsunderlaget bör sålunda icke föranleda att statslånets absoluta belopp per anläggning blir större än med gällande regler. Den naturliga konsekvensen blir alltså att procenttalet för detta lån allmänt sättes något lägre än nu är fallet. Vad slutligen angår kravet på egeninsats från låntagarens sida har i det föregående framhållits, att detta sällan torde ha påverkats av tomtkostnaden. Frågan om storleken av detta krav bör för övrigt avgöras utifrån helt andra synpunkter än lämpligheten av låneunderlagets omfattning; till detta spörsmål återkommer framställningen i det följande.

Efter överbäggande av dessa omständigheter har jag kommit till den uppfattningen att vissa fördelar står att vinna om man utvidgar belåningsunderlaget för allmänna samlingslokaler till att omfatta även den därtill hörande, såsom skäligen bedömda tomtkostnaden.

Lånevillkor

Villkoren för lån till allmänna samlingslokaler bör som utförligt utvecklats i det föregående göras mera förmånliga för låntagarna, om syftet med verksamheten skall kunna nås.

En sådan effekt kan erhållas på olika sätt: man kan sänka räntan, öka lånens subventionsandel eller kombinera dessa båda åtgärder; av betydelse är också, ehuru ej primärt, vilken amorteringstid som bestämmes för statslånets räntebärande del — ett spörsmål som i sin tur sammanhänger med bland annat statskreditens storlek och förmånsrättsläge. Det sistnämnda åter beror på storleken av lokaläggarens egen kapitalinsats samt vilka möjligheter till upptagande av bottenlån som föreligger.

Av dessa senare frågor upptar jag först frågan om egeninsatsen.

Det är å ena sidan klart att lokaläggarens omsorger om lokalerna och intresse för deras förvaltning står i direkt proportion till egeninsatsens storlek och att det följaktligen är till gagn för alla intressenter att kravet på sådan insats ej sättes för lågt. Å andra sidan är det tydligt att man på åtskilliga håll, särskilt i glesbygderna, haft vissa svårigheter att uppfylla de gällande anspråken härutinnan; till stor del torde dock dessa svårigheter sammanhänga med de ganska dryga kostnader för inventarieanskaffning som en lokalbyggare måste vidkännas. Om de förslag godtages som jag i ett följande avsnitt framlägger rörande statsbidrag till inventarieanskaffning, torde emellertid sistnämnda svårigheter komma att i ej ringa utsträckning undanröjas.

Det har därför syns mig lämpligt att, i anknytning till de synpunkter

jag redovisat i kap. 2, vidhålla det krav på kapitalinsats i själva anläggningen som nu uppställs: erfarenheterna i stort visar att detta anspråk ej varit för vittgående. Mot en uttunning av kapitalkravet talar också att en sådan åtgärd är ägnad att minska antalet av dem som kan komma i åtnjutande av lån; i ett läge där efterfrågan på statslån är vida större än tillgången på medel har en dylik synpunkt sitt berättigande.

I enlighet härmed förordar jag att varje låntagare skall göra en insats motsvarande 10 procent av produktionskostnaden, vilket i sin tur innebär att statslånets övre gräns kommer att ligga vid 90 procent av nämnda kostnad.

Vad härefter angår bottenkrediten torde denna, i den mån den tillhandahålles i den fria kapitalmarknaden, oftast vara beroende av det taxeringsvärde som åsättes anläggningen. Utan extra säkerhet synes kreditinrättningarna sällan vara benägna att sträcka sina inteckningslån längre än till 60 à 70 procent av taxeringsvärdet. Detta är i allmänhet mycket lågt i förhållande till produktionskostnaden. För att bilda mig en uppfattning rörande denna relation har jag från två av riksorganisationerna erhållit uppgifter rörande produktionskostnad och taxeringsvärde för ett tjugotal nyuppförda lokalanläggningar.

Ett studium av detta material ger omedelbart vid handen att relationen mellan dessa båda storheter varierar inom mycket vida gränser; för en bygdegård i södra Sverige, uppförd 1954, var t. ex. produktionskostnaden 186 000 kronor och taxeringsvärdet 170 000 kronor (> 90 procent), för en annan bygdegård uppförd i Norrland år 1953 var motsvarande siffror 260 000 och 50 000 kronor (< 20 procent). — Man kan inte värja sig för det intrycket att i dessa båda fall taxeringsvärdena blivit bestämda från delvis irrationella eller åtminstone starkt subjektiva synpunkter. — Även om man bortser från de beskrivna båda ytterlighetsfallen finner man emellertid att taxeringsvärdet i flertalet fall torde ge ett ganska osäkert uttryck för en lokalanläggnings värde som belåningsobjekt; först när det blir fråga om mycket stora byggnader blir relationerna mellan taxeringsvärde och produktionskostnad mera ensartade.

Av det anförda torde den slutsatsen få dragas att man inte för närvarande kan fixera någon enhetlig nedre gräns för statslånet, utan denna får liksom hittills bestämmas från fall till fall. Ett maximibelopp för lånets storlek måste dock angivas.

Vid lösande av denna fråga torde man i huvudsak vara hänvisad till erfarenheterna av den hittills bedrivna stödverksamheten.

Som bekant utgör den maximala lånestorleken för närvarande 75 procent av byggnadskostnaden. Lån av denna storlek har förekommit i åtskilliga fall, särskilt då det gäller mindre anläggningar i glesbygder: för de små samlingslokalerna på landsbygden i övre Norrland har maximilånet varit

regel. Såsom framgår av det föregående (s. 65 f.) torde i åtskilliga fall statskreditens stora volym snarare sammanhånga med låntagarnas subventionsbehov än med knapphet på bottenkrediter. Om lånevillkoren förbilligas, bör därför lånemaximum kunna sänkas. För en sådan åtgärd talar vidare den omständigheten att lånet i fortsättningen föreslås bli ställt i relation till den totala produktionskostnaden och ej som nu till endast byggnadskostnaden. Efter övervägande av dessa omständigheter har jag kommit till den uppfattningen att lånemaximum bör bestämmas till 60 procent av produktionskostnaden. Maximalt lån torde dock ej böra förekomma i andra fall än där finansieringsbetingelserna gör en så stor statlig insats nödvändig; liksom nu torde det härvid bli fråga framförallt om smärre anläggningar i glesbygder. I flertalet övriga fall lär statslånet kunna begränsas till 50 procent eller t. o. m. något därunder; överhuvud torde gälla att ju större anläggningen är desto mera bör statslånet tendera till att bli ett något fördjupat tertiärlån.

Mot de här framlagda förslagen invändes kanske att de inte tar tillräcklig hänsyn till föreliggande svårigheter att erhålla bottenlån. Jag kan inte helt förneka det berättigade i en sådan invändning — även om jag naturligtvis härvid bortser från de just nu (okt. 1955) föreliggande kreditmarknadssvårigheterna, vilka få betraktas som en övergående företeelse. Kreditinrättningarnas ofta föreliggande benägenhet att i fråga om andra fastigheter än hyreshus känna sig bundna av belåningsobjektets taxeringsvärde¹ kan sålunda vålla svårigheter att anskaffa det erforderliga fastighetskapitalet till en lokalanläggning. Jag kan emellertid ej inse, varför inte åtminstone vissa kreditinrättningar i fråga om samlingslokaler borde i en framtid kunna känna sig något mindre bundna av taxeringsvärdena, som ju f. ö. ibland alldeles saknar anknytning till verkligheten. En omständighet som synes vara ägnad att förbättra allmänna samlingslokalers värde som belåningsobjekt är den förbättrade lokalplanering vilken bör bli en följd av att kommunerna skall medverka i större omfattning och på ett tidigare stadium än förut. I samma riktning bör vissa förslag verka som jag ämnar framlägga i det följande. Härtill återkommer framställningen.

Jag har alltså beträffande statslånen storlek kommit till den uppfattningen att denna normalt bör vara ca 50 procent och, när särskilda skäl föreligger, högst 60 procent av låneunderlaget, som vid nybyggnad är lika med produktionskostnaden. Är fråga om lån för köp av fastighet bör köpeskillingen — förutsatt givetvis att den provas skälig — utgöra låneunderlag och vid om- och tillbyggnadsarbeten byggnadskostnaden. För saneringslån torde fastighetsvärdet få fylla ifrågavarande funktion.

¹ Jag syftar härvid inte på kreditlagstiftningens bestämmelser om s. k. täckningsfria tillgångar; det är självfallet här inte fråga om att föreslå ändringar i dessa regler.

Den fråga som härnäst bör upptagas till behandling avser statslånets löptid. För bedömande av denna fråga torde det vara erforderligt att något gå in på spörsmålet om den antagliga livslängden för en lokalanläggning.

Här bör till att börja med framhållas att allmänna samlingslokaler inte på samma sätt som bostadshus har ett marknadsvärde — skillnaden mellan boendet som ett generellt och ofrånkomligt behov samt fritidssysselsättningen som en företeelse med stor elasticitet och skiftande, delvis av den allmänna utvecklingen betingat innehåll manifesterar sig här. Härav följer också att en lokalanläggning i allmänhet måste avskrivas på kortare tid än ett hyreshus: ett omodernt sådant har på grund av marknadsförhållandena större del av sitt ursprungliga värde intakt än en otidsenlig lokalanläggning.

Det ligger i sakens natur att man inte kan siffermässigt komma fram till något säkert eller entydigt resultat beträffande livslängden för en lokalanläggning. Skall man emellertid bygga på de erfarenheter som gjorts inom nämnden för samlingslokaler torde man kunna påstå att en lokalbyggnad som uppfördes för 40 å 50 år sedan, och som därefter ej varit föremål för andra än enkla reparations- och förbättringsarbeten, numera icke kan tjäna sitt ändamål utan om- och tillbyggnad i en omfattning som ungefär svarar mot nybyggnad av en liknande anläggning. Inom riksorganisationerna för samlingslokaler torde man vara av i stort sett liknande mening. Den allmänna utvecklingen av samhällsplanerandet och byggnadstekniken gör det för övrigt sannolikt att en aldrig så välplanerad och modern lokalanläggning kommer att te sig starkt efterbliven sedan 40 å 50 år gått till ända.

Efter utgången av en sådan tidsperiod bör därför en lokalanläggning betraktas som otjänlig för sitt primära ändamål. Därmed är den dock inte helt värdelös. Om byggnaden, såsom bör förutsättas, är normalt underhållen, har den ett »restvärde», i det att den bör kunna utnyttjas för annat ändamål än som fritidsanläggning (i sämsta fall är detta »restvärde» lika med rivningsvärdet), och vidare är tomtvärdet oförgängligt. Om dessa värden tillhopa antages representera 10 å 20 procent av det ursprungliga fastighetskapitalet bör man alltså under loppet av högst 50 år kunna amortera 80 å 90 procent av detta kapital.¹

Av det sålunda anförda skulle man kanske vilja draga den slutsatsen att nuvarande längsta amorteringstid för statslånet, 25 år, under inga omständigheter bör förlängas. Jag hyser emellertid en rakt motsatt mening.

För det första synes det mig naturligt, d. v. s. överensstämmande med statsstödets syfte, att staten inte undandrager sig den risk som eventuellt

¹ Härvid har hänsyn icke tagits till vad man plägar kalla »den sekulära inflationen». Fortgår denna blir avskrivningsbehovet lägre.

kan bli den mest framträdande i detta sammanhang, nämligen företagens sårbarhet under de år då huset blivit föråldrat, måhända även för trångt, och förvaltningsförutsättningarna därför möjligen sviktar. Om lokalägaren under dessa kritiska år har en fast och billig kredit som i förmånsrätts-hänseende sträcker sig upp till 90 % av anläggningens värde får han en möjlighet att anpassa lokalerna till dåmera föreliggande krav på utrustnings- och utrymmesstandard. Om nämligen lokalägaren upptager en ny kredit för detta ändamål bör han kunna fordra att kravet på säkerhet för vad som återstår oguldet av statslånet ej bör sättas högre än som eljest gäller, d. v. s. vid 90 % av anläggningens värde. Detta stiger emellertid efter en eventuell om- och tillbyggnad, och den inteckning som säkerställer statslånet bör alltså till sin förmånsrätt kunna flyttas till den nya 90-procentsgränsen. Möjligheten att erhålla ett nytt statslån för de ifrågasvarande byggnadsarbetena bör för övrigt heller icke vara utesluten. — Det är vidare för det allmänna ett intresse att på lång sikt kunna tillförsäkra föreningslivet ett säkert hemvist, och ett obligatoriskt villkor om skyldighet för lokalägaren att opartiskt och på skäliga villkor upplåta lokalerna åt alla organisationer inom orten bör självfallet åtfölja statens engagemang så länge detta kvarstår. Minst lika viktigt är emellertid att den förlängda löptiden för statslånet bör väsentligt förbättra lokalägarens möjligheter att upptaga och erhålla långfristiga bottenkrediter; som tidigare framhållits bör den som tillhandahåller underliggande kredit känna större trygghet om statslånet i stor utsträckning kvarligger, även sedan byggnaden hunnit åldras.

På grund härav föreslår jag en utsträckning av lånets löptid till 40 år, då det gäller nybyggnad; beträffande övriga låneändamål synes däremot den nuvarande längsta löptiden för statskrediten, 25 år, böra bibehållas i det övervägande antalet fall. Endast då synnerliga skäl föreligger, såsom då ombyggnad av en vällokaliserad anläggning av ekonomiska skäl uppenbarligen är fördelaktigare än en nybyggnad och dessutom blir så omfattande att den med hänsyn till sin utformning och tekniska kvalitet är att i stort sett jämföra med nybyggnad, bör det lånebeviljande organet kunna medge en längre amorteringstid. Amorteringstiden för ombyggnad bör dock ej få vara längre än 30 år. Kortare amorteringstid än 25 år bör kunna föreskrivas, om detta är motiverat med hänsyn till byggnadens ålder och beskaffenhet. Som en naturlig konsekvens av det nyss anförda anser jag det obehövt att beträffande nybyggnader göra åtskillnad mellan sten- och trähus; de senare är för övrigt numera så tillbakaträngda av husbyggnadsutvecklingen att man inte behöver ytterligare accelerera denna utveckling genom skärpta amorteringskrav.

Sedan jag sålunda fixerat min ståndpunkt i fråga om statslånets storlek, förmånsrättsläge och löptid är bestämmandet av de återstående vill-

koren, räntan och subventionens omfattning, väsentligen ett räkne- och avvägningsproblem.

Någon utgångspunkt för kalkylerna är emellertid erforderlig och jag har valt räntan, som jag föreslår till 3 procent. Denna räntefot har visserligen ingen som helst anknytning till dagens och troligen inte heller morgondagens ränteläge för krediter med motsvarande risker. Men det ligger som BK påpekat nära till hands att man här anknyter till räntan för tertiärlånen, helst som dessa via bostadsstyrelsens verksamhet i viss utsträckning redan nu användes för finansiering av lokalanläggningar och troligen kommer att i ökad omfattning bli behövliga för detta ändamål.

Godtages detta förslag, vill det synas som om en subventionsdel, normalt uppgående till 50 å 60 procent av statslånet, med rättighet för det lånebeviljande organet till jämkning nedåt, där så prövas kunna ske, borde kunna medföra den lättnad i finansieringsvillkoren som ter sig erforderlig. Jag vill här genast förutskicka, att mitt förslag även innefattar det tillägget, att amorteringsdelen av statslånet icke som nu skall återbetalas med jämna annuiteter utan enligt den s. k. amorteringsprincipen, d. v. s. med belopp som per år innefattar en lika stor kvotdel av huvudstolen. Då denna följaktligen minskas kontinuerligt under hela löptiden kommer räntebeloppen att sjunka på samma sätt, varför alltså summan av amortering och ränta nedgår längs en rät linje. — Det kan tilläggas att samma system tillämpas i fråga om återbetalningen av tertiärlånen till flerfamiljshus.

Anledningen till att jag valt den sålunda bekrivna metoden för amorteringen av lånen till samlingslokaler är emellertid alls icke den att jag på förevarande punkt velat av principiella skäl anknyta till reglerna för hyreshusbelåningen. Motivet är i stället att jag genom en fortskridande sänkning av statens betalningsanspråk velat skapa utrymme för erforderliga amorteringar på underliggande lån och därigenom öka bottenkreditgivarnas benägenhet att engagera sig i allmänna samlingslokaler. Deras trygghet måste sålunda ökas, om de efter 15 å 20 år kan räkna med amorteringsmöjligheter, som förbättras något för varje år; som tidigare påpekats bör vissheten att statens engagemang kvarstår intill det fyrtionde året verka i samma riktning.

Till närmare belysning av det föreslagna systemet har vissa typkalkyler utförts, vilka redovisas i bilaga till betänkandet.

Av dessa kalkyler framgår, att i jämförelse med rådande förhållanden minskningen i kapitalutgifter är rätt måttlig under de första åren av statslånets löptid men därefter stadigt växer intill den tidpunkt, då amorteringen på bottenkrediten påbörjas. Dessa förhållanden torde tämligen väl ansluta sig till de erfarenheter man ofta gör vid förvaltningen av allmänna samlingslokaler. Under de allra första åren har anläggningen »nyhetens behag» och relationerna mellan inkomster och utgifter blir speciellt

gynnsamma. Senare inträder en viss stagnation, och efter ytterligare några år anmäler sig de första mera påtagliga reparationsbehoven, tiden går vidare — lokalerna har fått sin förankring i ortsbefolkningens medvetande — och förvaltningen löper rutinmässigt, men efter 20 à 30 år ställs lokalägaren inför ett problem: skall lokalerna moderniseras, eller bör man fortsätta driften under oförändrade betingelser? I detta läge bör de föreslagna reglerna för statslånets förräntning och amortering medföra en viss valfrihet. Möjlighet torde således föreligga för lokalägaren att välja det förra alternativet och för ändamålet upptaga ny kredit — även från statens sida — men avvecklingsvägen kan också följas, därvid bottenlångivarens fordran till sist kommer att täckas av anläggningens »restvärde» jämte tomtvärdet. — Självfallet kommer inte verkligheten att alltid anpassa sig efter ett schema som det här beskrivna — men detta torde ändå vara i viss mån representativt.

Sammanfattningsvis föreslår jag alltså, att statslån för allmänna samlingslokaler skall kunna beviljas med normalt 50 procent av låneunderlaget, högst 60 procent därav och ibland mindre än 50 procent; att den räntefria stående delen av lånet skall motsvara 50—60 procent av statslånet och ibland mindre än 50 procent; att statslånets amorteringsdel skall förräntas efter en fast, för hela löptiden bestämd räntefot av 3 procent; att nämnda tid bestämmas till 40 år för nybyggnad (likgiltigt om sten- eller trähus) samt högst 25 år för lån till ombyggnad, om- och tillbyggnad, köp och ekonomisk sanering (i undantagsfall högst 30 år, där ombyggnad eller om- och tillbyggnad av befintlig eller inköpt lokal uppenbarligen är mera fördelaktig än nybyggnad); att avbetalningarna på statslånet sker med lika belopp per år; samt att statslånet säkerställs av in-teckning inom 90 procent av anläggningens värde, varmed bör förstås den verkliga, godtagbara produktionskostnaden (i förekommande fall byggnadskostnaden, köpskillingen eller fastighetsvärdet).

En fråga som här anmäler sig till behandling är huruvida den för tertiärbelånade bostadsfastigheter gällande räntegarantin — för närvarande maximerad till att gälla under 10 år — bör utsträckas till att avse även allmänna samlingslokaler.

BK har besvarat denna fråga jakande med den motiveringen att man bör bereda ifrågavarande bostadskomplement samma lättnad i kapitalkostnaderna som gäller för bostäderna (av BK:s räkneexempel vill det emellertid synas som om man räknat med en 40-årig räntegaranti i fråga om samlingslokaler).

I detta spörsmål får jag anföra följande.

Det råder ingen tvekan om att det skulle vara till fördel för ägarna av allmänna samlingslokaler att erhålla räntegaranti för bottenlånet — allra helst i nuvarande ränteläge. Ett skäl som också kan åberopas härför är att lokalägarna i allmänhet endast i ringa utsträckning torde kunna

utnyttja möjligheten att själva skydda sig mot verkningarna av allmänna räntehöjningar genom upptagande i lågränteperioder av räntebundna bottenlån; de kreditinrättningar som tillhandahåller dylika lån är sålunda på grund av författningsbestämmelser oftast förhindrade att medverka vid bottenbelåning av allmänna samlingslokaler.

Men frågan har även andra aspekter.

Allra först bör man erinra sig det primära syftet med räntegarantisystemet, vilket är att motverka sådana ökningar i kapitalkostnaderna för bostäder som äventyrar en stabil hyresnivå; systemet har för bostädernas inkomstsida sin motsvarighet i den rådande stränga hyreskontrollen. Att analogivis överföra detta system på allmänna samlingslokaler borde därför i konsekvensens namn kräva en liknande övervakning av hyresintäkterna för lokalerna. Till stor del är emellertid dessa av den kommersiella art att de inte bör underkastas en sådan reglering: uthyrningar för festtillställningar är ett typiskt exempel härpå.

Vidare förhåller det sig så att bottenlånen för allmänna samlingslokaler i allmänhet representerar en väsentligt lägre andel av fastighetskapitalet än i fråga om bostadsfastigheter, där t. ex. underliggande krediter i hyreshus motsvarar 60—70 procent av detta kapital. En allmän räntehöjning får därför en relativt sett mindre betydelse i utgiftsstaten för en lokal-anläggning än för en bostadsfastighet.

Det kan slutligen framhållas att, enligt vad jag underhand erfarit, bostadsstyrelsen överväger att beträffande tertiärbelånade centrumanläggningar hos Kungl. Maj:t förorda avlysande eller åtminstone en väsentlig begränsning av räntegarantin såvitt angår de krediter som belöper på i anläggningen inrymda lokaler (jfr s. 51).

På grund härav har jag kommit till den uppfattningen att övervägande skäl föreligger mot införande av räntegaranti för bottenlån i statsbelånade lokalanläggningar av den typ som avhandlas i detta betänkande. I denna fråga har min utredning alltså lett till ett annat resultat än BK:s.

Förfarandet i läneärenden

Såsom omtalats i det föregående har nämnden för samlingslokaler efter mönster av bostadsstyrelsen infört institutet förhandsgranskning (s. 14). Detta har enligt nämndens erfarenheter haft en väsentlig mission att fylla. I åtskilliga fall har emellertid förhandsgranskningen när den — som normalt varit fallet — avsett endast prövning av lokalbehovet för ortens föreningsliv samt granskning av skissritningar och s. k. teknisk beskrivning framstått som otillräcklig för ett pålitligt bedömande av lokalföretagets allsidiga lämplighet och förutsättningarna för planernas framgångsrika genomförande. Bland annat har det, som ovan framhållits, ofta tett sig nödvändigt att komplettera materialet i förhandsgranskningsärende med yttrande från kommunalt håll.

På grund av dessa erfarenheter samt med hänsyn till de i kap. 3 framförda synpunkterna synes det mig angeläget att förhandsgranskningen göras obligatorisk och tillika får en vidgad innebörd; härför talar också, särskilt i dagens läge, angelägenheten av att noggranna och omsorgsfulla överväganden föregår varje statsunderstödd investering.¹

I anslutning härtill vill jag sålunda föreslå, att enskild sammanslutning eller kommun (kommunalt företag) som har för avsikt att anordna allmänna samlingslokaler skall, innan planerna presenteras för det lånebeviljande organet ha samrått med eller erhållit yttrande av:

1. Kommunens beslutande eller verkställande organ (resp. om kommun själv är huvudman för projektet, representanter för föreningslivet).

2. Representanter för skolstyrelsen samt, om detta befinnes erforderligt, vederbörande folkskolinspektör.

3. Om kommunens beslutande eller verkställande organ så finner lämpligt det organ som inom kommunen handlägger frågor om ungdomsvård.

Självfallet måste därjämte en lokalplanerande förening som är ansluten till någon av de stora riksorganisationerna för samlingslokaler under planeringsarbetet upprätthålla nära kontakter med sin huvudorganisation.

I anslutning härtill får jag vidare anföra.

Betr. 1. Samrådet här syftar till att klarlägga behovet inom orten av allmänna samlingslokaler samt att söka åstadkomma en allmängiltig lösning av ortens lokalfråga. Vad som härvid bör dryftas är det långsiktiga lokalbehovet, olika alternativ för byggandet (om- och tillbyggnad av befintlig byggnad, nybyggnad etc.), tomtfrågan, huvudmannaskapet, finansieringen o. dyl. Yttrande i dessa hänseenden, liksom rörande det ekonomiska bistånd som kommun må vara beredd att lämna lokalföretaget, skall åtfölja ansökan om förhandsgranskning.

Jag har övervägt att för tillgodoseende av olika lokala planeringssynpunkter (framtida bebyggelse inom området, vägplanerandet, vatten- och avloppsfrågan) förorda att länsstyrelsens planeringsavdelning obligatoriskt skall yttra sig beträffande varje lokalprojekt, helst som utvecklingen torde

¹ Synpunkter av närbesläktad art har framförts i en skrivelse den 27 maj 1955 från Lantbruksförbundets Byggnadsförening till statens nämnd för samlingslokaler, där det bland annat heter:

»De alltjämt stegrade byggnadskostnaderna i förening med knappheten på statliga lånemedel har gjort, såvitt vi kan bedöma det, att nämnden allt oftare ser sig föranlåten att reservera sig emot storleken av de byggnadsvolymer (byggnadskostnader) de sökande föreningarna inlämna för granskning. - - -

Med anledning av ovanstående föreslår vi att möjlighet till en förberedande granskning ordnas. Detta skulle innebära att, i de fall vi bedömer att vår uppdragsgivares byggnadsprogram leder till en så stor byggnadskostnad att nämnden vid granskningen troligen kommer att begära en omarbetning efter reducerat program, LBF i stället skulle kunna beredas tillfälle att få utförd en förberedande granskning av själva byggnadsprogrammet.

En sådan rent ekonomisk och regionplanemässig programgranskning före det egentliga ritningsarbetet skulle medföra en förenklad och förkortad projektering och framför allt ge respektive förening ett klart besked om hur långt nämnden, i just deras fall, kan sträcka sig i statslånefrågan.»

Denna skrivelse har nämnden överlämnat till mig med hemställan att jag ville taga skrivelsens innehåll i beaktande vid utredningsarbetet.

komma att gå i den riktningen att granskningen av statsunderstödda byggnader mera allmänt anförtros vederbörande länsorgan, vilka härvid skulle ha ledning av enkla planerings- och bidragsnormer. Emellertid bör beaktas att definitiva avgöranden rörande utformningen av och statsunderstöd för allmänna samlingslokaler icke under överskådlig tid framåt torde kunna decentraliseras till lokalorgan: dessa anläggningar är på de flesta ställen av så individuell natur att enbart angelägenheten att upprätthålla en enhetlig praxis motiverar en fortsatt central handläggning av hithörande ärenden. Det får inte heller förglömmas att de till huvudstaden förlagda riksorganisationerna för samlingslokaler — som genom sina medlemmar hittills svarat för lokalfrågornas lösande inom nästan alla bestående samhällsbildningar i landet — med nödvändighet måste inkopplas på flertalet projekt av förevarande art: dessa organisationers allmänna erfarenheter av lokalförvaltning och möjligheter att underlätta finansieringen av anläggningarna har samhället helt enkelt inte råd att undvara. Då det dessutom knappast torde vara möjligt att förverkliga mer än omkring 75 lokalprojekt per år, har jag ansett det riktigt att beslutanderätten i lokalfrågor fortfarande förbehålles ett centralt organ. För att undvika onödig omgång vid ärendebehandlingen bör under sådana förhållanden den medverkan vid planeringen som erfordras från lokalt håll kunna koncentreras till vederbörande kommunala organ. Då emellertid kommunens beslutande eller verkställande organ ej alltid kan överblicka samtliga planeringssynpunkter synes det lämpligt att redan vid förhandsgranskningen förutsätta obligatoriskt samråd med byggnadsnämnden, som därvid bör beakta framförallt lokaliseringsfrågan från general- och stadsplanesynpunkter. — I den mån ritningar färdigställts bör även dessa, före översändandet till det lånebeviljande organet, ha förhandsvis prövats av byggnadsnämnden.

Om detta förslag vinner beaktande och om vidare länsstyrelsernas nuvarande funktioner i fråga om pantvård, bevakning och indrivning utan olägenhet kan överflyttas till central förvaltningsmyndighet, torde länsstyrelserna kunna befrias från uppgiften att vara mellaninstanser för frågor rörande allmänna samlingslokaler. — Det anförda utesluter självfallet inte att det lånebeviljande organet vid behov inhämtar yttrande från länsstyrelsen i samlingslokalärenden.

Betr. 2. Att vederbörande skolstyrelse, eventuellt också folkskolinspektören, bör medverka i förhandsgranskningsärenden framgår direkt av vad som anförts i avsnittet »Skolor och allmänna samlingslokaler» (s. 54 ff.).

Betr. 3. Motiven till ifrågavarande utvidgning av planeringsinstitutet redovisas i kap. 5.

Det kunde kanske tyckas att de här framlagda förslagen är ägnade att tynga eller t. o. m. byråkratisera handläggningen av lokalfrågor. Häremot bör framhållas att varje påbyggnad av förhandsgranskningen måste i mot-

svarande mån underlätta prövningen av själva låneärendet (som även eljest bör förenklas). Till detta kommer att man vid en omsorgsfull prövning av de allmänna förutsättningarna för ett lokalprojekt kan på förhandsgranskningsstadiet efterge kravet på både skissritningar och teknisk beskrivning till den blivande byggnaden; det bör räcka med ett lokalprogram och en ungefärlig kostnadsram. De önskemål som framförts i LBF:s skrivelse till statens nämnd för samlingslokaler (s. 80) torde alltså kunna beaktas med den uppläggning av förfarandet i låneärenden som jag här förordar.

Slutligen vill jag understryka vikten av att det lånebeviljande organet genom lämpliga anvisningar och formulär underlättar den förberedande handläggningen av lokalärendena.

Själva låneansökningen kan som redan nämnts förenklas. Det är dock inte möjligt att bedöma en låneansökan utan tillgång till skissritningar, teknisk beskrivning och kostnadskalkyl. Sådana handlingar måste alltså obligatoriskt åtfölja låneansökningen. Det kan härvid inträffa att det lånebeviljande organet har detaljerinringar att framföra mot byggnadsplanerna. För att undvika förseningar vid låneärendets handläggning till följd härav kan det vara lämpligt att skissritningar och teknisk beskrivning blir föremål för speciell granskning innan låneärendet anhängiggöres. En sådan granskning bör emellertid kunna undanstökas ganska snabbt sedan de allmänna förutsättningarna för lokalprojektet varit föremål för bedömning. Detta andra stadium av förhandsgranskningen blir väl för övrigt överflödigt i de fall där man redan från början kan hänvisa till vissa typritningar.

Tilläggas bör att hinder naturligtvis inte möter mot att skissritningar och teknisk beskrivning presenteras redan vid den »allmänna» förhandsgranskningen och därvid granskas av det lånebeviljande organet. Under sådana förhållanden kan den sedermera inkommande låneansökningen bli så att säga från början definitiv.

Handläggningen av låneansökningar har under de senaste åren gjorts beroende av ett särskilt kvoteringsssystem (jfr s. 15). Det finns anledning förutsätta att detta tills vidare måste bestå, varvid självfallet »diversekvoten» får utvidgas, eftersom denna framdeles skall omfatta även de lokalprojekt som hittills erhållit statstöd med anlitande av bidragsanslaget för allmänna samlingslokaler, d. v. s. det anslag som tagits i anspråk för anläggningar som till huvudman haft kommun. Med sådana anläggningar bör vid kvoteringen jämnställas dem som äges och förvaltas av helkommunala företag i bolags-, förenings- eller stiftelseform.¹ — Att detta i sin

¹ Till undvikande av missförstånd bör måhända utsägas att samlingslokaler inom sådana centrumanläggningar som kan tertiärbelånas av bostadsstyrelsen självfallet icke omfattas av här avsedda kvoter.

tur förutsätter ett ökat låneanslag är självklart. Frågan härom avhandlas närmare i kap. 8.

Kvoteringen av låneanslaget är en angelägenhet mellan den lånebeviljande myndigheten, riksorganisationerna för samlingslokaler samt arbetsmarknadsstyrelsen. På denna bör ankomma att, med ledning av statsmakternas direktiv och det sysselsättningspolitiska läget, medverka till och i förekommande fall dirigera investeringsverksamheten för ändamålet. Inom den sålunda givna ramen bör emellertid det lånebeviljande organet och riksorganisationerna äga valfrihet att prioritera sådana objekt som med hänsyn till sin turordning i »lånekön» samt lokala och andra hänsyn finnes berättigade till företräde. Överhuvud är således ett intimt samarbete erforderligt mellan de nämnda instanserna. Då en dylik koordination redan nu med framgång praktiseras, torde det vara tillfyllest att här understryka vikten av att de berörda parterna vinnlägger sig om en fortsatt smidig samverkan på förevarande område.

Övriga frågor

Beträffande säkerheten för statslån har i det föregående uttalats att denna bör bestå av inteckning inom viss gräns av anläggningens värde. Undantag bör emellertid medgivas från detta krav under samma förutsättningar som gäller för bostadsstyrelsens låneverksamhet. Kommun bör alltså inte avkrävas inteckningssäkerhet för statslån som lämnats till lokalanläggning i kommunens direkta ägo, och helkommunalt företag bör likaledes befrias från sådant anspråk under förutsättning att vederbörande primärkommun iklätt sig borgen för låneavtalets rätta fullgörande. Därest synnerliga skäl föreligger vill jag vidare, ehuru med en viss tvekan, förorda att lokalanläggningar på mark som innehaves med nyttjanderätt under lägst 40 år från tiden för lånets utbetalande skall kunna belånas därest kommunal borgen för lånet ställes. Anledningen till detta förslag är att man inom statens nämnd för samlingslokaler i ett par fall funnit lokaler på ofri grund i och för sig ägnade att fungera som allmänna samlingslokaler, därvid man samtidigt konstaterat att den expropriation av markområdet som med stöd av 1 § 8. och 102 § expropriationslagen möjligen skulle kunna ske, är förenad med kostnader som överstiger markvärdet. — Det förutsattes dock att lån som här avses icke lämnas med mindre synnerliga skäl föreligger.

Liksom nu är fallet bör naturligtvis tomträtt till mark likställas med äganderätt. Avsaknaden av särskilt tomtpris som eljest skulle ha inräknats i produktionskostnaden kommer i dylika fall till synes i utgiftsstaten — samt därmed i förvaltningskalkylen — och måste följaktligen påverka bedömningen av lånets storlek och villkor i samma mån som engångsutgiften för ett tomtköp.

Vidare vill jag här beröra ett par specialfrågor som synes vara av den vikt att de tarvar en särskild kommentar.

Den första av dessa gäller sådan bostad för tillsyningsman som regelmässigt inrymmes i större eller medelstora lokalanläggningar. För dylika anläggningar är, enligt den mening som riksorganisationerna för samlingslokaler enhälligt hyser, en bostad av detta slag ett välbehövt, i vissa fall t. o. m. omistligt komplement; beträffande smärre anläggningar anses åter bostaden kunna undvaras. Till denna ståndpunkt har såväl kungörelsen 1942:913 som praxis tagit hänsyn, och det är uppenbart att den föreslagna nya definitionen på allmänna samlingslokaler bereder möjlighet till fullföljande av denna praxis; uttrycket »jämte därtill hörande erforderliga utrymmen» får sålunda anses omfatta även vaktmästarbostad.

Beträffande en sådan bostad kunde möjligen invändas att den, ehuru tillkommen med statens ekonomiska bistånd, likväl är undantagen från de övriga bestämmelser som gäller i fråga om statsbelånade bostäder. Till detta är emellertid att svara, att ifrågavarande vaktmästarbostäder har karaktären av tjänstebostäder och att de allmänt torde uthyras till priser som understiger marknadshyror; ett avtal av sådan innebörd gäller t. ex. mellan FHR och vederbörande fackförbund. Under sådana omständigheter synes man sakna anledning framlägga särskilda förslag rörande lånevillkor beträffande i lokalanläggningar inrymda bostäder för tillsyningsmän. Med hänsyn till föreliggande möjligheter att under vissa förutsättningar bereda barnfamiljer hyreslättnad i form av familjebostadsbidrag och bränslebidrag bör emellertid tillses att de bostäder som anordnas i lokalanläggningar utformas så att de uppfyller villkoren för dylika bidrag.

En andra fråga som här torde få dryftas är den som gäller det allmännas kontroll över statsbelånade lokalanläggningar. För närvarande tillgodoses denna i flertalet fall därmed att vederbörande kommun utser en revisor att deltaga i granskningen av lokalförvaltningen, alternativt — ehuru ej så ofta — en ledamot i den styrelse som utövar denna förvaltning; härjämte gäller att lokalägaren årligen skall tillstålla nämnden för samlingslokaler ett exemplar av de handlingar som ingår i styrelsens årsredovisning samt avskrift av revisionsberättelsen och vederbörligt årsmötesprotokoll.

BK har nu föreslagit (s. 150) att som villkor för det statliga stödet skall gälla att kommunen är företrädd i vederbörande företags styrelse.

Något behov av en sådan skärpning av lånevillkoren föreligger enligt min mening icke och har för övrigt icke stöd i de erfarenheter man vunnit hos statens nämnd för samlingslokaler. Liksom hittills torde sålunda kommunalt representantskap i revisionen för lokalföretaget vara tillfyllest från kontrollsynpunkt — kommunen själv naturligtvis obetaget att uppställa krav på att bli företrädd i styrelsen. Det synes emellertid angeläget att det allmännas medverkan i revisionsarbetet får ett fastare och mer enhet-

ligt innehåll. För detta ändamål synes det lämpligt att det lånebeviljande organet utarbetar en instruktion för kommunala revisorer, innefattande bland annat rapporteringsskyldighet till nämnda organ rörande sådana omständigheter som erfarenhetsmässigt är av vikt för bedömandet av lokal-företagets skötsel och ekonomi. En sådan instruktion — som före revisorsvalet bör tillställas kommunen — innefattar också en viss garanti för att kommunen skall inse betydelsen av att en för ändamålet kvalificerad person väljes till revisor: denne skall fungera ej blott som kommunens utan även i viss mån som det lånebeviljande organets förtroendeman vid kontrollen av lokalförvaltningen. -- Om detta förslag godtages torde man utan olägenhet kunna slopa den generella förpliktelsen för lokalägarna att årligen för central granskning insända avskrifter av årsredovisningen. Liksom hittills bör dock gälla att det lånebeviljande organet på anfordran skall äga utfå sådana handlingar samt även eljest ha rätt till fullständig insyn i allt som rör lokalägarens räkenskaper och förvaltning.

Beträffande övriga lånefrågor torde sammanfattningsvis kunna sägas att de nuvarande i kungörelsen 1942: 913 givna föreskrifterna i allt väsentligt kunna efterbildas i en blivande låneförfattning. Härvid bör dock en allmän förenkling av bestämmelserna eftersträvas.

KAPITEL 5

Ungdomslokaler

I detta kapitel behandlas frågor rörande statens stöd för anordnande av lokaler, som uteslutande eller till huvudsaklig del är avsedda för ungdomsverksamhet. Spörsmålet om stöd för anskaffning av inventarier i sådana lokaler dryftas dock i ett följande kapitel, som behandlar hela frågan om utrustningsbidrag för olika slag av lokaler.

Stödformer och erfarenheter

Såsom framgått av det tidigare redovisade enkätmaterialiet har de allmänna samlingslokaler, som med stöd av bidrag eller lån av statsmedel har tillkommit för att tillgodose föreningslivets behov, jämväl i viss utsträckning kunnat bereda utrymme för den aktivitet, som utövas av icke föreningsansluten ungdom. Nämnden för samlingslokaler har genom praxis i sin låneförmedlande verksamhet stött en utveckling som gjort detta möjligt. I sina utlåtanden över låneansökningar har nämnden sålunda förordat att den kostnad, som utgör underlag för beräkningen av lånets storlek, skall få innefatta jämväl i byggnaden inrymda smärre hobbylokaler och liknande utrymmen, avsedda huvudsakligen för föreningslös ungdom. I ett ärende, som behandlades 1952 (Folkets hus i Kvarnsveden), förordade nämnden, att en något större sådan lokal skulle få betraktas som allmän samlingslokal. Genom sitt beslut i låneärendet godkände Kungl. Maj:t denna vidgade tolkning av begreppet allmänna samlingslokaler.

Praxis i låneärenden innebär sålunda numera, att samlingslokalslån även må avse kostnaden för ungdomslokaler, som förlägges i direkt anslutning till allmänna samlingslokaler. Samlingslokalslån till helt fristående ungdomslokal har dock ej vid något tillfälle beviljats. På åtskilliga håll, framför allt i de större städerna och eljest inom kommuner med stora tätortsbildningar, där särskilda och i förhållande till allmänna samlingslokaler fristående anläggningar för ungdomsverksamhet är erforderliga, har de med stöd av statslån tillkomna lokalerna därför icke varit tillfyllest. Mångenstädes har kommunerna, ofta i samverkan med de kyrkliga församlingarna och av ungdomsorganisationerna bildade ungdomsråd, anordnat särskilda ungdomsgårdar, i vilka olika former av klubbverksamhet,

studiearbete och samkväm anordnas för att bereda den föreningslösa ungdomen en lämplig fritidssysselsättning.

För skapandet av ungdomsgårdar eller motsvarande anläggningar för verksamhet bland den icke föreningsanslutna ungdomen finnes icke några generella statsbidrag eller -lån. I vissa fall kan som nämnts utrymmen för ungdomsverksamhet anordnas i direkt anslutning till vanliga samlingslokaler och kan i dylikt fall, om de betingar en ringa kostnad i förhållande till byggnadsprojektet i dess helhet, finansieras med samlingslokalslån.¹ Är anläggningen inrymd i bostadsfastighet eller s. k. centrumanläggning kan den ofta finansieras med tertiärlån enligt reglerna för den statliga bostadskrediten. Vad helt fristående ungdomsgårdar beträffar torde emellertid den enda ifrågakommande statliga stödformen vara bidrag från allmänna arvsfonden. Enligt grunderna för bidrag från allmänna arvsfonden, vilka närmare utvecklas i följande avsnitt, kan såväl byggnads- som inventariekostnaderna täckas till hälften med dylika bidrag. Emellertid är bidragsgivningen ur arvsfonden för ungdomsverksamhet av begränsad omfattning och täcker ej behovet på detta område. Härtill kommer att driftkostnaderna för en ungdomsgård eller liknande anläggning, vars verksamhet av naturliga skäl inte kan göras räntabel utan att syftet med den äventyras, praktiskt taget helt måste täckas av bidrag från kommun, församling eller annan. Någon form av statligt stöd för driftens finansiering finnes ej.

Beträffande verksamheten vid ungdomsgårdar må anföras följande ur ett av barnvårdsförvaltningen i Stockholm i maj 1954 avgivet betänkande med titeln *Ungdom och fritid*.

Ungdomsgårdarna skola ge ungdomarna möjligheter att under otvungna former komma tillsammans med kamrater och vänner — i studie- och hobbycirklar, i en intressegrupp, vid ett sällskapsspel eller i samspråk över en kopp kaffe. Fritidssysselsättningen bedrivs i enlighet härmed dels såsom öppen verksamhet, dels organiserad i intressegrupper eller klubbar.

Den öppna verksamheten vill ge ungdomarna en möjlighet att delta i ungdomsgårdarnas gemenskap, utan att de därför behöva binda sig för någon bestämd sysselsättning. Vissa lokaler ställas till förfogande, där ungdomarna kunna träffas för samspråk och förströelse. Som regel finns i lokalerna tillgång till sällskapsspel och tidningar samt möjlighet att lyssna på radio eller grammfon. Lokaler för bordtennis bruka anslutas till den öppna verksamheten liksom även ungdomskafé eller en enklare kantinservering. För många ungdomar blir den öppna verksamheten en inkörspport till deltagande i verksamheten inom klubbar och intressegrupper. Genom olika initiativ, såsom anordnande av enkla tävlingar, filmförevisning eller annan underhållning, samt genom vidtagande av andra åtgärder, som väcka intresse och lust till aktivitet, söka ungdomsgårdarna främja denna utveckling. Mer eller mindre regelbundet — beroende på lokalresurser och ekonomiska förutsättningar — anordnas ungdomsaftnar, samkväm, danstillställningar, söndagsutflykter och andra arrangemang för ungdomen i bostadsområdet eller stadsdelen.

¹ I det ovannämnda Kvarnsveden-ärendet motsvarade kostnaden för ungdomslokalen 7 å 8 % av totalkostnaden.

Den i *intressegrupper och klubbar* organiserade verksamheten — den slutna linjen — är den dominerande. Olika organisationsformer prövas efter hand. På en del gårdar har man bildat självständiga klubbar för varje sysselsättningsgren, på andra ha klubbarna sektioner för olika sysselsättningsformer. Även beträffande uppdelningen på skilda åldrar tillämpas olika principer. En strikt åldersfördelning har visat sig mer nödvändig bland flickor än bland pojkar. De grupper, som syssla med amatörteater, revy och musik bilda ofta självständiga enheter.

Den kring speciella intressen uppbyggda verksamheten omfattar ett trettiotal olika fritidssysselsättningar, bl. a. sömnad, vävning, matlagning, spädbarns- och skönhetsvård, trä- och metallslöjd, modellbygge, motor, foto, bridge, schack, teater, musik och målning. Amatörteater och revyverksamhet har under senare år samlat det största antalet deltagare närmast följd av grupper, som syssla med träslöjd. Balett och rytmik har samlat många deltagare bland flickorna. Av övriga verksamheter må särskilt nämnas musiklyssnargrupperna och modellflygklubbarna, vilka redovisa ett relativt stort deltagarantal.

Det har under senare år skett en medveten förskjutning från de kring speciella intressen eller hobbies organiserade grupperna till klubbar av »föreningstyp» med mer differentierad verksamhet. Man har här tagit fasta på den naturliga sammanhållningen inom gänget och låtit sysselsättningarna växa fram spontant. De klubbar, som på detta sätt vuxit fram, ha i stor utsträckning självstyrelse. De handha egna klubbkassor, anordna samkväm, träffar och utflykter, planera resor (icke sällan till utlandet), inreda egna klubblyor etc. Den verksamhet som sålunda vuxit fram är numera den till omfattningen största inom ungdomsgårdarna. Inom pojkk- och flickklubbarna och de s. k. blandade gängen sysselsättes sålunda mer än hälften av det samlade antalet deltagare i den »slutna» verksamheten vid ungdomsgårdarna.

Grupper och gäng av tonåringar bilda ibland på eget initiativ klubbar av olika slag och begära att få hålla till på ungdomsgården. Det har ansetts betydelsefullt, att sådana spontana klubbildningar understödjas och ges möjlighet att utveckla sin verksamhet.

Ledningen av varje ungdomsgård i Stockholm handhaves av gårds- eller klubbeförestandare, som för sitt arbete vid ungdomsgården uppstår ett arvode av 200—300 kronor per månad. Vid hans sida står ett varierande antal klubbledare, som erhåller arvode av 4—6 kronor per timme. Rekryteringen av lämpliga ledare har vållat särskilda problem, och speciella utbildningskurser har måst anordnas för ändamålet. Man eftersträvar att få ledarutbildningen lokalt förankrad, och i linje härmed söker man animera föräldrar och andra vuxna inom bostadsområdet till medverkan i klubbarbetet vid ungdomsgårdarna. Problemet att för sådan verksamhet, varom här är fråga, erhålla lämpliga och dugliga ledare, som kontinuerligt ägnar sig åt uppgiften, torde så gott som överallt vara svårlöst, och i själva verket är naturligtvis detta spörsmål helt avgörande för verksamhetens nytta och framgång.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen finnes i ungdomsgårdarna ibland inrymt ett ungdomskafé. Av de 25 kommunala ungdomsgårdar som redovisas i det förutnämnda betänkandet finnes ett sådant ungdomskafé inrättat vid åtta. I sitt betänkande om ungdomens fritidsverksamhet (SOU

1947: 12) intog ungdomsvårdskommittén en mycket positiv ståndpunkt till ökat inrättande av ungdomskaféer, som kommittén ansåg vara behövliga och nyttiga för verksamheten särskilt bland ungdomar, som är svåra att intressera för andra former av fritidssysselsättning än film, dans m. m. I syfte att stödja tillkomsten av sådana ungdomskaféer föreslog ungdomsvårdskommittén inrättande av en särskild bidragsverksamhet för inredning och utrustning av ungdomskaféer. Kommitténs förslag gick ut på, att staten skulle bevilja ett engångsbelopp av 50 000 kronor att såsom försöksverksamhet fördelas till ett antal ungdomskaféer med förslagsvis 3 000—3 500 kronor till varje. Kommittén förutsatte härvid, att lån av statsmedel för anordnande av ungdomskaféer skulle kunna erhållas inom ramen för långivningen till allmänna samlingslokaler. I utlåtande över denna del av kommitténs förslag anförde statens nämnd för samlingslokaler, att nämnden icke hade något att erinra mot en dylik utvidgning av verksamheten, förutsatt att medelsanvisningen höjdes, så att icke föreningslivets intressen bleve lidande på stödgivningens utvidgning. Ungdomsvårdskommitténs här ifrågavarande förslag har emellertid icke föranlett någon åtgärd av statsmakterna.

I sitt ovannämnda betänkande (s. 94 ff.) lämnade ungdomsvårdskommittén en redogörelse för verksamheten vid Johanneshovsgårdens i januari 1945 öppnade ungdomskafé i Stockholm, stadens första kommunala ungdomskafé. Enligt vad jag har inhämtat är erfarenheterna av verksamheten vid ungdomskaféet under de tio år som det har varit i funktion mycket goda. Ungdomskaféet är förlagt i omedelbar anslutning till en av barnavårdsnämnden driven ungdomsgård, vilken under dagarna utnyttjas som barnstuga. Kaféet fungerar som en ungdomsgårdens uppsamlingspunkt. Ungdomar, som ännu inte har någon ordnad fritidssysselsättning utan mer eller mindre planlöst driver omkring på gatorna blir snart medvetna om kaféets existens. De blir nyfikna, lockas till kaféet av dess atmosfär, av den möjlighet det erbjuder att fördriva en kväll i samspråk med kamrater vid en kopp kaffe, vid ett sällskapsspel eller över en tidning. Priserna för förtäringen är satta mycket lågt, varför anspråken på fickpengarna är små. Nykomlingen får snart av de kamrater han möter på kaféet höra berättas om den klubbverksamhet de deltar i på ungdomsgården eller han märker, att någon kamrat en kväll försvinner in genom dörren i kaféets fondvägg för att ägna sig åt hobbyarbete eller repetera med amatörteaterklubben. När det blir »öppen afton» i ungdomsgårdens samlingsal, går han dit, och snart nog är han själv mitt uppe i ungdomsgårdens aktivitet.

På detta sätt kan ett ungdomskafé tjäna ändamålet att till nyttig, stimulerande och fostrande fritidsverksamhet »slussa» in ungdomar, som eljest skulle fördriva sin fritid på gator och vägar, kanske rekryteras av ligor och möjligen så småningom utvecklas till ett direkt vårdproblem för de kommunala barnavårdsmyndigheterna.

Såsom redan ungdomsvårdskommittén framhöll i sitt betänkande är ett ungdomskafé icke ekonomiskt självbärande. Principen bör vara att kaféet står öppet för alla ungdomar, och något förtäringstvång bör ej förekomma. Serveringen bör vara ordnad i marketenteriform med en bardisk, och priserna bör hållas så låga som möjligt. Erfarenheterna från Johanneshovsgården visar, att intäkterna på serveringen kan täcka kostnaderna för inköp av konsumtionsvaror och ge ett överskott av omkring 1 000 kronor för helt år. Emellertid måste då kostnaderna för såväl avskrivningar på lokal och inventarier som lön till serverings- och städningpersonal samt föreståndare täckas i annan ordning. För detta ändamål torde i flertalet fall löpande driftbidrag från kommunen eller församlingen erfordras.

Bidrag från allmänna arvsfonden

Avkastningen av allmänna arvsfonden samt två tredjedelar av det belopp som årligen tillfaller fonden genom arv, gåva eller testamente skall enligt 1928 års lag om allmänna arvsfonden användas för ändamål, som främjar barns och ungdoms vård och fostran. Understöd får enligt lagen ej lämnas för åtgärd, vars bekostande åligger stat eller kommun.

Understöd från allmänna arvsfonden utgår dels till olika institutioner, dels till enskilda personer. De förra understöden avser daghem, lekskolor, eftermiddagshem och liknande småbarnsinstitutioner, barnkolonier samt olika slag av ungdomslokaler, främst lokaler för ungdomens fritidsverksamhet. Understöd till enskilda personer utgår för studier och yrkesutbildning samt för anskaffande av invalidfordon. Såsom allmänt villkor för bidrag gäller att medlen skall användas för verksamhet som berör barn och ungdom under 21 år.

Bidrag till fritidslokaler för ungdomsverksamhet (ungdomsgårdar, sommarhem, scoutstugor o. s. v.) beviljas i regel endast för uppförande av byggnad, för inköp av befintlig byggnad, för erforderliga ombyggnads-, tillbyggnads- och förbättringsarbeten samt för anskaffande av inventarier. Till driftkostnader, vartill även hänföres reparationer för löpande underhåll, utgår ej bidrag. Bidrag beviljas enligt praxis i allmänhet ej för lokaler för undervisningsändamål eller för idrottsanläggningar. Ej heller har bidrag hittills beviljats politisk organisation. Såsom villkor för bidrag till ungdomslokal gäller att lokalen skall stå öppen för alla ideella ungdomsorganisationer på orten. Bidrag utgår i regel med högst 50 procent av kostnader för lokal eller inventarier.

Tillgången av medel för utdelning från allmänna arvsfonden varierar av naturliga skäl från år till år. Då knapphet på medel föreligger i förhållande till summan av de för olika ändamål sökta beloppen brukar enligt praxis viss prioritet givas för sådana ansökningar, som avser understöd åt barnverksamhet. Ungdomslokaler kommer alltså i sådana fall i andra hand.

Tabell 12. Understöd från allmänna arvsfonden för ungdomsverksamhet 1952—54, fördelade på bidragsmottagare.

	År	Understöd beviljade till							
		scout- orga- nisation	religiös samman- slutning tillh.		kom- mun	nykter- hetsorga- nisation	idrotts- orga- nisation	annan huvud- man	tillhopa
			sv. kyrkan	annat samfund					
Antal bidrag	1952	15	3	20	4	2	1	8	53
	1953	13	2	23	4	5	3	15	65
	1954	19	8	33	4	5	2	25	96
Belopp, kronor	1952	161 900	36 900	317 550	91 000	3 150	40 000	136 200	786 700
	1953	232 400	25 000	323 600	345 000	99 000	14 500	301 400	1 340 900
	1954	204 650	119 900	628 940	217 700	13 250	2 380	466 700	1 653 520

Tabell 13. Understöd från allmänna arvsfonden för ungdomsverksamhet 1942—54, fördelade på ändamål.

	År	Understöd avseende		
		anordnande av lokal	inköp av inventarier	såväl anord- nande av lokal som inköp av inventarier
Antal bidrag	1952	20	10	23
	1953	29	15	21
	1954	28	23	45
Belopp, kronor	1952	337 200	45 550	403 950
	1953	757 050	73 800	510 050
	1954	1 352 520	301 000	—

Bidrag från allmänna arvsfonden beviljas av Kungl. Maj:t, och ärendena handlägges inom socialdepartementet. Över ansökningar om bidrag för ungdomslokaler inhämtas regelmässigt yttrande av länsstyrelsen, som brukar höra landsfiskal eller annan statlig ortsmyndighet samt därjämte barnavårdsnämnden eller annat kommunalt organ, som handlägger ungdomsfrågor, och ibland även läkare på orten. Vidare inforas utlåtande av socialstyrelsen och i vissa fall av statens nämnd för samlingslokaler.

En redogörelse för den bidragsgivning, som bedrivs med stöd av medel ur allmänna arvsfonden lämnas i bostadskollektiva kommitténs betänkande om samlingslokaler (s. 132 ff.). Av redogörelsen framgår, att stödgifningen till ungdomsverksamhet har ökat på senare år och numera avser ungefär hälften av det belopp, som årligen utdelas från fonden.

I ovanstående två tabeller redovisas ytterligare uppgifter om den nu ifrågasvarande bidragsgivningen. Tabell 12 visar hur de bidrag som utdelats under åren 1952—54 fördelar sig på olika kategorier av huvudmän. Frikyrkliga

organisationer har, såsom framgår av tabellen, erhållit det mest omfattande stödet, både i antal bidrag och i bidragsbelopp räknat. Stödet till nykterhets- och idrottsorganisationer har däremot varit av ganska ringa omfattning. Skälet härtill torde främst vara, att sådan ungdomsverksamhet, som bedrivs av dessa två typer av organisationer, kommer i åtnjutande av tämligen rikligt stöd av staten på annat sätt.

I tabell 13 redovisas för samma tid hur de beviljade bidragen fördelar sig på de två huvudändamålen, anordnande av lokaler och anskaffande av inventarier. För 1952 och 1953 är siffrorna föga upplysande, enär ett stort antal bidrag avser båda ändamålen. För 1954 har ett försök gjorts att med ledning av de i vederbörliga konseljhandlingar befintliga ansökningshandlingarna särskilja även sådana belopp, som avser det sistnämnda slaget av bidrag, på de två huvudändamålen. Då det underliggande materialet i ett mindre antal av ärendena vid denna undersökning icke var tillgängligt, är uppdelningen ej exakt men torde i huvudsak vara riktig. Under 1954 beviljade understöd för anskaffande av inventarier utgör, i bidragsbelopp räknat, inemot en fjärdedel av stödet till anordnande av lokaler. Motsvarande tal för de två andra åren kan ej erhållas ur tabellen, men de uppgifter som ligga till grund för siffrorna i tabellen, ger närmast vid handen, att någon enhetlig proportion mellan stöd till lokaler och stöd för inventarieanskaffning icke föreligger. Å andra sidan är det icke heller troligt, att det råder någon mera betydande skillnad i detta hänseende mellan utdelningarna ett år och ett annat.

Utredningsmannens förslag

Allmänna synpunkter

Man kan med hänsyn till olikheter i fråga om ändamål och utformning schematiskt särskilja tre typer av ungdomslokaler. Den första är lokaler, som betjänar den föreningsanslutna ungdomen. Hit hör diskussionslokaler för politiska ungdomsföreningar och nykterhetsorganisationernas ungdomsloger, möteslokaler för juniorföreningar med religiös prägel, scoutstugor o. dyl. En annan typ utgöres av lokaler, som uteslutande eller huvudsakligen avser att bereda utrymme för den icke föreningsanslutna ungdomens aktivitet, t. ex. ungdomsgårdar och ungdomskaféer. Ett tredje slag av ungdomslokal, slutligen, är sådana mindre rum för hobbyverksamhet som visserligen i första hand är avsedda för föreningslös ungdom men är inrymda i lokaler, vilka till sin huvuddel betjänar föreningslivet.

Gemensamt för ungdomslokaler av alla slag, för vilka lån eller bidrag erhålles av statsmedel, oavsett om stödet härrör från allmänna arvsfonden eller från anslaget för samlingslokaler, är att de opartiskt skall hållas tillgängliga för föreningar av skilda slag på orten. Även om detta villkor formellt är uppfyllt, kan det dock råda väsentliga skillnader mellan lokaler av olika slag, när det gäller den omfattning, i vilken de faktiskt tjänar

det angivna syftet. Ehuru en scoutstuga formellt hålles tillgänglig för alla organisationer, som önskar hyra den, så är i allmänhet dess interiör så särpräglad, att den i praktiken knappast lämpar sig för användning av andra än just scouter. På likartat sätt kan miljödetaljer i en av religiös organisation inredd lokal — ofta nog tillkomna just i avsikt att påverka lokalens besökare i en ur organisationens synpunkt positiv anda — medföra att lokalen icke får den allmänneliga karaktär och den vida användbarhet, som är statsstödets syfte. Redan det förhållandet att en ungdomslokal är inrymd i en frikyrkobyggnad eller annan byggnad, som i och för sig har karaktären av symbol för de speciella åsikter och den verksamhet som är lokalägarens, torde mången gång vara ägnat att begränsa dess verkningskrets på ett sätt som icke helt står i samklang med principerna för statens stödgivning på förevarande område. En annan sak är att den inom de flesta organisationer kännbara bristen på lämpliga ungdomsledare naturligen har medfört en begränsning av föreningarnas benägenhet överhuvud att åtaga sig huvudmannaskap för lokaler, öppna för föreningslös ungdom. I vissa fall kan de särdrag, som begränsar en lokals användbarhet, framstå som oupplösligt förbundna med viss verksamhet, vars värde för ungdomsvården icke minskas härigenom. Så synes t. ex. vara fallet med scoutlokaler.

Jag övergår nu till att diskutera frågan om statligt stöd för lokaler av olika slag. Vad först angår ungdomslokaler, avsedda att betjäna föreningsverksamheten, kan det icke råda tvekan om att dessa i och för sig — enligt den tolkning av begreppet allmänna samlingslokaler som jag har förordat och som överensstämmer med bostadskollektiva kommitténs definition — kan hänföras till allmänna samlingslokaler och alltså finansieras med stöd av statslån. Mitt i förgående kapitel närmare utvecklade förslag till bestämmelser om lån för samlingslokaler innefattar, att sådant lån till halva beloppet, vid behov högst 60 procent, skulle utgöras av en räntefri, stående del. Lån skulle utgå med högst 50 procent eller vid behov högst 60 procent av produktionskostnaden. Detta innebär, att den statliga kapitalsubventionen för ungdomslokaler, vilka finansieras med stöd av samlingslokalslån, skulle uppgå till högst 36 procent av produktionskostnaden. Enligt reglerna för bidrag från allmänna arvsfonden kan samma slags lokaler finansieras med sådant bidrag. I dylikt fall utgör bidraget, i vad det avser lokalen, högst 50 procent av produktionskostnaden, vilket innebär att subventionen i den ena formen skulle bli betydligt högre än i den andra.

Det kan ej vara tillfredsställande, att en dylik disproportion mellan statliga subventioner för samma ändamål får bestå, allenast därför att den ena härrör ur fondmedel och den andra ur medel på riksstatsanslag. När det är fråga om lokaler av principiellt samma slag bör subventionens storlek avvägas efter enahanda grunder, oavsett från vilken källa den kommer. Det torde vara desto mera angeläget att åstadkomma paritet i

detta avseende som de väsentligt förmånligare bidragen från allmänna arvsfonden i stor utsträckning synes ha kommit lokaler till godo, vilka på grund av sådana egenheter i sin interiör eller sin allmänna prägel som ovan berörts, måhända har en snävare användbarhet än de lokaler som finansierats med samlingslokalslån. I ett följande kapitel föreslår jag en ökad bidragsgivning med arvsfondsmedel för inventarieanskaffning. Då detta skulle medföra att det belopp som står till förfogande för lokaländamål reduceras, framstår en begränsning av bidragen för sistnämnda ändamål som än mer befogad.

I enlighet med vad jag här anfört får jag föreslå, att praxis vid beviljandet av arvsfondsbidrag för lokaländamål ändras därhän, att bidrag för lokaler, vilka i likhet med allmänna samlingslokaler primärt är avsedda för föreningslivets behov, i regel icke beviljas till högre belopp än som motsvarar den subvention som erhöles om lokalen belånades med samlingslokalslån. Det synes dock ej påkallat att fastställa någon fix gräns för arvsfondsbidragen. Liksom hittills bör storleken av sådana bidrag avgöras av Kungl. Maj:t under hänsynstagande till de i varje enskilt fall föreliggande särskilda omständigheterna. Beträffande en särskild kategori av lokaler, ungdomskaféer, föreslår jag dock att arvsfondsbidrag skall kunna utgå till belopp som motsvarar upp till 50 procent av produktionskostnaden. Härtill återkommer jag i följande avsnitt.

Vad härefter angår sådana i huvudsak för föreningslös ungdom avsedda hobbyrum och andra mindre utrymmen som inbygges i föreningslokaler får jag anföra följande. Kostnaden för dylika utrymmen har hittills regelmässigt räknats in i låneunderlaget. Sådana lokaler är oftast så små i förhållande till anläggningen i dess helhet, att de spelar en obetydlig roll ur kostnadssynpunkt. De kan också, även om de är avsedda för föreningslös ungdom, i viss mening sägas betjäna föreningslivets intressen, såtillvida som de i praktiken ofta fungerar som ett slags upptagningsmekanism, i det de »slussar» den föreningslösa ungdomen in i föreningarna. Samma syfte tjäna ungdomskaféer, som anordnas i anslutning till allmänna samlingslokaler. Att sådana utrymmen är av betydelse för att attrahera den föreningslösa ungdomen till föreningarna bestyrkes även av de erfarenheter som redovisas i svaren på lokalägarenkäten.

Jag anser sålunda, att hobbylokaler och andra smärre utrymmen, inbyggda i föreningslokaler, ävensom ungdomskaféer bör kunna innefattas i belåningen, ehuru de icke i sträng mening kan rymmas i begreppet allmänna samlingslokaler.

Vad slutligen beträffar lokaler, som är avsedda uteslutande eller huvudsakligen för föreningslös ungdom utan att äga sådan anknytning till föreningslivet som ungdomskaféerna och de i föreningslokalerna inrymda hobbyrummen, anser jag i motsats till bostadskollektiva kommittén att de

icke kan innefattas i begreppet allmänna samlingslokaler ens med den av kommittén och mig föreslagna vidgade tolkningen av begreppet.

Bostadskollektiva kommittén anför i denna fråga bl. a. följande (s. 145).

Men visst slag av ungdomsverksamhet, särskilt i de större städerna, gäller i lika mån, ja främst den icke föreningsanslutna ungdomen. Denna verksamhet är ofta av den art, att den icke lämpligen bör eller kan hålla till i vanliga allmänna samlingslokaler. Åtskilliga praktiska skäl, för att icke tala om de psykologiska, har föranlett att man på sina håll för denna verksamhet ordnat särskilda lokaler, eventuellt gemensamma för daghem och eftermiddagshem för barn i skolåldern; sådana lokaler användes då på kvällarna för ungdomsverksamhet. På många håll har man för ungdomsverksamheten ordnat särskilda ungdomsgårdar. Även om dessa företrädesvis eller uteslutande är avsedda för ungdomen, föreningsansluten eller icke, är dock gränsen till vanliga allmänna samlingslokaler flytande. Även med hänsyn till den allmänt fostrande betydelse som ungdomsverksamheten har anser kommittén, i likhet med samlingslokalsnämnden, övervägande skäl tala för att jämväl ungdomsgårdar av här antydd art principiellt må kunna stödjas med medel ur statsanslaget till allmänna samlingslokaler.

Kommitténs hänvisning till nämnden för samlingslokaler i nu berörda fråga torde vila på en missuppfattning av innebörden av vad nämnden uttalat i ämnet. Det uttalande som bostadskollektiva kommittén åsyftar har citerats i kommitténs betänkande (s. 142) och har följande lydelse.

Det kan enligt nämndens mening anföras goda skäl för att man utreder om verkligen den nuvarande definitionen på allmänna samlingslokaler med dess bestämda anknytning till »föreningslivet» är på längre sikt ändamålsenlig; i många fall skulle det sålunda säkerligen vara eller bliva till stort gagn att lokaler för ungdomsvården kunde anordnas i anslutning till de för föreningslivet avsedda utrymmena och omfattas av den statliga stödverksamheten.

Nämndens uttalande åsyftar sålunda ungdomslokaler, anordnade i anslutning till föreningslokaler, men inbegriper ej fristående ungdomsgårdar och liknande anläggningar.

Enligt min mening kan, som jag nyss påpekat, den av bostadskollektiva kommittén själv förordade definitionen av begreppet allmänna samlingslokaler, till vilken jag har anslutit mig, icke innefatta lokaler av nu ifrågasatt art. Att anordna lokaler för att företrädesvis eller uteslutande bereda utrymme för den föreningslösa ungdomens aktivitet är icke att tillgodose ett behov, som hör till det offentliga livet eller de kulturella strävandena; någon anknytning till föreningslivet finnes icke heller. Det är här i själva verket fråga om ett renodlat vårdproblem, som får lösas i särskild ordning.

Jag får alltså föreslå, att ungdomslokaler, som ej äger anknytning till föreningslivet och som företrädesvis eller uteslutande är avsedda för den icke föreningsanslutna ungdomen, inte skall innefattas i begreppet allmänna samlingslokaler och följaktligen ej kunna bli föremål för belåning

med samlingslokalslån. Liksom hittills bör emellertid bidrag för dylik anläggning i princip kunna komma i fråga från allmänna arvsfonden. Bidragets storlek synes i allmänhet böra bestämmas enligt de grunder som jag har förordat beträffande bidrag avseende föreningslokaler.

Förslag angående ungdomskaféer

Av det förut redovisade enkätmaterialiet framgår, att tillkomsten av allmänna samlingslokaler på åtskilliga orter har ökat intresset för föreningsverksamhet och därigenom reducerat den föreningslösa ungdomens problem. Enkätsvaren visar också, att den icke föreningsstillhöriga ungdomen på många håll överhuvud inte utgör något problem. Framför allt synes detta vara förhållandet på mindre orter. De fåtaliga ungdomar som där nominellt står utanför föreningslivet torde merendels till följd av tradition och miljöförhållanden ändock tillbringa en stor del av sin fritid i föreningslokalerna — för deltagande i den offentliga förströelseverksamhet och de nöjesanordningar som förekommer i Folkets hus, ordenshuset eller bygdegården är föreningsstillhörighet icke något villkor.

Om alltså den föreningslösa ungdomen på landsbygden och i mindre städer, trots att den föredrar att inte engagera sig i föreningsarbete, på sätt och vis kan sägas vara »infångad» i föreningarnas verkningsssfär och på grund därav ej konstituerar något verkligt problem, är förhållandet i de större städerna ett helt annat. Ett för urbana miljöer karakteristiskt förhållande är att ungdomar i tonåren visar en stark benägenhet att sluta sig samman i gäng, under det att de i tämligen ringa grad attraheras av egentligt föreningsliv. Gängebildningen torde få ses som ett spontant uttryck för en samhällelig integritetskänsla och för ett behov av kollektiv aktivitet. Gängens aktivitet har i enlighet härmed genomgående en utpräglat positiv tendens men har en ringa grad av målmedvetenhet och stabilitet, varför det föreligger en latent risk att gängets verksamhet kan få en ur samhällets synpunkt mindre lycklig inriktning. Det torde med hänsyn härtill vara en angelägenhet av stor vikt för vårt moderna samhälle, att de positiva värden som gängebildningen inrymmer tas till vara och kanaliseras in i ett direkt samhällsgagnande föreningsarbete.

Enligt min mening skulle ungdomskaféet ha en stor och viktig uppgift att fylla för att ge ungdom i gängen liksom de isolerade ungdomarna den stimulans som krävs för att de skall ledas in i mera ordnad verksamhet och kanske så småningom attraheras till olika föreningar. Ungdomskaféet kan här fungera som en verklig inkörspport.

I utlåtande till Kungl. Maj:t över ungdomsvårdskommitténs förut i detta kapitel omnämnda betänkande om ungdomens fritidsverksamhet anförde statens nämnd för samlingslokaler bl. a. följande om värdet av ungdomskaféer.

Nämnden hyser den uppfattningen att det är av värde för det demokratiska samhället om dess medborgare kunna uppfostras till att deltaga i kollektivt arbete. Hos många föreligger redan från barn- och ungdomsåren en tendens till sådan kollektivism som yttrar sig i intresse för föreningsliv under utvecklade former, medan vissa individer tillgodose sina kollektiva intressen i »gänget» eller i sämsta fall i »ligan»; några människor åter äro och förbli utpräglade individualister.

Nämnden föreställer sig att, i varje fall såvitt angår tätorterna, ungdomskaféer väsentligen skulle komma att bli ett fritidsutrymme åt den mellangrupp av individer, för vilka »gänget» utgör kollektivet. »Gänget» är emellertid enligt nämndens mening en form av samhörighet och samvaro som i många fall bildar övergång till föreningslivet, där samviljan och samverkan fått ett mera utvecklat och målmedvetet uttryck utan att fördenskull kamratskapet och den kollektiva trevnaden behövt åsidosättas. Om ungdomskaféet kunde befordra denna, ibland latent eller alltför svaga tendens vore enligt nämndens uppfattning en hel del vunnet. Kunde dessutom de ensamma ungdomarna, som av blyghet eller misstro eller — eventuellt — självöverskattning föredra en ofruktbar isolering framför kamratligt umgänge eller föreningsliv, få förtroende för ungdomskaféet och finna trevnad där, skulle ytterligare fördelar erhållas.

De erfarenheter som vunnits av ungdomskaféer i Stockholm synes ge belegg för de antaganden som ungdomsvårdskommittén gjorde om deras betydelse för ungdomsvården. Som exempel härpå kan nämnas, att flertalet av de 6 à 700 ungdomar som varje vecka deltar i klubbverksamheten vid Johanneshovsgården i Stockholm har lockats till denna verksamhet via ungdomskaféet.

Såsom jag förut anförde, är jag av den mening, att ungdomskaféer som är inrättade i anslutning till allmänna samlingslokaler bör kunna finansieras med lån ur anslaget för allmänna samlingslokaler. Som förutsättning för lån bör dock gälla, att kaféet skall vara avsett uteslutande för ungdom; det bör alltså ej få kombineras med kaféerörelse som drivs kommersiellt och som även vänder sig till vuxen publik.

Med hänsyn till att ungdomskaféet icke kan göras självbärande utan att dess syfte förfelas utan tvärtom för sitt bestånd är beroende av årliga drifttillskott, synes såsom särskilt villkor för samlingslokalslån till ungdomskafé böra gälla, att vederbörande kommun åtager sig att svara för de årliga driftbidrag som erfordras för att kaféet skall kunna fylla sin uppgift. Detta torde bl. a. innebära, att kommunen förutom kapitalkostnaderna får svara för lönekostnader för serverings- och städningpersonal samt för arvode åt tillsyningsman (klubbledare).

I motsats till allmänna samlingslokaler kan ungdomskaféet icke beräknas ge någon som helst hyresinkomst. Behovet av kapitalsubvention framträder därför med större styrka för ungdomskaféernas del än när det gäller de egentliga samlingslokalerna. Emellertid är jag icke beredd att föreslå särskilda låneregler för ungdomskaféer. För att det särskilda subventionsbehovet skall tillgodoses får jag i stället förordas, att bidrag för ändamålet skall kunna erhållas från allmänna arvsfonden parallellt med samlings-

lokalslån. Sådant bidrag bör utgå med belopp, motsvarande högst hälften av den på ungdomskaféet belöpande delen av produktionskostnaden. För ungdomskafé skulle arvsfondsbidraget alltså kunna bli nästan dubbelt så stort som för övriga lokaler, till vilka sådana bidrag må beviljas. Med hänsyn såväl till det särskilt stora subventionsbehov som gör sig gällande, när det är fråga om ungdomskaféer, som till den väsentliga funktion dessa kan fylla i ungdomsvården torde en sådan distinktion i bidragsgivningen få anses fullt motiverad.

Ungdomskaféer skulle alltså enligt detta förslag finansieras på så sätt, att 80 procent av produktionskostnaden skulle kunna täckas av subvention, till ca 60 procent bestående av arvsfondsbidrag och till återstoden av räntefri, stående del av samlingslokalslån. Resterande del av produktionskostnaden skulle utgöra räntebärande amorteringslån. Genom att kommunen åtager sig att svara för erforderliga driftstillskott, skulle de årliga kostnaderna för lånet komma att bäras av kommunen.

Med hänsyn till att någon praxis icke har kunnat utbildas på detta område, enär ungdomskaféer ej har varit föremål för statliga stödåtgärder i annan mån är att arvsfondsbidrag enstaka gånger må ha beviljats för ändamålet, får jag föreslå, att långivningen till ungdomskaféer tills vidare får karaktären av försöksverksamhet.

KAPITEL 6

Bidrag till inventarieanskaffning

Gällande bestämmelser

Kungl. kungörelsen den 24 september 1954 (nr 615) om statsbidrag till utrustning m. m. av vissa föreningslokaler samt kungl. kungörelsen den 20 maj 1955 (nr 225) om statsbidrag till utrustning av vissa allmänna samlingslokaler med köksinventarier m. m.

I riksstaten för budgetåret 1955/56 har under femte huvudtiteln anvisats ett reservationsanslag av 450 000 kronor till *Bidrag till utrustning m. m. av vissa samlingslokaler*. Av beloppet disponeras 250 000 kronor av statens nämnd för samlingslokaler och återstående 200 000 kronor av VG. Bestämmelser rörande dispositionen av anslaget finnes meddelade i kungörelserna 1954: 615 och 1955: 225 ävensom i kungl. brev till statskontoret den 24 september 1954 och den 20 maj 1955.

Den bidragsgivning som avses med det ifrågavarande anslaget utgör ett led i de nykterhetspolitiska reformer som i huvudsak beslutades av 1954 års riksdag. Den avveckling av hittills gällande restriktionssystem på rusdryckshanteringens område, som var reformens mest uppmärksammade innehåll, ansågs påkalla särskilda åtgärder från statens sida för att stödja det allmännas såväl som skilda sammanslutningars strävanden att motverka alkoholmissbruk, i synnerhet bland ungdom.

Bidraget enligt kungörelsen 1954: 615 är avsett för ungdomsvårdande sammanslutningar och nykterhetsorganisationer, såväl lokalägande föreningar som organisationer, vilka förhyr lokal. Även lokalägare som, utan att själv bedriva ungdomsvårdande verksamhet, uthyr lokal för sådant ändamål, som bidragsgivningen avser att främja, kan erhålla bidrag, således även kommun. Bidrag kan utgå till riksorganisation eller till förening, ansluten till sådan, under förutsättning att riksorganisationens verksamhet är särskilt inriktad på ungdom i åldern 12—25 år. Ytterligare en förutsättning är att organisationen — eller organisationer, som samverkar i sådan verksamhet som den ifrågavarande stödformen avser — har minst 3 000 medlemmar.

Bidrag utgår för utrustning av lokaler, vilka användes för ungdomsverksamhet, samt för anskaffande av materiel för reparation eller förbättring av sådana lokaler och är maximerat till 50 procent av kostnaderna för ut-

rustning eller materiel. Vidare gäller en övre gräns av 1 000 kronor för bidrag avseende lokaler, inrymda i samma byggnad.

Det nu beskrivna bidraget har tillkommit i syfte att främja föreningslivet bland ungdomen. Bidraget enligt kungörelsen 1955: 225 har däremot främst till ändamål att främja ett alkoholfritt umgängesliv utanför föreningsverksamhetens ram. Det förra kan utgå inte bara till allmänna samlingslokaler i vanlig bemärkelse utan även för andra lokaler, som exempelvis förhyrts av bidragsberättigad ungdomsorganisation, det senare däremot avser utslutande allmänna samlingslokaler.

Bidrag som sist avses, kan erhållas för utrustning av allmänna samlingslokaler med köksinventarier, servis, bord och stolar samt för omkostnader i samband med inredning av kök. Kvalifikationsvillkoren för bidragstagare motsvarar dem som gäller för erhållande av *lån* för allmänna samlingslokaler. Kommun är alltså utesluten från möjlighet att erhålla utrustningsbidrag till samlingslokaler, som drives i kommunens egen regi.

Bidraget utgår med högst 50 procent av kostnaderna för inventarieanskaffning samt för inredning av kök. Värdet av eget arbete i samband med köksinredning må icke inräknas i det belopp, som lägges till grund för beräkningen av bidraget. Maximibeloppet för bidrag av nu ifrågakarande slag är 5 000 kronor.

Beslut i ärenden avseende bidrag av de två nämnda typerna meddelas av statens nämnd för samlingslokaler utom såvitt angår bidrag till nykterhetsorganisation. Beträffande dessa prövas och avgöres bidragsansökningarna av VG.

För båda bidragen gäller som villkor, att bidragstagaren förbinder sig att opartiskt, i skäligen omfattning och kostnadsfritt eller mot skäligen avgift hålla lokalerna tillgängliga för respektive ungdomsverksamheten samt föreningslivet och sammankomster i övrigt på orten.

Beträffande användningen av beviljade bidrag äger kontroll rum genom kommunalt organ.

Beträffande bidragsgivningen till utrustning av ungdomslokaler har statens nämnd för samlingslokaler lämnat vissa uppgifter i samband med avgivande av sina petita för budgetåret 1956/57. Av nämndens redogörelse framgår i huvudsak följande.

Till nämnden för samlingslokaler samt VG hade inom föreskriven ansökningsfrist (i förra fallet den 28 februari 1955 och i senare fallet den 15 december 1954) inkommit respektive 247 och 421 ansökningar om bidrag. Nämnden för samlingslokaler hade intill utgången av juni 1955 beviljat 172 bidrag, gällande sammanlagt 137 495 kronor. VG hade för samma tid beviljat 115 bidrag, avseende tillhoppa 100 000 kronor.

De av nämnden och VG beviljade bidragens fördelning på olika ändamål

framgår av följande sammanställning. (Åtskilliga av bidragen avsåg flera olika ändamål, varför slutsumman är högre än antalet bidrag.)

Ändamål	Antal bidrag		
	Nämnden för samlingslokaler	Våra gårdar	Tillhopa
Möbler.....	136	93	229
Förbättringsarbeten.....	56	52	108
Scenutrustning.....	31	7	38
Husgeråd.....	20	19	39
Övriga ändamål.....	20	41	61

Följande sammanställning utvisar de av nämnden beviljade bidragens fördelning på olika organisationer.

Bidragsmottagare (i förekommande fall riksorganisation)	Antal bidrag
Bygdegårdarnas riksförbund.....	120
Folkets husföreningarnas riksorganisation.....	11
Scoutföreningar.....	11
KFUM och KFUK.....	15
Övriga religiösa föreningar.....	8
Arbetarnas bildningsförbund.....	3
Kommuner.....	1
Övriga.....	3
	<u>172</u>

Den geografiska spridningen av de av nämnden och Våra gårdar beviljade bidragen utvisas i nedanstående sammanställning.

Län	Bidrag beviljat av			Län	Bidrag beviljat av		
	nämnden	Våra gårdar	Tillhopa		nämnden	Våra gårdar	Tillhopa
Stockholms stad ..	2	1	3	Göteb. o. Bohus ..	11	4	15
Stockholms län ..	8	5	13	Älvsborgs.....	9	5	14
Uppsala.....	7	3	10	Skaraborgs.....	15	4	19
Södermanlands ..	12	4	16	Värmlands.....	9	5	14
Östergötlands....	8	5	13	Örebro.....	2	8	10
Jönköpings.....	4	3	7	Västmanlands ...	5	4	9
Kronobergs.....	8	4	12	Kopparbergs.....	9	7	16
Kalmar.....	7	3	10	Gävleborgs.....	1	7	8
Gotlands.....	10	2	12	Västernorrlands..	3	10	13
Blekinge.....	3	4	7	Jämtlands.....	6	6	12
Kristianstads....	3	5	8	Västerbottens....	5	4	9
Malmöhus.....	13	4	17	Norrbottnens.....	3	5	8
Hallands.....	9	3	12				
					<u>172</u>	<u>115</u>	<u>287</u>

I ett betydande antal fall representerar de beviljade bidragen blott en ringa del — 20 å 30 procent eller mindre — av den totala kostnaden för utrustningen.

Som en sammanfattning av sina erfarenheter anför nämnden för samlingslokaler, att bidraget ofta nog är alltför ringa för att utgöra ett effektivt

stöd, att åtskilliga lokalägande ungdomsorganisationer sannolikt icke ansett det mödan lönt att söka bidrag, att bidragsansökningarnas och bidragens spridning såväl geografiskt som med avseende på organisationstillhörighet är mycket ojämn, varigenom resultatet av verksamheten blir svåröverskådligt samt att själva ansökningsförfarandet kräver arbete och kostnader, som i en del fall ej står i rimlig proportion till bidragsbeloppen. Våra gårdar har uppgivit, att bidragsverksamheten visserligen har varit gagnande men att administrationsarbetet dock varit ganska tidskrävande.

Beträffande bidragsverksamheten enligt kungörelsen 1955: 225, som utkom av trycket i maj 1955, finns ännu inte några erfarenheter att redovisa.

Här bör slutligen erinras om den ganska omfattande bidragsgivning för inventarieanskaffning till ungdomslokaler som äger rum med anlitanande av allmänna arvsfonden. För denna verksamhet har en utförlig redogörelse lämnats i kap. 5 (s. 90 ff.).

Utredningsmannens förslag

Såsom framgår av ovan lämnade redogörelser finns det för närvarande tre olika former varunder staten tillhandahåller bidrag för anskaffande av inventarier till fritidslokaler. Den äldsta och — om man skall döma efter siffrorna från 1954 — tillika mest omfattande stödverksamheten är den som äger rum med bidrag från allmänna arvsfonden. Dessa bidrag avser endast lokaler för ungdom upp till 21 år. Likaledes inriktad på sådana ungdomslokaler är den år 1954 inledda försöksverksamheten för inventarieanskaffning enligt SFS 1954: 615. Skillnaden mellan dessa stödformer är väsentligen formell: arvsfondsbidragen beviljas av Kungl. Maj:t, medan utrustningsbidragen enligt 1954 års kungörelse lämnas av statens nämnd för samlingslokaler och VG; de förra bidragen är ej maximerade till visst belopp medan de senare får uppgå till högst 1 000 kronor per anläggning. Någon saklig olikhet mellan bidragen lär däremot inte kunna uppletas: det är såvitt man kan utläsa av handlingarna i bidragsärendena fråga om samma slags inventarier och arvsfondens syfte »för främjande av barns och ungdoms vård och fostran» inkluderar utan vidare en nykterhetspolitisk målsättning.

Den tredje bidragsformen slutligen har avseende på allmänna samlingslokaler och gäller anskaffning av köksinventarier för främjande av ett alkoholfritt umgängesliv i lokalerna. Bestämmelserna härom tillkom på våren 1955 och någon erfarenhet av verksamheten finns ännu inte att redovisa. Man har emellertid — såsom redan framhölls av föredragande departementschefen vid bidragsformens införande (statsverkspropositionen till 1955 års riksdag V. ht s. 206) — anledning tro att utrustningsbidragen enligt 1954 års kungörelse och inventariebidragen enligt 1955 års kungörelse i

stor utsträckning torde komma till användning beträffande samma lokal-kategorier. Erfarenheterna från den av statens nämnd för samlingslokaler och VG under budgetåret 1954/55 bedrivna bidragsverksamheten för utrustning av ungdomslokaler bestyrker detta antagande. Av de 172 bidrag som nämnden beviljade gällde sålunda inte mindre än 43 utrymmen som ingår i statsbelånade allmänna samlingslokaler, och det kan antagas att ytterligare ett stort antal bidrag tillföll föreningar, som skulle varit berättigade till bidrag jämväl enligt kungörelsen om köksinventarier. Enligt uppgifter som lämnats av Våra Gårdar torde vidare praktiskt taget samtliga deras 115 bidrag hänföra sig till ungdomslokaler i anslutning till allmänna samlingslokaler.¹

Man lär alltså på grundval av föreliggande erfarenheter kunna påstå att de tre nu existerande bidragsformerna för inventarieanskaffning griper in i varandra på ett sätt som är ägnat att komplicera både bidragssökandenas och de bidragsbeviljande institutionernas möjligheter att överblicka och planlägga verksamheten. Beträffande särskilt stödverksamheten enligt 1954 års kungörelse har nämnden för samlingslokaler nyligen framfört en rad kritiska synpunkter: bidraget anses ofta nog alltför ringa för att utgöra ett effektivt stöd, åtskilliga lokalägande ungdomsorganisationer har sannolikt icke ansett det mödan lönt att söka bidrag, bidragsansökningarnas och bidragens spridning är i vissa hänseenden ojämn, varigenom resultatet av verksamheten blir svåröverskådligt, själva ansökningsförfarandet kräver arbete och kostnader som i en del fall ej står i rimlig proportion till bidragsbeloppet. Att administrationsarbetet varit ganska tidskrävande vitsordas även av VG, som emellertid funnit verksamheten gagnande.

Mot bakgrunden av det anförda ter sig den nuvarande ordningen irrationell och i behov av omprövning. Till förmån för status quo under ännu någon tid kunde visserligen anföras att man helt saknar erfarenheter av verksamheten enligt 1955 års kungörelse, och att 1954 års kungörelse om utrustning av ungdomslokaler hittills hunnit prövas blott ett år; det är med denna motivering som nämnden för samlingslokaler underbyggt sitt förslag om en fortsatt bidragsgivning enligt de båda kungörelserna — därvid nämnden dock reserverat sig för den händelse denna utredning skulle finna någon utväg att rationalisera de olika stödformerna.

Vid övervägande av hithörande spörsmål åligger det mig att undersöka bl. a. hur bidragen enligt 1954 och 1955 års kungörelser lämpligen skall kunna samordnas sinsemellan samt med de till anordnande av allmänna samlingslokaler utgående lånen och bidragen; härvid skall beaktas att förstnämnda båda bidrag har en nykterhetspolitisk motivering.

Vad först angår spörsmålet om en samordning av den statliga stödverk-

¹ Av de 115 anläggningarna har 35 presenterats för nämnden för samlingslokaler i samband med förhandsgranskning eller låneansökan enligt kungörelsen 1942: 913.

samheten för anordnande av allmänna samlingslokaler med 1954 och 1955 års kungörelser om inventariebidrag bör man till att börja med göra klart för sig vilka samband som råder mellan lokalerna och deras inventariebestånd.

Allra först bör då framhållas att en framgångsrik förvaltning av allmänna samlingslokaler förutsätter tillgång till ett modernt och rikhaltigt inventariebestånd. Det räcker inte som förr i världen med en nödortfölig utrustning av bord och stolar jämte oundgängliga köksinventarier. Den starkt stigande standarden i fråga om hemmens fritids- och trevnadsutrustning, de moderna biografernas bekväma stolar och ofta påkostade textilier och armatur, de nytillkomna kafélokalernas inbjudande interiör — allt detta utgör omständigheter som var för sig bidrager till att allmänheten numera ställer väsentligt högre krav på lokalstandarden än tidigare. Härtill kommer de ökade utgifter som den tekniska utvecklingen av biograf och radio — efter hand även televisionen — för med sig för lokalägarna. Det är ett faktum, som för övrigt vid utredningsarbetet starkt understrukits av riksorganisationerna, att utgifterna för inventarieanskaffning till allmänna samlingslokaler nu representerar en avsevärt större andel av den totala anläggningskostnaden än då den nuvarande lån- och bidragskungörelsen kom till; man torde som även BK framhållit (s. 163) få uppskatta denna andel till 10 à 20 procent.

Bestämmelserna i nyssnämnda kungörelse undantager som bekant inventarie- och även tomtkostnaden från det belopp som skall utgöra underlag för lån eller bidrag. Det oaktat har väl i en del fall statslånets storlek kommit att i någon mån påverkas av lånsökandens behov av medel till inventarieanskaffning. Den finansieringsplan som företes i varje enskilt låneärende innefattar sålunda regelmässigt en uppställning över organisationens samtliga kostnader för projektet: tomt, byggnadskostnader och inventarier. Då tomten merendels representerar en ringa delkostnad — den är för övrigt ej sällan skänkt till lånsökanden — blir det summan av byggnads- och inventarietkostnaderna som blir avgörande vid nämndens prövning av frågan huruvida lånsökanden besitter tillräckliga resurser för att realisera sina planer. Självfallet kan nämnden, då lånets storlek skall föreslås, ej sätta sig över de regler som innebär att sökanden själv måste prestera en insats motsvarande förutom inventarietkostnaderna minst 10 % av produktionskostnaden¹, men eftersom lånestorleken kan varieras inom vida gränser (50—75 %), har nämnden möjlighet att förordna ett högre lån åt sådan lånesökande, vars insats endast obetydligt överstiger minimiinsatsen; indirekt kan härvid låneprocenten bli beroende av vilka kostnader sökanden måste ikläda sig för inventarieanskaffningen.

I detta sammanhang bör kanske också erinras om att av åtta länsstyrel-

¹ Eventuellt mera om tomtkostnaden överstiger 10 % av produktionskostnaden; tomten skall nämligen alltid bekostas av sökanden.

ser fyra uttalat sig för utsträckande av den statliga stödverksamheten till att gälla även inventarier, en har ansett att man genom höjning av procent-talen för lån och bidrag kan tillgodose ifrågavarande syfte, medan tre för-ordad status quo.

Vad här anförts har lett mig fram till samma slutsats som BK: man torde vid en utredning av stödverksamheten för anordnande av allmänna samlingslokaler ej kunna undgå att överväga frågan om införande av en allmän stödform även för lokalernas inventarieutrustning.

Skall emellertid ett sådant förslag framläggas faller det av sig själv att förslaget får vägas mot de stödformer som infördes vid 1954 och 1955 års riksdagar; det kan självfallet inte komma i fråga att berika stödbestämme-lserna på detta område med ännu en bidrags- eller lånetyp. Därest frågan om utbytet av gällande bidragsformer mot en enhetlig sådan kunde ses som blott ett rationaliseringsproblem vore, med hänsyn till nämndens för samlingslokaler nyss refererade yttrande, svaret givet. Emellertid anmäler sig här även en annan synpunkt, den nykterhetspolitiska.

I sistnämnda hänseende vill jag först understryka det uttalande som gjordes av nämnden för samlingslokaler i dess remissvar över förslaget om statsbidrag för anskaffande av köksinventarier till allmänna samlingsloka-ler. Efter att ha riktat en del erinringar mot utformningen av detta förslag framhöll sålunda nämnden att ett förnuftigt alternativ till den nya subven-tionsformen torde vara att allmänt förstärka stödverksamheten till anord-nande av allmänna samlingslokaler, vilka efter hand måste få en allt större betydelse ur folknykterhetssynpunkt. En liknande mening har senare ut-talats av BK, som anser att dess förslag beträffande fritids- och samlings-lokaler både direkt och indirekt kommer arbetet för ökad folknykterhet till godo. En viss bekräftelse på riktigheten av dessa uttalanden kan sägas ligga i erfarenheterna från bidragsverksamheten enligt 1954 års kungörelse: både statens nämnd för samlingslokaler och VG har i betydande omfattning satsat på sådana lokaler och sådan utrustning som har lika god användning för förenings- och fritidsverksamhet i allmänhet som för ungdomsändamål.

Det är emellertid klart att verksamheten enligt sistnämnda kungörelse inte kan helt ersättas av en allmän stödform för inventarieanskaffning till allmänna samlingslokaler; kvar blir sådana på renodlad ungdomsverksam-het inriktade anläggningar som t. ex. ungdomsgårdar och scoutstugor. För utrustning av dylika lokaler finnes emellertid sedan länge en stödform, bidrag från allmänna arvsfonden. Det synes ligga helt i linje med ända-målsbestämmelserna för arvsfonden att denna åtminstone under en tid då den uppväxande ungdomen är utsatt för de risker som eventuellt uppstår i samband med ändringen av nykterhetslagstiftningen, utnyttjas något mer än tidigare för att eliminera dessa risker. Härför kräves icke någon lag-ändring. Det enda som skulle behövas för att helt kompensera ett even-tuellt bortfall av 1954 års bidragskungörelse vore att i runt tal 100 000

kronor per år dirigerades över till utrustning av och inventarieanskaffning för ungdomslokaler. En sådan åtgärd avser en mycket ringa del av den sammanlagda årliga bidragsgivningen från fonden och synes därför icke vara att betrakta som en omläggning av verksamheten utan blott en anpassning av denna till de i viss mån ändrade förutsättningar för ungdomsvård som samhället självt har infört. Utöver de förslag som i det föregående framlagts — och som har en mera vittgående syftning — får jag alltså framföra den rekommendationen att under en lämplig övergångstid bidragsverksamheten starkare än hittills inriktats på sådan utrustning av och inventarieanskaffning för ungdomslokaler som kan antagas ha speciellt nykterhetsfrämjande verkningar, däribland självfallet sådana lokaler som äges av nykterhetsföreningar.

1955 års kungörelse om bidrag till köksinventarier tar direkt sikte på allmänna samlingslokaler och en generell stödkungörelse på området borde väl därför ännu bättre än nuvarande bestämmelser vara ägnad att göra dessa lokaler attraktiva för ett alkoholfritt umgängesliv. Det kunde dock möjligen invändas att just de inventarier, som avses med 1955 års kungörelse — köksinventarier, servis, möbler av vissa slag (bord och stolar) — under alla omständigheter borde prioriteras vid den nya stödverksamheten så att lokalerna verkligen kan utnyttjas för fester och samkväm. En sådan invändning är kanske ej helt obefogad. I enlighet härmed bör föreskrivas att statsunderstöd för inventarieanskaffning i första hand skall gälla sådan utrustning som erfordras för att de allmänna samlingslokalerna skall kunna utnyttjas för ett alkoholfritt umgängesliv. Såsom utredningsmännen i detta ämne på sin tid uttalade skulle samlingslokalerna i högre grad bli ändamålsenliga och trivsamma som festlokaler, om de också kunde förses med piano, radio, filmprojektor etc. och med särskilda möbler för sällskapsrum. Inventarier av detta slag tillhör numera allmänt utrustningen i samlingslokaler. Finnes en generell stödform för inventarieanskaffning böra införas, har man därför ingen anledning att begränsa understödet såsom skett i 1955 års kungörelse. Jag föreslår alltså att detta i princip får avse alla sådana inventarier som normalt erfordras inom allmänna samlingslokaler, dock att stödet i första hand skall gälla inventarier som åsyftas med 1955 års kungörelse samt att stöd ej må beviljas för anskaffande av andra inventarier med mindre behovet av förstnämnda slag av inventarier kan anses tillgodosett.

Som en konsekvens av de sålunda framlagda förslagen bör 1954 och 1955 års kungörelser om inventariebidrag upphävas.

Själva formen för statsstödet samt övriga bestämmelser rörande detta har ännu ej diskuterats.

I valet mellan lån- och bidragsformen kunde man möjligen vara benägen att helt enkelt anknyta till den existerande låneformen, i det att man ökade

ut lånebeloppet (och därmed subventionsdelen) så att detta inkluderade jämväl det till inventarieanskaffningen hänförliga medelsbehovet. Häre mot talar att avskrivningstiden för byggnaden respektive inventarierna är helt olika och att lånets löptid därigenom icke kan anknytas till belåningsobjektets livslängd. Att lämna ett separat lån medför som BK framhåller (s. 163) bland annat komplikationer i säkerhetskänseende. En ny bidragsform synes därför böra införas för ändamålet.

Behovet av inventariebidrag får antagas bli ganska skiftande. BK har med rätta påpekat att föreningarnas och ortsbefolkningens intresse för att anskaffa inventarier till sina samlingslokaler är av största betydelse i detta sammanhang. Det allmännas insats bör därför kunna begränsas till att stimulera nämnda intresse och samtidigt utgöra den behövlige ekonomiska kompletteringen. I åtskilliga fall, särskilt där kommun eller helkommunalt företag är lokalägare, lär man för övrigt kunna utgå från att inventarieanskaffningen icke representerar något större problem. Sannolikt gör sig detta starkast gällande i fråga om de små lokalerna inom glesbygder, där befolkningsunderlaget är knappt och det allmänna inkomstläget lågt.

Utifrån dessa synpunkter förefaller det av BK framlagda förslaget väl avvägt, och jag ansluter mig till det: statsbidrag till anskaffande av inventarier för allmänna samlingslokaler bör alltså kunna utgå med ett belopp motsvarande högst 5 % av den nybyggnadskostnad som ligger till grund för eller skulle kunnat läggas till grund för beviljande av statslån för lokalerna; bidraget bör dock maximeras till 10 000 kr. per anläggning. Vid beviljande av bidrag bör emellertid föreskrivas att lokalägaren upprättar en avskrivningsplan för inventarierna, vilken därefter skall räkenskapsmässigt följas.

Av den utformning jag givit förslaget om bidrag framgår indirekt att jag är ense med BK om att inventariebidrag bör kunna utgå även till redan befintliga allmänna samlingslokaler. Härvid bör dock, särskilt av hänsyn till nykterhetsintresset, tillses att dessa verkligen tillgodoser sådana anspråk som bör ställas på tidsenliga, trivsamma och vällokaliserade anläggningar.

Bidragsärenden som här avses bör handläggas i samma former som gäller för statsstöd till allmänna samlingslokaler. Någon anledning att reservera viss del av ett blivande bidragsanslag för medlemmar tillhörande speciell riksorganisation föreligger icke, och än mindre kan skäl anföras för att fördela bidragsadministrationen på olika händer.

KAPITEL 7

Organisationsfrågor

Redogörelse för rådande förhållanden

1937 års utredning angående allmänna samlingslokaler anförde i sitt betänkande i ämnet (SOU 1939:30), att statens stödgivning på området liksom upplysande och rådgivande verksamhet i anslutning därtill borde anförtros ett centralt organ och föreslog därtill statens byggnadslånebyrå. Såsom skäl härför framhöll utredningen att byrån genom sin tidigare befattnings med bostadsförsörjningsverksamheten vore väl förtrogen med byggnadsförhållandena i olika delar av landet. När det gällde större byggnadsföretag, borde dock samråd med byggnadsstyrelsen äga rum. Någon rätt att anföra besvär över byggnadslånebyråns beslut borde, med hänsyn till värdet att praxis bleve enhetlig, icke införas. Utredningen anförde slutligen, att den närmaste handläggningen av ärendena inom byggnadslånebyrån borde anförtros en person, som vore väl förtrogen med föreningslivet.

I proposition i ämnet (prop. 1942:118) förklarade chefen för socialdepartementet, att han icke kunde ansluta sig till utredningens förslag rörande organisationen. Beslutanderätten i fråga om de föreslagna bidragen och lånen till samlingslokaler borde i stället förbehållas Kungl. Maj:t. Härför anfördes tre motiv. Förslagen att uppföra allmänna samlingslokaler skulle bättre kunna vägas mot andra byggnadsprojekt, t. ex. bostadsbyggnader. Vidare förelåg stora svårigheter att dra upp fasta riktlinjer för lån- och bidragsbeviljandet, varför det borde ankomma på Kungl. Maj:t att skapa praxis. Kungl. Maj:t skulle dessutom ha större möjligheter än byggnadslånebyrån att förhindra en olämplig användning av de med statligt stöd tillkomna lokalerna. För ärendenas beredning borde emellertid inrättas en statlig nämnd, vilken skulle fungera som statens rådgivande organ och dessutom handha upplysningsverksamheten, fastställa reglemente för lokalerna m. m. Nämnden borde bestå av representanter för föreningslivet, väl förtrogna med samlingslokalfrågor, samt lämplig representant för tillgodo-seende av kommunernas intressen i samband med anordnandet av samlingslokaler.

I sitt beslut i organisationsfrågan följde riksdagen propositionen.

Beslut om lån och bidrag för det nu ifrågavarande ändamålet ankommer

således på Kungl. Maj:t, sedan ärendena har beretts av statens nämnd för samlingslokaler.

Nämnden för samlingslokaler har en sådan sammansättning, att såväl de stora riksorganisationerna för lokalägande föreningar och den fria folkbildningsverksamheten som olika politiska meningsriktningar är företrädade i densamma. Nämnden har härigenom i viss mån erhållit en parlamentarisk anknytning. Den skall enligt sin instruktion (SFS 1943: 279) utgöra ett rådgivande organ i frågor som rör den statliga låne- och bidragsverksamheten för samlingslokaler eller äger samband därmed. Det ankommer sålunda på nämnden att från länsstyrelserna mottaga och med eget utlåtande till Kungl. Maj:t vidarebefordra ansökningar om bidrag och lån och att meddela föreskrifter angående vad den som söker lån eller bidrag därvid har att iakttaga. Nämnden har vidare att vidtaga de åtgärder till främjande av syftet med nämndens verksamhet, som kan finnas lämpliga, samt att fullgöra de särskilda uppgifter, som Kungl. Maj:t kan komma att ålägga nämnden. Till de senare hör, förutom att i icke obetydlig utsträckning fungera som remissinstans, att besluta i ärenden om statsbidrag för inventarieanskaffning m. m. enligt kungörelserna 1954: 615 och 1955: 225.

I nämndens kansli, som består av en sekreterare, vars arvode fastställs av Kungl. Maj:t, samt övrig personal, som nämnden äger antaga i mån av behov och tillgång på medel, finnes endast en heltidsanställd befattningshavare, nämligen ett kanslibitråde i lönegrad Ce 11. Övriga personal utgöres av deltidsanställda arvodestagare. Förutom sekreteraren finnes för närvarande för ärendenas föredragning i nämnden en biträdande sekreterare, varjämte tidvis en extra föredragande och ett extra kontorsbiträde anlitas. För ritningsgranskningen svarar en statligt anställd arkitekt och för kostnadsgranskningen en likaledes statsanställd byggnadstekniker. Båda ersättes av nämnden med arvode och fullgör uppdraget som fritidsarbete liksom sekreteraren och biträdande sekreteraren. Byggnadsteknisk granskning ombesörjes numera av byggnadsstyrelsen.

Ärendegången för låne- och bidragsansökningar avseende lokaler kan i korthet beskrivas på följande sätt. Ärendena inkommer vanligen först för förhandsgranskning, som utföres av arkitekten med eventuellt erforderligt biträde av den tjänsteman hos byggnadsstyrelsen som utför den byggnadstekniska granskningen. Sedan därefter låne- eller bidragsansökningen inkommit jämte yttrande av länsstyrelsen och av kommunal myndighet, underkastas den, efter diarietföring och eventuell komplettering på nämndens kansli, konstnadsprövning samt, där så erfordras, förnyad ritningsgranskning. Ärendet överlämnas därefter till sekreteraren, som har att själv utföra ytterligare utredning, som kan finnas erforderlig, eller överlämna ärendet till biträdande sekreteraren för sådan beredning. Den som svarar för ärendets slutliga beredning har därefter att föredraga det i

nämnden samt uppsätta expedition av nämndens utlåtande till Kungl. Maj:t. Utskriften av expeditioner liksom övrigt arbete av expeditionell natur utföres av kanslibiträdet, stundom med hjälp av tillfällig biträdespersonal. För lånets eller bidragets utbetalning, granskning av låneförbindelse och lånepanter liksom för förvaring av lånesäkerheterna samt bevakning och indrivning av statens fordringar i anledning av utlämnade lån, svarar vederbörande länsstyrelse.

Ärenden avseende bidrag för inventarieanskaffning avgöres av nämnden på föredragning av sekreteraren eller biträdande sekreteraren.

Utredningsmannens synpunkter och förslag

Nämnden för samlingslokaler har till följd av sin sammansättning kommit att i hög grad framstå som ett föreningslivets representantskap. Genom sin dubbelställning som å ena sidan statens rådgivande organ och förmedlare av bidrag och lån samt å andra sidan ett de stora folkrörelsernas förtroendeorgan och på grund av sin fasta parlamentariska anknytning har nämnden kommit att i frågor som rör allmänna samlingslokaler intaga en nyckelställning, som gör det svårt för att inte säga omöjligt att utan vidare överflytta nämndens uppgifter på något existerande ämbetsverk. Nämnden som sådan kan därför sägas ha fyllt en väsentlig funktion, och dess verksamhet har fungerat tillfredsställande, icke minst på grund av den omfattande kännedom om lokalförhållandena i landet som nämndledamöterna äger. Vissa svagheter har dock varit förenade med de former under vilka nämndens kansli, bl. a. till följd av knapphet på avlönings- och omkostnadsmedel, nödgats arbeta.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen för rådande förhållanden, utföres praktiskt taget allt på nämndens kansli ankommande arbete som bisysslor. Arvodena till granskningsmännen och föredragandena har satts så låga, att de icke har möjliggjort för vederbörande att ägna annat än sin fritid åt arbetet. Detta har lett till en viss diskontinuitet i arbetet, i det att nämnden i hög grad har varit hänvisad till tillfälliga och provisoriska anordningar för kansliarbetets fortgång. Systemet att fördela nämndens arbetsuppgifter på ett flertal på fritid arbetande arvodestagare har emellertid också och framförallt inneburit en annan grundläggande svaghet, nämligen att nämnden i stort sett endast har kunnat fungera som expedition för låneförmedlingen och andra löpande ärenden. Den har icke, såsom man skulle vilja med hänsyn både till värdet i och för sig av att den byggnadstekniska och arkitektoniska utvecklingen för samlingslokalernas del ledes i en önskvärd riktning och till statens intressen som stödgivare, kunnat leda utvecklingen av lokalbyggandet framåt. Personalsituationen har ställt nämnden utan möjlighet att ta några mera betydande initiativ i fråga om rådgivning och reformer på lokalbyggandets område. Handläggningen av låne- och bidragsansökningar har i stället koncentrerats till en

granskning av ritningar och kostnadsberäkningar — beträffande de sistnämnda oftast av summarisk art. Omständigheterna har emellertid icke möjliggjort en idealisk ordning ens på detta område. Med kansliarbetets natur av bisyssla har naturligen förknippats en svårighet för vederbörande granskningsmän och föredragande att företaga tjänsteresor. Även om olägenheterna härav delvis eliminerats genom att ledamöterna i viss utsträckning har kunnat påtaga sig förrättningar, som har gjort tjänsteresor erforderliga, har likväl åtskilliga ärenden måst avgöras utan att förutsättningarna för lån eller bidrag kunnat klarläggas med önskelig noggrannhet — härför skulle mången gång en besiktning på platsen av arkitekt eller byggnadstekniker ha varit erforderlig.

Med hänsyn till de icke obetydliga belopp som staten årligen investerar i allmänna samlingslokaler liksom med beaktande av den centrala betydelse som goda och allsidigt användbara samlingslokaler har för en framgångsrik utveckling av den för vårt samhällsliv så väsentliga föreningsverksamheten framstår det som en allvarlig brist att statens nämnd för samlingslokaler praktiskt taget inte alls har varit i stånd att taga några egentliga initiativ till rådgivning och reformer i syfte att leda utvecklingen av lokalbyggandet i en önskvärd riktning.

Behovet av en sådan central dirigering eller rådgivning kan visserligen icke utan fog ifrågasättas mot bakgrunden av den verksamhet som de tre stora riksorganisationerna för samlingslokaler själva har bedrivit och med hänsyn till den differentiering av lokalbehoven som härrör ur artskilda strävanden inom föreningslivet. Åtskilliga med lokalbyggandet sammanhängande problem är dock gemensamma och skulle bäst belysas genom att de faktorer som bestämmer dem bleve centralt bearbetade, sammanställda och analyserade till båtнад för ett erfarenhetsutbyte, som måste antagas berika och främja en verksamhet av denna art, vilken ständigt utvecklas.

Även för de visserligen relativt fåtaliga föreningar som utan direkt samarbete med någon av riksorganisationerna har sökt statligt stöd genom nämnden för samlingslokaler torde en mera aktiv upplysningsverksamhet från nämndens sida ha varit av värde. De anvisningar som nämnden vid förhandsgranskning i ärenden av sistnämnda slag från fall till fall har kunnat ge har nämligen, i brist på verkligt kunskapsmaterial i frågor av mera allmän räckvidd måst bli alltför vaga och för övrigt i huvudsak kommit att begränsas till spörsmål som eljest genom fackmässiga anvisningar av lokal instans hade kunnat klaras upp redan före nämndens befattning med ärendet. Tillgång till lämpliga typritningar skulle sålunda med all sannolikhet i en del fall ha lett till en bättre användning av såväl statens som enskilda medel än vad nämndens skriftligt meddelade rekommendationer i varje särskilt ärende har kunnat åstadkomma.

I detta sammanhang bör rent allmänt beröras formerna för ritningsgranskningen av byggnadsprojekt, avsedda att i en eller annan form stöd-

jas av staten. Med ökande byggnadskostnader och ett ökat antal stödformer blir kraven på statskassan för sådana ändamål ständigt större utan att möjligheterna att tillgodose dem vidgas i motsvarande mån. En naturlig följd av denna utveckling måste bli en ur samhällets synpunkt beklaglig hämning av vissa verksamhetsgrenar, vilka man dock enats om att söka befrämja. I viss mening är sådana konsekvenser oundvikliga, men med lämpliga åtgärder torde deras verkningar i någon mån kunna lindras.

En snabbare anpassning av granskningen och rådgivningen till den faktiska utvecklingen av byggnadstekniken, en mot de försämrade finansieringssvårigheterna svarande skärpt behovsprövning av utrymmesstandard och lokalprogram och ett noggrannare studium av de med byggnadsverksamheten förknippade ekonomiska problemen hör till de möjligheter som i första hand erbjuder sig. Det kan visserligen hävdas att dessa angelägenheter i första hand bör ligga de enskilda målsmännen om hjärtat och därför kan överlåtas åt dem; att med de otillräckliga ekonomiska resurser som står till buds nå mesta och bästa reella resultat ställer emellertid sådana fordringar på intimt samarbete mellan teknisk och ekonomisk sakkunskap att endast en enhetlig och systematisk bearbetning av det erfarenhetsmaterial som samlas på lokalbyggnadets område ävensom rådgivning i hithörande frågor inom ramen för ett centralt ämbetsverk eller annat likartat organ synes kunna få en önskvärd räckvidd.

De svagheter som sålunda har framträtt i nämndens sätt att fungera torde främst bottna i dess bristfälliga administrativa utrustning. De erfarenheter som gjorts under den tid nämnden har existerat pekar därför i stort sett entydigt på, att nämndens verksamhet bör anknytas till ett permanent ämbetsverk med fast personal och större organisatoriska resurser i övrigt. Nämnden för samlingslokaler har själv vid ett par tillfällen varit inne på denna tanke.

I skrivelse till statsrådet och chefen för socialdepartementet i april 1944 föreslog nämnden sålunda, att statens byggnadslånebyrå skulle erhålla uppdrag att genom byråns befattningshavare bereda och föredraga sådana nämndens ärenden, för vilkas granskning byggnadsteknisk kunskap och erfarenhet prövades erforderlig. Framställningen avslogs dock av Kungl. Maj:t. — 1947 års byggnadsstyrelseutredning föreslog bl. a. att den på nämnden för samlingslokaler ankommande tekniska granskningen skulle överflyttas på byggnadsstyrelsen. I ett i februari 1953 avgivet yttrande över förslaget anförde nämnden efter ett inledande resonemang, vari nämnden anmälde viss tveksamhet inför utredningens förslag:

Då den i utredningen föreslagna ordningen för granskning av nämndens ärenden i stort sett kan förutsättas lämna nämnden tillgång till samma slag av expertis som tidigare, vill nämnden emellertid icke motsätta sig att ändringen genomföres men vill därvid starkt understryka vikten av att ifrågavarande handläggning likasom hittills kan ske utan större omgång. Ett villkor för en sådan anordning synes

i första hand vara att vederbörande byrå eller byråer inom styrelsen utrustas med tillräcklig och lämplig arbetskraft för att kunna omhändertaga även denna verksamhet. Vidare synes formen för ärendenas handläggning inom styrelsen böra ägnas särskild uppmärksamhet i avsikt att underlätta ett smidigt tillvägagångssätt. Av stor vikt är även att den samlade erfarenhet beträffande nämndens verksamhetsområde och de olika lokala förhållandena, som nämndens ledamöter besitter, liksom hittills jämsides med andra synpunkter kommer till tals redan i samband med ritningsgranskningen.

BK har föreslagit att beslutanderätten rörande lån och bidrag för allmänna samlingslokaler m. m. överflyttas från Kungl. Maj:t till bostadsstyrelsen. Enligt kommitténs mening bör därvid även ärendenas administrativa handläggning och den byggnadstekniska granskningen överflyttas till bostadsstyrelsen. Det viktigaste skälet för kommitténs förslag synes vara det nära samband som enligt BK råder mellan bostäder och allmänna samlingslokaler i fråga om såväl planeringen som de tekniska och ekonomiska frågorna.

Jag ansluter mig till kommitténs förslag. Bostadsstyrelsen har vittgående erfarenheter av spörsmål, som uppkommer i samband med samhällsplaneringen. Styrelsen har vidare genom sin ställning som kreditgivare för bostadsbyggandet en intim kontakt med kommunerna och kännedom om de särskilda problem som i det nu aktuella sammanhanget kan komma att göra sig gällande i olika kommuner. För en överflyttning till bostadsstyrelsen talar vidare dess rika erfarenhetsmaterial, när det gäller kostnadsfrågor; inte minst för beräkning av tomtkostnader kommer detta att behöva anlitas, oavsett vem som skall sköta ärendenas handläggning. Härtill kommer att bostadsstyrelsens egna uppgifter till sin art i så hög grad överensstämmer med dem som nu är i fråga, att en infogning av verksamheten i bostadsstyrelsen bör kunna göras mycket smidig. En annan fördel med en sådan överflyttning är att styrelsen, som har en utbyggd kameral organisation och en vittgående erfarenhet av frågor, sammanhängande med pantvård, bevakning och indrivning, skulle kunna överta de förvaltningsuppgifter i samband med låneverksamheten som nu åvilar länsstyrelserna, häri inbegripna bestyren i samband med förvaltningen av den redan existerande länestocken.

Jag är alltså ense med BK om att de administrativa uppgifter som sammanhänger med den föreslagna låne- och bidragsverksamheten bör överflyttas på bostadsstyrelsen. Det torde vara en naturlig konsekvens härav, att även beslutanderätten i ärendena övertages av styrelsen.

Vad angår nämnden för samlingslokaler har tidigare talats om den särställning som nämnden intager i egenskap av ett förtroendeorgan för de stora folkrörelserna. Såsom BK framhåller är det även obestridligt att nämnden genom sin nuvarande sammansättning har särskilda förutsättningar att bedöma de föreliggande lokalprojekten med hänsyn både till behovet och till utformningen. Nämnden har även en annan grannliga upp-

gift, som icke utan vidare kan övertagas av bostadsstyrelsen, nämligen att mot varandra avvåga de skilda föreningsintressen, som gör anspråk på statens stöd för lokalbyggnad. Det kunde naturligtvis tänkas att bostadsstyrelsen för ändamålet kompletterades med representanter för de viktigaste lokalprojekterande organisationerna. Detta skulle emellertid strida mot principerna för styrelsens uppbyggnad och kunde leda till att andra grupper i samhället med speciella intressen framställde berättigade anspråk på att få bli representerade i styrelsen.

En smidigare form för att låta de i nämnden för samlingslokaler representerade intressena göra sitt inflytande gällande — och samtidigt begränsa detta inflytande till samlingslokalernas särskilda område — är att bibehålla nämnden för samlingslokaler och ge den status som sidoordnat rådgivande organ åt styrelsen. Även härutinnan sammanfaller mitt förslag med BK:s. Emellertid ställer jag mig tveksam till tanken på att nämnden för samlingslokaler skulle utrustas med veto gentemot bostadsstyrelsen. Ett dylikt veto skulle endast kunna hävas genom att part anför besvär över nämndens beslut, något som alltså innebär att det beror på tredje mans initiativ huruvida tvistefrågan skall komma under Kungl. Maj:ts prövning. Enligt min mening bör bostadsstyrelsen såsom beslutande organ icke ha sämre möjlighet än part att få ett kontroversiellt spörsmål prövat av högre instans. Med hänsyn härtill vill jag föreslå ett stadgande av innebörd, att ärende, i vilket bostadsstyrelsen och nämnden stannar i olika meningar, obligatoriskt skall underställas Kungl. Maj:t för avgörande.

Nämndens funktion bör vara att uttala sig om dels huruvida den lokal för vilken lån eller inventariebidrag sökes är behöflig, vidare om och i vad mån samt under vilka förutsättningar statligt stöd erfordras och bör komma i fråga. Nämnden bör alltså icke endast taga ställning till frågan huruvida lån eller bidrag bör beviljas överhuvud utan också yttra sig om efter vilken procentsats lånet och dess räntefria, stående del bör utgå ävensom — när fråga är om lån för annat ändamål än nybyggnad — beträffande amorteringstiden. Det ligger i sakens natur att nämnden därutöver skall äga anföra synpunkter i andra frågor, som den anser böra beaktas vid ärendets handläggning inom bostadsstyrelsen.

Enligt BK:s förslag bör nämnden för samlingslokaler förstärkas med två ledamöter. Av dessa skulle en representera den ungdomssociala verksamheten och en de primärkommunala intressena. Till detta förslag kan jag inte ansluta mig. Det av mig i kapitel 4 framlagda förslaget rörande förfarandet i låneärenden innebär bl. a. att de kommunala myndigheterna skulle få ett större medinflytande i låneärenden på det förberedande stadiet än som nu är fallet. Möjlighet skulle även föreligga för det kommunala organ, som svarar för ungdomsvården, att göra sina särskilda synpunkter gällande, innan ett ärende företages till avgörande. Dessa förhållanden gör sådan utökning av nämnden som BK föreslår mindre påkallad. Som skäl

mot BK:s förslag kan vidare anföras att stödgivningen för ungdomsverksamhet enligt mitt förslag skulle bli avsevärt mindre vittsyftande än som BK har tänkt sig. Vad de primärkommunalas intressena angår torde de få anses i viss mening representerade redan på grund av den sammansättning som nämnden för samlingslokaler och bostadsstyrelsen erhållit.

Även ett praktiskt skäl finnes som enligt min mening talar mot BK:s förslag att utöka antalet ledamöter i nämnden för samlingslokaler. Nämnden har nu åtta ledamöter. Varje utökning i detta antal skulle sannolikt leda till att nämndens arbetssätt bleve mer tungrovt, till men för de syften nämnden skall tjäna.

Såsom jag tidigare anført har nämnden för samlingslokaler icke kunnat utöva den ledning på lokalbyggandets område som kunde synas motiverad med hänsyn till både statens ekonomiska insatser och samlingslokalernas centrala betydelse i vårt samhälle. Ett viktigt motiv för verksamhetens överflyttning till bostadsstyrelsen är att de sålunda i viss mån försummade intressena skulle kunna på ett effektivare och ändamålsenligare sätt bevakas av ett centralt ämbetsverk med bostadsstyrelsens ställning och resurser. Det sagda innebär att de med verksamheten sammanhängande administrativa uppgifterna, därest icke huvudsyftet med överflyttningen till styrelsen skall förfelas, med nödvändighet måste bli något mera vidlyftiga i framtiden än de hittills varit, helst som styrelsen skulle övertaga jämväl en del av de funktioner som länsstyrelserna har utövat. Denna omständighet måste beaktas vid prövningen av det personalbehov som uppkommer inom styrelsen, när den skall övertaga arbetsuppgifterna.

I sina petita för budgetåret 1956/57 har bostadsstyrelsen föreslagit en viss personalminskning på bl. a. tekniska byrån och ombudsmannasektionen i samband med en utflyttning till länsbostadsnämnderna av vissa låneärenden avseende flerfamiljshus. Av samma skäl har styrelsen avstått från att begära en eljest erforderlig förstärkning av lånebyrån. Möjligt är att en viss begränsning av den personella avrustning, som bostadsstyrelsen föreslår, skulle vara tillräcklig för att möjliggöra för styrelsen att övertaga handläggningen av ärendena rörande lån och bidrag för samlingslokaler. Då det förefaller naturligt att bostadsstyrelsen själv, i samband med en eventuell remissbehandling av föreliggande betänkande, får taga ställning till hithörande spørsmål har jag dock inte ansett lämpligt att utarbete något detaljerat förslag till förändringar i styrelsens personalorganisation.

Jag vill emellertid i detta sammanhang kraftigt understryka vad nämnden anført i sitt ovan citerade yttrande över byggnadsstyrelseutredningens betänkande. *Det måste sålunda tillses, att en överflyttning icke medför att de fördelar som varit förenade med det nuvarande systemet går förlorade.* Att ärendena har handlagts såsom ett fritidsarbete har sålunda medfört en smidig anpassning av handläggningstakten till nämndens egen arbetsrytm, vilket i sin tur varit till fördel från rent expeditionell synpunkt

— ärendena har på det hela taget inte blivit liggande någon längre tid hos nämnden. Det är alltså av vikt att de nya uppgifterna inpassas i styrelsens arbetsschema på ett sådant sätt, att förändringen från de lån- och bidrags-sökande föreningarnas synpunkt icke kommer att framstå som en försämring.

Det kunde ligga nära till hands att i likhet med BK föreslå inrättande av en särskild sektion inom styrelsen för handläggning av de nya arbetsuppgifterna. Jag ställer mig dock tveksam till denna tanke av flera skäl. Om en dylik sektion inrättades bleve det nödvändigt att förse den med personal, som representerade allsidig expertis beträffande såväl arkitektfrågor och andra byggnadstekniska spörsmål som de administrativa frågorna. Den ordning som bostadsstyrelsen tillämpar beträffande gången av flertalet övriga ärenden — att ärendet »vandrar» från den ena sektionen till den andra och på varje sektion behandlas från de särskilda synpunkter som dess personal äger sakkunskap om — synes tillräckligt smidigt och har sannolikt därjämte fördelen att innebära en bättre hushållning med den tillgängliga arbetskraften. Ett annat skäl som talar mot att en särskild sektion inrättas är att samlingslokalärendena på en sådan sektion skulle komma att handläggas isolerat från styrelsens övriga ärenden, vilket skulle medföra en begränsning av möjligheterna att på lokalbyggandets område nyttiggöra de rön och erfarenheter, inte minst i fråga om den byggnadstekniska utvecklingen, som framkommer vid styrelsens granskning av bostadsprojekt.

Ehuru jag alltså inte kan ansluta mig till BK:s förslag att inrätta en särskild sektion inom bostadsstyrelsen för att handlägga samlingslokalärendena, delar jag BK:s uppfattning att någon befattningshavare hos styrelsen bör kunna tjänstgöra som samlingslokalsnämndens sekreterare, svara för samordningen av olika uppkommande frågor och handha upplysningsverksamheten. Denna fråga torde emellertid kunna lösas genom att en särskild tjänst inrättas såsom föredragande i ärenden avseende lån eller bidrag för samlingslokaler. Med denna tjänst skulle de nyssnämnda funktionerna förenas. Det torde få ankomma på bostadsstyrelsen att taga ställning till detta spörsmål och att uttala sig om till vilken byrå den ifrågavarande befattningen bör knytas.

Föredraganden bör för registreringsuppgifter, skrivgöromål och övriga med de löpande ärendena sammanhängande uppgifter av expeditionell natur ävensom för den dispositionsbokföring som påkallas av kvoterings-systemet disponera biträdeskraft i erforderlig omfattning. Det är självklart att den kanslibiträdesbefattning som finnes inrättad hos nämnden för samlingslokaler sedan 1948 i första hand överflyttas till bostadsstyrelsen. Det kan vara skäl att i samband därmed överväga om icke tjänsten med hänsyn till den grad av självständighet med vilken befattningshavaren har att arbeta och göromålens krävande natur i övrigt bör utbytas mot en be-

KAPITEL 8

Kostnads- och anslagsfrågor

Lån för allmänna samlingslokaler

Under de tre sistförflutna budgetåren har anslag till lån för anordnande av allmänna samlingslokaler årligen beviljats till ett belopp av 9 000 000 kronor, vilket praktiskt taget helt disponerats för långivningen. Statligt stöd för allmänna samlingslokaler har dessutom utgått i form av bidrag med anlitanande av reservationer å det för ändamålet upptagna anslaget, som emellertid ej förstärkts sedan budgetåret 1945/46. Bidragsgivningens omfattning har varierat ganska starkt; under budgetåren 1953/54 och 1954/55 har beviljats respektive ca 260 000 och ca 555 000 kronor. Enär det föreliggande förslaget innebär att stödformen bidrag skulle slopas, bör beräkningen av medelsbehovet för långivningen nu innefatta jämväl det behov som hittills har täckts medelst bidrag.

Såsom framgår av tabell 5 har behovet av statligt lån för de allmänna samlingslokaler, som på sistone har tillkommit med stöd av sådant lån, uppgått till i genomsnitt 140 000 kronor per anläggning. De av mig föreslagna nya lånevillkoren bör kunna medföra att detta lånebehov något reduceras. Minskningen är svår att bedöma men torde kunna uppskattas till 10 å 15 procent. Emellertid kommer den nu antydda effekten av de föreslagna ändringarna i lånevillkoren att i någon mån motverkas av det förhållandet, att de relativt sett förmånligare subventionsvillkor som nu gäller för rena ombyggnadsföretag enligt förslaget icke skall bibehållas. Därest de föreslagna ändringarna i denna del antages, torde effekten bli en ökad inriktning på byggnadsföretag, som kräver större kapitalinvesteringar. Med hänsyn härtill torde den reducering av lånebehovet som ändringen i övrigt av lånebestämmelserna bör leda till möjligen bli något lägre, gissningsvis 10 procent.

Det sagda innebär att medelsbehovet för utlämnande av lån för sådana lokalbyggnader, som hittills har finansierats lånevägen, under förutsättning att stödgivningen i fortsättningen skall avse en byggnadsverksamhet av samma omfattning som hittills, kan beräknas till ca 8 000 000 kronor per år i stället för 9 000 000. Härtill kommer emellertid de byggnadsföretag som har finansierats med bidrag. Om det årliga medelsbehovet för bidragsgivningen uppskattas till 500 000 kronor, kommer övergången till lån att medföra ett i stort sett fördubblat medelsbehov för detta ändamål. För lån

till sådana lokaler som nu finansieras med bidrag skulle alltså erfordras ca 1 000 000 kronor. Det sammanlagda medelsbehovet per år efter ett genomförande av de nu föreslagna ändringarna av lånevillkoren skulle således kunna uppskattas till ca 9 000 000 kronor, om stödgivningen skall avse ett lokalbyggande av samma totala omfattning som under senare år.

Emellertid skulle en långivning av angiven omfattning icke på långt när förslå för att motsvara det faktiska lånebehov som framträder i form av konkreta bygginitiativ. Det kan sålunda framhållas, att ansökningar om byggnadstillstånd för anordnande av allmänna samlingslokaler i juni 1955 innelåg hos arbetsmarknadsstyrelsen till ett kostnadsbelopp av ca 87 000 000 kronor. Flertalet av de ifrågavarande byggnadsföretagen torde för sitt utförande vara i behov av statligt lån.

I sina petita för budgetåret 1956/57 har nämnden för samlingslokaler hemställt om en ökning av låneanslaget. Efter att ha framhållit att låneverksamheten icke volymmässigt kan anpassas allenast eller främst efter den aktuella efterfrågan på lån anför nämnden såsom motiv för den föreslagna anslagsökningen bl. a., att det vore

»föga förenligt med den tanke som utgör grunden för det statliga stödet på detta område att helt bortse från efterfrågesidans anspråk: sedan kravet på tidsenliga allmänna samlingslokaler väl auktoriserats genom statsstödet införande och efter hand vunnit allmän anslutning kan man — allrahelst som dylika lokaler numera tillkommit på ett ej obetydligt antal platser och rättvisesynpunkten följaktligen gör sig gällande — icke pressa tillbaka detta krav utan att framkalla reaktioner, som på sina håll innebära att lokalintresset för lång tid försvinner; man får komma ihåg att statsstödet ingalunda ensamt löser lokalfrågan som dessutom kräver både kapitalinsatser och, framförallt, ett fortlöpande aktivt intresse från dem som tagit ansvaret för lokalens skapande».

Den tankegång som kommer till uttryck i nämndens framställning finner jag riktig, och den följande anslagsberäkningen bygger på de allmänna utgångspunkter, på vilka nämndens förslag till anslagsäskanden grundats.

Nämnden för samlingslokaler har, under förutsättning att 1955 års investeringsvolym för allmänna samlingslokaler kommer att gälla även under 1956 och 1957 samt att byggnadskostnaderna blir oförändrade, beräknat anslagsbehovet för lån till 10 000 000 kronor. För bidragsgivningen till anordnande av lokaler har nämnden beräknat 500 000 kronor.

Då ett genomförande av de nya lånereglerna med viss sannolikhet kan beräknas komma att reducera anspråken på lånemedel med omkring 10 procent, kan lånebehovet vid ett genomförande av de framlagda förslagen och med antagande av nämndens utgångspunkter beträffande omfattningen av det lokalbyggande som bör erhålla statligt stöd uppskattas till minst 9 000 000 kronor för den del av produktionen, för vilken det statliga stödet utgår i form av lån. Härtill kommer ett behov av ca 1 000 000 kronor för den andel av lokalproduktionen som staten nu stöder genom bidragsgivningen. Det sammanlagda behovet av anslagsmedel för budgetåret 1956/57 för utlämnande av

lån till anordnande av allmänna samlingslokaler kan alltså uppskattas till 10 000 000 kronor.

Beträffande behovet av avskrivningsmedel får jag anföra följande. Förslaget till låneregler innebär, att lånet skall innehålla en räntefri, stående del, vars relativa storlek får bestämmas efter prövning från fall till fall, varvid en glidande skala skall tillämpas med 60 procent som maximum. I huvuddelen av ärendena torde subventionsdelen av lånet komma att uppgå till 50—60 procent, vilket medför ett avskrivningsbehov motsvarande 55 procent av låneanslaget. Härtill bör läggas det avskrivningsbehov, som uppkommer på grund av att räntefoten för samlingslokalslånet amorteringsdel har föreslagits till tre procent, varför det sammanlagda avskrivningsbehovet kommer att uppgå till 66,25 procent.

Som jämförelse kan nämnas, att avskrivningsprocenten på låneanslaget för närvarande är 65, vilket dock torde vara något mer än som motsvarar det faktiska avskrivningsbehovet.

Då det torde få antagas att långivningen för allmänna samlingslokaler ej längre skall betraktas som en försöksverksamhet utan som en varaktig gren av den statliga stödverksamheten synes det naturligt, att medel för de nu ifrågavarande lånen anvisas till en fond, vilken för ändamålet bör inrättas under statens utlåningsfonder. Fonden kan förslagsvis benämnas Lånefonden för anordnande av allmänna samlingslokaler.

Vid bifall till föreliggande förslag skulle stödformen bidrag till anordnande av allmänna samlingslokaler utgå. Något anslag för sådana bidrag behöver således icke anvisas i fortsättningen.

Bidrag till utrustning m. m. av vissa samlingslokaler

Från förevarande anslag, som är ett reservationsanslag, utbetalas bidrag dels för utrustning m. m. av vissa föreningslokaler (ungdomslokaler) enligt kungörelsen 1954: 615 dels för anskaffande av köksinventarier m. m. till vissa samlingslokaler enligt kungörelsen 1955: 225. För budgetåret 1955/56 har anvisats 450 000 kronor, av vilket belopp 200 000 kronor disponeras av VG och återstoden av nämnden för samlingslokaler.

I det föregående har föreslagits att de två bidragsformerna skall slopas och ersättas av ett enhetligt inventariebidrag, vilket i sin helhet skall disponeras av vederbörande statsorgan. Med hänsyn till den stora efterfrågan på bidrag av ifrågavarande slag bör anslaget lämpligen rundas uppåt till 500 000 kronor.

Övriga anslagsfrågor

De administrationskostnader, som är förknippade med samlingslokalsnämndens verksamhet utbetalas från det under femte huvudtiteln upptagna förslagsanslaget till Statens nämnd för samlingslokaler. Anslaget uppgår för budgetåret 1955/56 till 31 800 kronor och är uppdelat på följande poster:

A. Avlöningar.

1. Arvoden till ordförande och ledamöter, <i>förslagsvis</i>	3 000	
2. Ersättning till ordförande och ledamöter för mistade avlöningsförmåner, <i>förslagsvis</i>	100	
3. Arvode till sekreterare.....	4 500	
4. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, <i>högst</i>	13 600	
5. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	1 200	
6. Ersättningar till sakkunniga, <i>högst</i>	6 000	28 400

B. Omkostnader.

1. Sjukvård m. m., <i>förslagsvis</i>	100	
2. Reseersättningar, <i>förslagsvis</i>	1 000	
3. <i>Expenser</i> , <i>förslagsvis</i>	2 300	3 400
	<u>Summa kronor</u>	<u>31 800</u>

Enligt det organisationsförslag som framlägges i detta betänkande skall avgörandet av låneärenden avseende allmänna samlingslokaler överflyttas till bostadsstyrelsen, som även skall ombesörja ärendenas beredning. Såsom jag tidigare framhållit i kapitlet om organisationsfrågor, anser jag det icke lämpligt att framlägga något detaljerat förslag rörande de förändringar av styrelsens personalstat som erfordras på grund av omläggningen. Det förefaller icke uteslutet, att styrelsen skall kunna övertaga uppgifterna utan annan förändring av personalorganisationen än att den minskning av personal som styrelsen har föreslagit i samband med förestående utflyttning av vissa låneärenden till länsbostadsnämnderna icke genomföres eller endast genomföres i begränsad utsträckning; härvid förutsättes tillika att det kanslibiträde som nu finnes hos nämnden för samlingslokaler överflyttas till bostadsstyrelsen. Till dessa frågor och till de justeringar av styrelsens avlöningsanslag som kan bli påkallade i sammanhanget torde ställning kunna tagas först sedan bostadsstyrelsen har beretts tillfälle att uttala sig i ämnet. Beträffande beräkningen av medel för avlöningsändamål inskränker jag mig därför nu till att föreslå, att arvoden och ersättningar till ordförande och ledamöter i nämnden för samlingslokaler i fortsättningen beräknas under den i bostadsstyrelsens avlöningsstat upptagna anslagsposten till Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t.

Vad angår anslagsposterna för resor och för expenser synes det naturligt att de belopp som för dessa ändamål upptagits i anslaget till nämnden för samlingslokaler får förstärka bostadsstyrelsens omkostnadsanslag. Såsom framhållits i det föregående har nämndens reseverksamhet till följd av kansliarbetets uppläggning icke kunnat få den omfattning som i och för sig med hänsyn till arten av de ärenden nämnden haft att handlägga hade varit önskvärd. Det förhållandet att åtskilliga av de resor som har ägt rum har företagits av sådana nämndens ledamöter som tillika är riksdagsmän har vidare bidragit till att beloppet av utbetalade reseersättningar har blivit mycket lågt. Man torde få räkna med att större möjligheter skall

visa sig föreligga att företaga besiktningaresor för ifrågavarande ändamål när göromålen överföres till bostadsstyrelsen. Även om det är antagligt att resor för besiktning av samlingslokalsbyggen i viss utsträckning kan kombineras med resor, erforderliga på grund av styrelsens övriga verksamhet och att befattningshavare hos länsbostadsnämnderna i någon mån skall kunna anlitas för sådana besiktningar, torde omläggningen likväl komma att medföra en ökning av belastningen på styrelsens reseanslag, vilken ej helt täckes av att anslagsposten tillföres det belopp som nu står till nämndens förfogande för reseersättningar. Det synes därför påkallat, att den i styrelsens omkostnadsstat ingående anslagsposten för reseersättningar höjes med ett större belopp än de 1 000 kronor, som för ändamålet finnes upptagna under nämndens anslag. Det torde emellertid få ankomma på bostadsstyrelsen, eventuellt också nämnden för samlingslokaler, att ange storleken av den anslagsökning som kan bli erforderlig.

Om de här framlagda förslagen genomföres, kan det särskilda anslaget för statens nämnd för samlingslokaler utgå ur riksstaten.

Vad slutligen angår det under femte huvudtiteln upptagna anslaget till Bidrag till vissa riksorganisationer för samlingslokaler, torde det visserligen ligga utom ramen för mitt utredningsuppdrag att framlägga något förslag rörande detta anslag. Jag har dock ansett mig böra utgå från att detta anslag kommer att kvarstå.

Sammanfattning

Utgångspunkten för utredningsarbetet har varit att statens nuvarande stöd för allmänna samlingslokaler — vilket på sin tid betraktades som en försöksverksamhet — skall fullföljas som en mera varaktig gren av socialpolitiken.

Begreppet allmänna samlingslokaler föreslås bli något utvidgat. Härvid har jag funnit den av bostadskollektiva kommittén (BK) framlagda definitionen (se SOU 1955: 28) lämplig: med allmänna samlingslokaler bör förstås alla för allmänheten avsedda hörsalar och rum för sammanträden, samkväm och studiearbete jämte därtill hörande erforderliga utrymmen, vilka prövas behöfliga för det offentliga livet och de kulturella strävandena i orten, särskilt med hänsyn till föreningslivets behov.

Vid avvägningen av statsstödets omfattning har det synts mig riktigt att anknyta till hittills vunna erfarenheter rörande de insatser som de lokalbehövande medborgarna jämte övriga intressenter (kommuner och industrieföretag) själva visat sig i stånd att prestera. På grund härav har det förutsetts att lokalägaren liksom nu skall tillskjuta en egeninsats motsvarande 10 procent av anläggningskostnaden.

Huvudmannaskapet för allmänna samlingslokaler antages även i framtiden komma att i väsentlig utsträckning åvila de på frivillighetens grund uppbyggda föreningarna, vilka visat sig ha särskilt goda förutsättningar

att förvalta sådana anläggningar. På sina håll, särskilt inom de större städerna, förutses dock kommunala initiativ bli erforderliga för lokalfrågornas lösande.

Kommunerna skall enligt förslaget i betydligt högre grad än nu medverka vid planerandet av allmänna samlingslokaler. Obligatorisk medverkan från bland annat skolstyrelse och byggnadsnämnd skall ingå häri. Någon skyldighet för kommun att lämna ekonomiskt stöd för lokalanläggningar som tillkommer med statens hjälp föreslås inte (utom i ett specialfall), eftersom det klart framgått att kommunerna redan nu betraktar lösandet av ortens lokalfrågor som en gemensam angelägenhet och följaktligen förtjänt av ekonomiskt bistånd från deras håll.

Formen för statens stöd till lokalanläggningar föreslås bli ett lån, varav viss del skall vara fri från ränta och amortering. I låneunderlaget skall även tomtkostnaden inräknas och lånets storlek avses bli maximerad till 60 procent av produktionskostnaden. Den genomsnittliga lånestorleken antages bli 50 å 60 procent med möjlighet till reduktion av lånebeloppet när så kan ske utan fara för anläggningens bärighet. Subventionsdelen av lånet har jag ansett böra sättas till 50 procent eller något däröver, dock högst 60 procent. Räntan på lånet i övrigt föreslås bli 3 procent och amorteringstiden för nybyggnader 40 år oavsett byggnadsmaterialet. Lånen skall inte återbetalas enligt annuitetssystemet utan med lika årlig amortering. — Bidragsformen föreslås slopad.

Även i fortsättningen skall lån kunna utgå för ombyggnad, om- och tillbyggnad samt köp av befintliga byggnader, som lämpa sig som samlingslokaler. Villkoren föreslås bli desamma som för nybyggnadslånen, vilket betyder att de nuvarande speciellt gynnsamma villkoren för ombyggnadslånen modifieras. — Med vissa jämkningar har jag ansett även lånen för ekonomisk sanering böra kvarstå. I dessa fall har emellertid som villkor för statsstödet uppställts krav på visst bistånd även från kommunens sida.

I betänkandet konstateras, att statligt stöd för allmänna samlingslokaler i viss utsträckning lämnas via de bostadspolitiska organen, varvid de regler som gäller för bostadsfinansieringen tillämpas även på samlingslokalerna. Detta gäller främst de större tätorternas centrumanläggningar och liknande kombinationer av bostäder med lokaler för annat ändamål. Enär anläggningar av sådant slag har visat sig från allmänna planeringssynpunkter mycket ändamålsenliga och de samlingslokaler som ingår i dem ofta kan inpassas i sammanhanget på ett ekonomiskt fördelaktigt sätt har jag med hänsyn främst till angelägenheten av enkelhet i den administrativa handläggningen och därtill, att anläggningar av ifrågavarande slag är relativt fåtaliga, förordat att de i enlighet med hittills tillämpad praxis även i fortsättningen skall belånas enligt reglerna för de statliga bostadskrediterna.

Utredningen påvisar, att en del skollokaler — ehuru i mindre utsträck-

ning än som på sina håll gjorts gällande — kan fylla samma ändamål som allmänna samlingslokaler. Ett av BK framlagt förslag att statsbidragsgivningen för folkskolebyggnader utan vidare skulle få inkludera jämväl kostnader som hänför sig till i skolan inrymda samlingslokaler har jag dock, bl. a. på grund av de svåröverskådliga statsfinansiella konsekvenserna, ej kunnat ansluta mig till. Frågan om statligt stöd för skolanläggning, som inrymmer allmänna samlingslokaler hör, till den del stödet gäller de sistnämnda lokalerna, bedömas fristående från prövningen av frågan om statsstöd för de egentliga skollokalerna. Emellertid förordar jag i likhet med BK, att möjligheterna till ett gemensamt lokalutnyttjande skall ingående penetreras av vederbörande lokala myndigheter, innan fråga om statligt stöd för det ena eller andra av de två ändamålen avgöres.

I anslutning till ett förslag av 1948 års utredning om en statens kulturfond föreslår jag att det finansiella stöd som staten lämnar i form av samlingslokalslån vid behov skall kunna kompletteras med bidrag av lotterimedel för scenutrustning så att lokalerna blir användbara för turnéteater. Sådant bidrag bör även utgå för utrustning av äldre och för teaterturnéer otillräckliga scener på landsbygden.

I motsats till BK anser jag att begreppet allmänna samlingslokaler, sådant det definieras av BK och mig, ej kan inbegripa ungdomslokaler, som anordnas fristående och som avser att i huvudsak bereda utrymme för den icke föreningsanslutna ungdomens fritidssysselsättningar. Däremot bör rum för hobbyverksamhet, ungdomskaféer och liknande utrymmen, som i syfte att attrahera föreningslös ungdom till föreningslivet anordnas i omedelbar anslutning till allmänna samlingslokaler och därför i viss mening utgör en integrerande del av dessa, kunna stödjas med samlingslokalslån. I samband härmed föreslås att storleken av de bidrag för lokaländamål som beviljas av arvsfondsmedel skall bättre anslutas till den föreslagna relativa storleken av samlingslokalslånets subventionsdel; en regel som bör gälla oavsett om de lokalutrymmen som avses med arvsfondsbidraget täckes av begreppet allmänna samlingslokaler eller ej. För ungdomskaféer, som anslutes till allmänna samlingslokaler, föreslås att arvsfondsbidrag skall, vid sidan av samlingslokalslån, kunna utgå med belopp av upp till 50 procent av produktionskostnaden. Som särskilt villkor för samlingslokalslån till ungdomskaféer skall dock gälla att vederbörande kommun garanterar de årliga ekonomiska tillskott som kan bli erforderliga för ungdomskaféers drift.

En enhetlig form av inventariebidrag, uppgående till högst 5 procent av nybyggnadskostnaden, dock högst 10 000 kronor per anläggning, föreslås införd. Samtidigt förordas slopande av de två nyligen införda stödformerna för inventarieanskaffning (SFS 1954:615 och 1955:225). En ökad användning av arvsfondsmedel för stöd åt inventarieanskaffning förutsättes också.

Jag föreslår att beslutanderätten rörande samlingslokalslånen överföres från Kungl. Maj:t till bostadsstyrelsen samt att de administrativa göromål som nu ankommer på statens nämnd för samlingslokaler också skall övertagas av styrelsen, vilken jämväl bör övertaga de förvaltningsuppgifter som nu åvilar länsstyrelserna. Prövningen av ansökningar om inventariebidrag bör ävenledes ankomma på bostadsstyrelsen liksom de med denna verksamhet förenade göromålen i övrigt. Nämnden för samlingslokaler bör, med i princip oförändrad sammansättning, kvarstå som ett bostadsstyrelsens rådgivande organ med skyldighet att avgiva yttrande över alla ärenden avseende samlingslokalslån och inventariebidrag. Ärenden i vilka nämnden och styrelsen stannar i olika meningar bör obligatoriskt hänskjutas till Kungl. Maj:t.

Lånemedelsbehovet föreslås framdeles bli tillgodosett från en nyinrättad statlig fond, Lånefonden för anordnande av allmänna samlingslokaler. Som en första investering i denna föreslås för budgetåret 1956/57 ett belopp av 10 000 000 kronor. För inventariebidragen föreslår jag att ett reservationsanslag å 500 000 kronor upptages under femte huvudtiteln för budgetåret 1956/57.

Kalkyler

I syfte att illustrera verkningarna av de i betänkandet föreslagna ändringarna i fråga om villkoren för de statliga lånen för samlingslokaler har uppgjorts kalkyler för tre valda typfall, vilka representerar anläggningar, som erfarenhetsmässigt kan sägas vara ofta förekommande låneobjekt. Kalkylerna avser att utvisa sättet för finansieringen av anskaffningskapitalet samt storleken av de årliga kapitalkostnaderna *dels* med tillämpning av nu gällande lånebestämmelser, *dels* med tillämpning av de lånebestämmelser som har föreslagits i betänkandet.

Förutsättningarna i de tre fallen är godtyckliga och motsvarar alltså inte några konkreta låneärenden. De gjorda antagandena har emellertid i vart och ett av typfallen gjorts mot bakgrunden av den erfarenhet som har förvärvats inom statens nämnd för samlingslokaler och kan därför sägas äga anknytning till verkligheten. Procentsatsen för det statliga lån som skulle utgå enligt de nu föreslagna bestämmelserna liksom storleken av lånets subventionsdel har beräknats under hänsynstagande till de olika faktorer som enligt betänkandet bör vara bestämmande vid den långivande myndighetens ställningstagande till dessa frågor.

Alla tre typfallen avser nybyggnader. Det har icke ansetts erforderligt eller ens lämpligt att uppställa någon motsvarande kalkyl för ombyggnadsärenden, enär de bestämmande faktorerna i ombyggnadsärenden är i så hög grad särpräglade i det enskilda fallet, att en typisering med anspråk på representativitet icke gärna låter sig tänkas.

Typexempel 1

Nybyggnad av liten anläggning i glesbygd.	
Byggnadskostnad (bk)	115 000 kronor
Tomtkostnad	5 000 »
Produktionskostnad (pk)	120 000 »

Finansiering:

	Nuv. bestämmelser	Föreslagna bestämmelser
Egen kapitalinsats (inkl. bidrag från kommun eller annan), kronor	18 000	18 000
Statligt lån, kronor	75 % av bk 86 250	60 % av pk 72 000
därav: amorteringsdel	50 % 43 125	40 % 28 800
räntefri, stående del	50 % 43 125	60 % 43 200
Bottenlån (räntefot 4 %), kronor	15 750	30 000
Summa kronor	120 000	120 000

Typeexempel 2

Medelstor nybyggnad i tätort med ca 1 200 invånare	
Byggnadskostnad (bk).....	250 000 kronor
Tomtkostnad.....	15 000 »
Produktionskostnad (pk).....	265 000 »

Finansiering:

	Nuv. bestämmelser		Föreslagna bestämmelser	
Egen kapitalinsats (inkl. bidrag från kommun eller annan), kronor.....		30 000		30 000
Statligt lån, kronor.....	60 % av bk	150 000	50 % av pk	132 500
därav: amorteringsdel.....	50 %	75 000	40 %	53 000
räntefri, stående del.....	50 %	75 000	60 %	79 500
Bottenlån (räntefot 4 %), kronor.....		85 000		102 500
	Summa kronor	265 000		265 000

Typeexempel 3

Större nybyggnad på industriort med ca 3 000 invånare. Byggnaden inrymmer förutom samlingslokaler vissa lokaler för kommersiellt ändamål ävensom lokaler, avsedda för den kommunala förvaltningens behov.

		På allmänna samlingslokaler belöpande kostnadsdel
Byggnadskostnad (bk).....	660 000 kr.	460 000 kr.
Tomtkostnad.....	40 000 »	28 000 »
Produktionskostnad (pk).....	700 000 kr.	488 000 kr.

Finansiering:

	Nuv. bestämmelser		Föreslagna bestämmelser	
Egen kapitalinsats (inkl. bidrag från kommun eller annan), kronor.....		70 000		70 000
Statligt lån, kronor.....	55 % av bk	253 000	50 % av pk	244 000
därav: amorteringsdel.....	50 %	126 500	50 %	122 000
räntefri, stående del.....	50 %	126 500	50 %	122 000
Lån med kommunal borgen (räntefot 4 %), kronor.....		175 000		175 000
Bottenlån (räntefot 4 %), kronor.....		202 000		211 000
	Summa kronor	700 000		700 000

Följande tabell visar storleken av de årliga kapitalkostnaderna (annuitet respektive amortering och ränta på det statliga lånet jämte ränta å bottenlånet) enligt de nuvarande bestämmelserna och de föreslagna.

Huvudsyftet med de föreslagna ändringarna av lånevillkoren är att åstadkomma en driftsekonomisk lättnad för lokalägare, som kan antagas vara i stort behov av sådan. Såsom framgår av tabellen får de föreslagna lånebestämmelserna den effekten för typfallen 1 och 2 att kapitalkostnaderna redan från början blir förhållandevis betydligt lägre än enligt de nu gällande bestämmelserna. För företag av denna typ, vilka på grund av det begränsade befolkningsunderlaget och de därmed förknippade svårigheterna att med samlingslokalerna förena vinstgivande kommersiella anläggningar,

Kapitalkostnad, kronor						
År	Typexempel 1		Typexempel 2		Typexempel 3	
	Nuv. best.	Enl. förslag	Nuv. best.	Enl. förslag	Nuv. best.	Enl. förslag
1	3 377	2 784	8 178	7 015	23 138	22 150
5	3 377	2 698	8 178	6 856	23 138	21 784
10	3 377	2 590	8 178	6 657	23 138	21 327
15	3 377	2 482	8 178	6 459	23 138	20 869
20	3 377	2 374	8 178	6 260	23 138	20 412
25	3 377	2 266	8 178	6 061	23 138	19 954
30	630	2 158	3 400	5 862	15 080	19 497
35	630	2 050	3 400	5 664	15 080	19 039
40	630	1 942	3 400	5 465	15 080	18 582
41	630	1 200	3 400	4 100	15 080	15 440

torde vara i särskilt stort behov av förbättrade driftsekonomska förutsättningar, synes de föreslagna lånevillkoren fylla sitt huvudsyfte på ett tillfredsställande sätt. Minskningen av kapitalutgifterna för det statliga lånet i förhållande till de nuvarande reglerna bör dessutom ge ett visst utrymme för kapitalavbetalningar på bottenlånet redan i början av lånets löptid, vilket torde vara en omständighet som både underlättar kapitalanskaffningen och medverkar till att förebygga ekonomiskt trångmål, som kanske eljest skulle uppkomma, om bottenlångivaren mot slutet av det statliga annuitetslånets löptid komme att uppträda med anspråk på sådana betalningar. För närvarande uppkommer utrymme för dylika avbetalningar först efter 25 år, och därest bottenlångivaren ställer anspråk på amorteringar dessförinnan, är det risk att företaget hamnar i svårigheter.

I typfall 3 blir skillnaden i kapitalutgifter mellan de båda alternativen förhållandevis mindre än i de båda första fallen. Det sist avsedda företaget har emellertid antagits innehålla kommersiella och andra lokaler, för vilka en fast och tämligen hög hyresinkomst kan påräknas, varför några ekonomiska svårigheter icke rimligen bör uppstå.

I anslutning till typexempel 3 må vidare följande tilläggas.

Det kan vid ett hastigt påseende förefalla som om skillnaden mellan gällande och föreslagna låneregler är så ringa att det möjligen kunde vara likgiltigt vilketdera alternativet som väljes. Ett närmare studium av det föreslagna betalningssystemet ger emellertid vid handen att denna skillnad betyder en för varje år minskad förräntning å statslånet med ca 92 kronor. I och för sig är detta belopp ringa men den kumulerade effekten under tiden t. o. m. det 25:e året av dessa lättnader i betalningsskyldigheten utgör, ökad med den ursprungliga skillnaden i de årliga kapitalkostnaderna, något över 51 000 kronor¹, vartill är att lägga sådana årliga minskningar i ränteutgifterna för bottenlånet som uppstår genom amorteringar å detta.

¹ $(23\ 138 - 22\ 150) + \frac{24 [(23\ 138 - 22\ 150) + (23\ 138 - 22\ 150 + 24 \times 91.50)]}{2} = 51\ 052$

Statens offentliga utredningar 1955

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Vidlyftiga rättegångar. [10]
Sekretessen vid förundersökning i brottmål. [17]
Ny bagerilag. Arbetstidsutredningens betänkande.
6. [24]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Administrativt rättsskydd. [19]
Tjänstebostäder. [30]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Bostadskollektiva kommittén. 3. Tvätt. [8] 4. Samlingslokaler. [28]
Penningvärdeundersökningen. 1. Utlandstransaktionerna och den svenska ekonomin. [13] 2. Finanspolitikens ekonomiska teori. [25]
Pris och prestation i handeln. [18]
Förslag till ny förordning om erkända arbetslöshetskassor m. m. [27]
Samhället och barnfamiljerna. [29]
Arbetskraftsbehovet inom offentlig verksamhet. [34]
Hyresregleringskommitténs betänkande. 4. Hyresregleringens avveckling m. m. [35]
Utredningshem. [37]
Statsstöd för samlingslokaler. [39]

Hälsa- och sjukvård.

Statens sjukhusutredning av år 1943. 8. Rationalisering av sjukhusdriften. [12]
Undersökningar rörande små avloppsreningsanläggningar. [18]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Lag om jordbrukskasserörelsen m. m. [1]
Prissättningen på jordbruksprodukter. Bilaga 1. [5]
Det mindre jordbrukets möjligheter att uppnå bättre lönsamhet. [7]
Flygfotogrammetrisk verksamhet. [26]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Vattenvården. [6]
Frågan om statsinlösen av stamaktierna i LKAB. [9]

Industri.

Handel och sjöfart.

Stöd åt den mindre och medelstora skeppsfarten. [2]
Tobakshandelsregleringen. [38]

Kommunikationsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 20—21. Detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Kopparbergs och Gävleborgs län. [15] 22—24. Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län. [22]
Busslinjeutredningen 2. Betänkande rörande översyn av vissa bestämmelser i 1940 års förordning angående yrkesmässig automobiltrafik m. m. jämte förslag till lag angående företag, som driva yrkesmässig trafik med omnibus. [23]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Allmän pensionsförsäkring. [32]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

Psykologisk utbildning och forskning. [11]
Handelsutbildningskommitténs betänkande och förslag. 2. Yrkesskolornas handelsundervisning m. m. [14]
Det döva barnets språk- och talutveckling. [20]
Tekniska skolutbildningen. [21]
Skolväsendets lokala och regionala ledning samt läraryrkesutövningen. [31]
Lag angående jordfästning och gravsättning m. m. [36]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordiska parlamentariska kommittén. 9 och 10. Nordiska post- och teletaxor. [3 o. 4] 11. Nordiska vägtrafikbestämmelser m. m. [33]